Kriz dönemlerinin gündemi

Birleşmiş Milletler: Tartışılan örgüt

popüler tarih

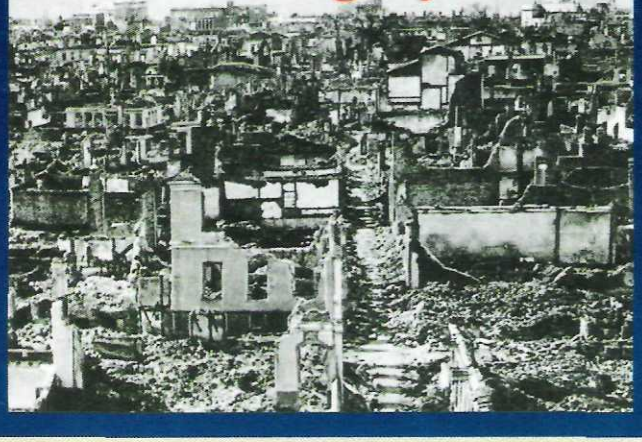
populer.tarih@dunya.com Eylül 2003 Sayı 37 3.500.000 TL



Eğlence dünyasının sinema öncesi günlerinde

OSMANLININ 'STAR'LARI KANTOCULAR

1922 İzmir Yangını'nın ardındaki gerçekler



212323 03/09
ISSN 1302-6577
DÜNYA Yayıncılık
9 771302 657001

Popüler Tarih ◆ EYLÜL 2003 ◆ SAYI 37
OSMANLININ STARLARI: KANTOCULAR ◆ 1922 İZMİR YANGINI ◆ BM TARTIŞILIYOR

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Zeytindağı'ndan Falih Rıfkı'nın bakışı

Bu ayın konularından biri de, Filistinli Osmanlı Yahudisi Aaronsohn'un öyküsü: Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin topraklarını istila eden çekirge sürülerine karşı, Cemal Paşa'nın emriyle kurulan mücadele ekibinde, Osmanlı ordusunda askerlik yapan Aaronsohn da 'çekirge müfettişi' olur... Necmettin Alkan'ın Aleksander Aaronsohn'un anılarından hareketle kaleme aldığı yazıyı yayına hazırlarken, o dönemin kimi kaynaklarına da göz attık. 4. Ordu Komutanlığı görevini de üstlenen Cemal Paşa'nın, onun yanında yedeksubaylık yapan Falih Rıfkı'nın (Atay) anılarını karıştırdık. Özellikle Falih Rıfkı'nın 'Zeytindağı' adlı kitabında, 'çekirge felaketi' olayının ötesinde, bugünlerin gündemine de giren "Yemen'de ne işimiz vardı?" tartışmalarına ışık tutacak satırlara rastladık. Aynen aktaralım istedik...

Falih Rıfkı, kitabının bir yerinde, 'Bizim İmparatorluk' alt başlığıyla söze şöyle başlıyor: "Zeytindağı'nın tepesindeyim. Lût Denizi'ne ve Gerek Dağları'na bakıyordum. Daha ötede, Kızıldeniz'in bütün sol kıyısı, Hicaz ve Yemen var. Başımı çevirdiğim zaman, Kamame'nin kubbesi gözüme çarpıyor. Burası Filistin'dir. Daha aşağıda Lübnan var; Suriye var; bir yandan Süveyş Kanalı'na öbür yandan Basra Körfezi'ne kadar, çöller, şehirler ve hepsinin üstünde bizim bayrağımız! Ben bu büyük imparatorluğun çocuğuyum."

Bunun hemen altındaki paragrafta, yazı şöyle devam ediyor: "Çıplak İsa, Nâsıra'da marangoz çırağı idi; Zeytindağı'nın üstünden geçtiği zaman, altında kendi malı bir eşeği vardı. Biz Kudüs'te kirada oturuyoruz. Halep'ten bu tarafa geçmeyen şey, yalnız Türk kâğıdı değil, ne Türkçe ne de Türk geçiyor."

> "Bu kıtaları ne sömürgeleştirmiş ne de vatanlaştırmıştık. Osmanlı buralarda ücretsiz tarla ve sokak bekçisi idi."

Arabistan'daki genel atmosferden, cemaatlerin Osmanlı yönetimine ve Türklere karşı tavırlarından, Arap milliyetçiliğinden dem vurduğu satırların ardından da Falih Rıfkı, şu vargıya varıyor: "Bu kıtaları ne sömürgeleştirmiş ne de vatanlaştırmıştık. Osmanlı İmparatorluğu buralarda, ücretsiz tarla ve sokak bekçisi idi."

Falih Rıfkı'nın bu bölümü noktalayan son cümlesi de şöyle: "İmparatorlukların sanatı, sömürge ve milliyet işlemektir. Osmanlı İmparatorluğu, Trakya'dan Erzurum'a doğru, koca gövdesini yan yatırmış, memelerini sömürge ve milliyetlerin ağzına teslim etmiş, artık sütü kanı ile karışık emilen bir sağmal idi."

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■



Zeytindağı

İçindekiler

Eylül 2003

KAPAK

32 Sinema öncesi yıllarda... Osmanlının 'star'ları kantocular
İstanbul'un eğlence hayatına sinema, 1908'den sonra, II. Meşrutiyet yıllarında girdi. Ama hem o yıllarda hem de çok daha öncesinde, Osmanlı'nın 'yıldız sanatçıları', 'star'ları, kantocuları.
Vâlâ Somalı



KAPAK: KANTOCU PERUZ

4 Editörden
5 İçindekiler
6 Ayın Tarihi
10 Basında Bu Ay
12 Karakutu
Kansu Şarman
14 Tartışma: On Soruda Prut Seferi
Erhan Afyoncu
20 Osmanlı nasıl sefere çıkardı?
Erhan Afyoncu
26 1893 Chicago Fuarı
Çağrı Erhan
46 'Çekirge Müfettişi'nin öyküsü
Necmettin Alkan
52 1922 İzmir Yangını
Orhan Koloğlu
58 VIII. Edward'ın İstanbul günleri
Ertan Ünal
64 1939'un karartma geceleri
Eser Tutel
70 Yunanistan İç Savaşı
M. Tanju Akad
76 Gemisini tehlikeye atan kaptan
Kansu Şarman
82 Marilyn'i kim öldürdü?
Ayşe Özek Karasu
88 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu
90 Ajanda
Devrim Çakır
94 Televizyon
Olkan Özyurt
96 Teknoloji: Gramofon dönemi
İskender Özsoy
99 İnternet
Taner Güdükoğlu
100 Marka: Efsanevî 'Vespa' modeli
Mine Haksal
102 Kitap
Lütfü Tınç
104 Bulmaca
Sedat Yaşayan
106 Ayın Fotoğrafı

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

38 Kriz dönemlerinin tartışılan örgütü
Popüler Tarih'in araştırması, Birleşmiş Milletler'i tartışma masasına yatırırken, örgütün geçmişini irdelemekle yetinmiyor; 'Birleşmiş Milletler nereye gidiyor?' sorusunu ABD ve AB zeminlerinde genelleştirerek ele alıyor: Konuyu uluslararası ilişkilerin mevcut kimyası çerçevesinde inceliyor.

popüler tarih

Yıl: 4 Sayı: 2003/37 Eylül 2003
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT ERSİNAN

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Müdürü
YEŞİM ALBAYRAK

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
VURAL YAZICIOĞLU

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 440 24 24
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

1 EYLÜL: Ankara Devlet Konservatuarı'nın temelini oluşturan 'Musiki Muallim Mektebi', Ankara'da açıldı. Kurum, Batı müziğinin öğretilmesini ve bu müziği iyi bilen öğretmenlerin yetiştirilmesini amaçlıyordu (1924).

2 EYLÜL: Hatay devletinin kuruluşu ilan edildi. Hatay Millet Meclisi ilk toplantısını yaptı ve Hatay Cumhurbaşkanlığı'na, Tayfur Sökmen seçildi (1938).

3 EYLÜL: Demokrat Parti, halk önünde verdiği ilk büyük sınavdan iyi not aldı. Yerel seçimlerde, 600 belediyeden 560'ını kazandı (1950).

5 EYLÜL: 21 Mayıs 1963'te, askerî darbe girişiminde bulunan Albay Talât Aydemir, Ankara 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından idama mahkum edildi (1963).

6 EYLÜL: Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberinin ardından, İstanbul'da ve İzmir'de düzenlenen ve iki gün süren protesto gösterileri, tahrip ve yağmacılığa dönüştü (1955).

7 EYLÜL: Türkiye, 1946'dan itibaren dış ticaret alanında değişiklikler yapmaya başladı. Bu kapsamda, Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonu gerçekleştirildi; 1.83 TL olan ABD Doları'nın fiyatı, yüzde 54 artırılarak 2.83 TL'ye çıkarıldı (1946).

8 EYLÜL: Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa, I. Ahmed'in isteği üzerine, Sultanahmed Külliyesi'nin inşaasına başladı. Külliye, 8 yıl sonra tamamlandı ve kullanıma sunuldu (1609).

9 EYLÜL: İzmir Enternasyonal Fuarı'nın kuruluşuna bir başlangıç olan '9 Eylül Panayırı'nın ilki, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından açıldı (1933).

10 EYLÜL: 'Ed Sullivan Show'a katılan Elvis Presley, 54 milyonu bulan potansiyel seyircinin yaklaşık yüzde 82'sinin gönüllerini fethetti (1956).

11 EYLÜL: Şili'nin Marksist Başkanı Salvador Allende, Augusto Pinochet önderliğindeki ordu tarafından devrildi. Yönetimi terk etmeyeceğini bildiren Allende, ordu güçleri tarafından öldürüldü (1973).

13 EYLÜL: Uzun yıllar Türk futboluna hizmet eden Galatasaraylı eski futbolcu ve eski gol kralı Metin Oktay, İstanbul'da geçirdiği trafik kazası sonucu yaşamını yitirdi (1991).

14 EYLÜL: Ünlü sinema oyuncusu ve Monako Prensesi Grace Kelly, bir otomobil kazasında öldü. Kelly, 1956'da Monako Prensi III. Rainer ile evlenmiş ve sinemayı bırakmıştı (1982).

15 EYLÜL: İskoç bakteriyolojist Alexander Fleming, pek çok zararlı bakteriyi yok ettiği bilinen bir 'küf' buldu. Fleming, bu küfe 'penicillium notatum' adını verdi (1928).

16 EYLÜL: Padişah Abdülhamid'in Japonya'ya gönderdiği Ertuğrul Fırkateyni, Funakora kıyılarında fırtınaya tutuldu; gemi kayalara çarparak parçalandı. 581 kişi öldü (1889).




Maltepeyi Güzelleştirme Cemiyeti Yararına
MEHTAP ÂLEMİ
ve
FESTİVAL EĞLENCELERİ

Süreyya Plajı'nda, 18 Eylül'de 'Mehtap Alemi ve Festival Eğlenceleri' adıyla bir eğlence gerçekleştirildi. Aralarında Necdet Mahfi Ayral, Toto Karaca ve Halide Pişkin'in de bulunduğu tiyatro sanatçıları gösterilerde rol aldı. Etkinlik kapsamında, eski tip kayıklarda Türk ve Batı müziği konserleri verildi; danslı eğlenceler düzenlendi (1948).

İngiliz denizci Henry Hudson, 3 Eylül'de, New York'taki Manhattan adasını keşfetti. Hudson Nehri'nin kıyısından karaya çıkan ve burada Amerikan yerlileriyle karşılaşan Hudson; burayı 'insanın hayal bile edemeyeceği kadar güzel bir yer' olarak tanımlamıştı (1609).





Mimar Nail Çakırhan'ın, Muğla Akyaka köyündeki evi, 3 Eylül'de, Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nin ikincisinde, ödüle layık bulundu. Ödüller, İslam mimarisinin potansiyelini ortaya çıkarmak amacıyla veriliyordu (1983).





'Himaye-i Etfal Cemiyeti' tarafından düzenlenen 'alaturka güreş' müsabakaları, 21 Eylül günü Taksim Stadyumu'nda başladı. İstanbul halkı, pek çok sporcunun yarıştığı bu 'yağlı güreş' müsabakalarına büyük ilgi gösterdi (1932).



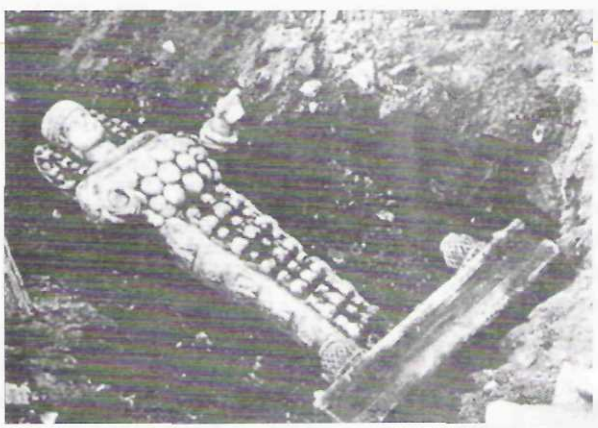
Libya'da bir grup subay Kral I. İdris'i devirdi; 1 Eylül'de yönetimi ele geçiren subaylar, cumhuriyet ilan etti. Ülkede 70 yıllık monarşiye son verilirken, darbenin lideri Muammer Kaddafi, Libya Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı'na ve Devrim Komuta Konseyi'nin başına getirildi (1969).

Halkının uğradığı katliamlara dayanamayan Apaçi yerlilerinin şefi Geronimo, 4 Eylül günü ABD birliklerine teslim oldu; böylece, son büyük Amerikalı-yerli savaşı da sona erdi. Geronimo, asılmayı beklerken serbest bırakılmış, 1909'da yaşama veda etmişti (1886).



III. Haçlı Seferi'nde, Kudüs'ü ele geçiren Salaheddin Eyyubî'ye karşı kazandığı başarılarla İngiltere halkının sevgisini kazanan ve çok sayıda destanın kahramanı olan I. Richard (Aslan Yürekli Richard), 30 Eylül'de İngiltere tahtına çıktı (1189).





Efes'teki arkeolojik kazılarda, 18 Eylül'de, antik kentin 'Prytaneion' adı verilen bölümünde, dünyaca ünlü Artemis heykeli gün ışığına çıkarıldı. Heykelin göğsünü kaplayan mermerler, doğurganlığı ve bereketi simgeliyordu (1956).

17 EYLÜL: Havacı Orwill Wright ve beraber uçtuğu arkadaşı Thomas E. Selfridge, bir uçak kazası geçirdiler. Kazada yaşamını kaybeden Selfridge, uçak kazasında hayatını yitiren ilk insan oldu (1908).

18 EYLÜL: Türk sinemasında 'dublaj' tekniğini başlatan ve sinemamızdaki ilk 'ortak yapım' olan 'İstanbul Sokaklarında' adlı filmin oyuncuları, çalışmalarını tamamlayarak İstanbul'a döndüler (1931).

19 EYLÜL: Yeni Zelanda Kolonisi, kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ulus oldu. Sayıları 90 bini bulan kadın seçmenler, 28 Kasım'da yapılan ilk genel seçimlerde oy kullandılar. Yeni Zelanda'daki bu atılımın öncüsü, 1866'da 'kadın hareketi'ni başlatan Kate Sheppard idi (1893).

20 EYLÜL: Dolmabahçe Sarayı Veliahd Dairesi'nde, Atatürk'ün de isteğiyle, Türkiye'nin ilk resim ve heykel müzesi açıldı. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı olarak kurulan müzenin müdürü Halil Dikmen idi (1937).

22 EYLÜL: Gökova Körfezi'nde, Ören ve Türkevleri köyleri civarında kurulması planlanan termik santralın yapımını engellemek isteyen köy kadınları, yol kapatma eylemi yaptı (1984).

24 EYLÜL: Yaşamıyla ilgili bir belgeselin çekimi için TRT İzmir stüdyolarına gelen Zeki Müren, ödülünü aldıktan sonra sahnede fenalaştı ve yaşamını yitirdi (1996).

25 EYLÜL: Arjantin Devlet Başkanı Juan Peron'un eşi Eva Peron'un yaşamöyküsünü anlatan 'Evita' müzikalinin prömiyeri, Broadway Tiyatrosu'nda yapıldı. Müzikalde, 'Evita'yı Elaine Paige canlandırdı (1979).

26 EYLÜL: Yassıada'da tutuklu bulunan eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, bel kemeriyle intihara teşebbüs etti. Bayar, odadaki nöbetçi teğmen tarafından kurtarıldı (1960).

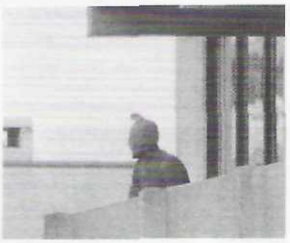
27 EYLÜL: Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa, Cenevizli Amiral Andrea Doria komutasındaki Haçlı donanmasına karşı 'Preveze Deniz Zaferi'ni kazandı. Osmanlı donanması, Haçlı donanmasına ait 29 gemiyi ele geçirdi (1538).

28 EYLÜL: Birleşmiş Milletler'in emrine verilen Kore Birliği, yolculuğuna başladı. Birlik, önce özel trenlerle İskenderun'a nakledildi; buradan da gemilerle Kore'ye doğru hareket etti (1950).

29 EYLÜL: Trablusgarp topraklarının İtalya'nın eline geçmesiyle sonuçlanan Trablusgarp Savaşı başladı. Savaşta, başlarında Mustafa Kemal gibi subaylar bulunan Osmanlı askerleri ve İtalyan askerleri karşı karşıya geldi (1911).

30 EYLÜL: İlk sivil tayyarecilerimizden Vecihi (Hürkuş) Bey, kendi yaptığı tayyaresiyle Göztepe'den Yeşilköy'e uçtu. Vecihi Bey, Anadolu halkına ilk uçak gezilerini yapma olanağı da sağlamıştı (1930)





Münih Olimpiyat Köyü'nde, 5 Eylül'de, İsrailli sporcuların kaldığı eve baskın düzenleyen 'Kara Eylül' örgütüne bağlı gerillalar, 2 sporcuyu öldürdü, 9 sporcuyu rehin aldı. Rehineler yanlarında olduğu halde Münih Havaalanı'na gelen gerillalarla polis arasında çıkan çatışmada, militanların tümü öldürüldü ama rehinelerin hayatı kurtarılamadı (1972).





General MacArthur ve Japon Hükümeti temsilcileri, 2 Eylül günü, Missouri zırhlısında, Japonya'nın yönetiminin Amerika'ya devrini öngören anlaşmayı imzaladılar. Böylece, 6 yıldır devam eden II. Dünya Savaşı sona erdi (1945).

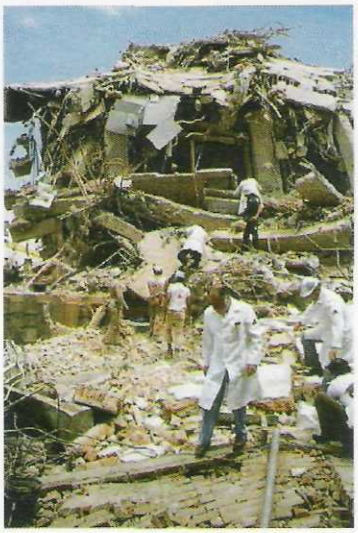


İstanbul'da, istimlak çalışmaları, 25 Eylül'de başladı. Menderes'in "İstanbul'u bir kere daha fethedeceğiz" sözleriyle tanımladığı imar sonrasında, İstanbul yeniden düzenlendi (1956).



'Müneccimbaşı' Takiyüddin Efendi'nin öncülüğünde kurulan İstanbul Rasathanesi, 19 Eylül'de açıldı. Rasathanenin bugünkü Galatasaray Lisesi civarında kurulduğu tahmin ediliyor (Şehinşahname'den bir minyatürde, Takiyüddin Efendi'nin rasathanesi) (1575).

Meksiko'da, 19 Eylül'de meydana gelen 8.1 şiddetindeki depremde, 35 binden fazla kişi hayatını kaybetti. Şiddetli deprem şehri yerle bir ederken, kentteki binaların yüzde 35'i yıkıldı. Kentte açlık ve hastalık baş gösterdi (1985).

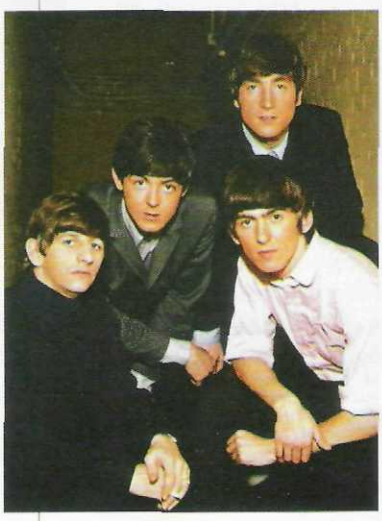




1 Eylül'de, Sovyet sahilleri yakınında kaybolan, Güney Kore Havayolları'na ait Boeing 747 tipi yolcu uçağının, Sovyet 'Mig'leri tarafından roketle düşürüldüğü açıklandı. Sovyetler, uçağın Sovyet hava sahasını ihlal ettiğini iddia ettiler (1983).



Şiddet içermeyen, doğrudan eylemleriyle tanınan Greenpeace (Yeşilbarış) örgütü, bir grup protestocunun, nükleer denemeleri protesto etmek için Amerika'nın Alaska Amchitka'daki nükleer deneme sahasına gitmeleri ile, 15 Eylül'de kuruldu (1971).



İlk plakları 'Love Me Do' ile büyük bir başarı yakalayan Beatles grubu, 13 Eylül'de 'Yesterday' adlı albümlerini piyasa sürdüler. 'Let It Be' adlı albümlerinin ardından, sürpriz bir kararla dağılan grup, ilk Grammy ödülünü, 1964'te almıştı (1965).

100 YIL ÖNCE



At Mübayaası

Hamidiye Süvari alayları için Sivas vilayetince yeteri kadar atın tedarik edilmesi zat-ı şahanelerince emir buyurulmuştu. Bunun üzerine oluşturulan satın alma komisyonu üyeleri beş gün içinde 212 hayvan tedarik etmişlerdir.

(Sabah, 4 Eylül 1903)

28. Cülus Yıldönümü

Bugün velinimetimiz şevketlû Büyük Sultan Gazi Abdülhamid Han Efendimiz Hazretleri tahta çıkmıştı. Bugün bu mutlu günün 28. senei devriyesini idrak ediyoruz.

(Sabah, 1 Eylül 1903)

Dün Geceki Yangın

Dün gece saat iki sıralarında Bebek'te çarşı içinde Jandarma Miralayı Hafız Sabri Bey'in evinde yangın çıkmıştır. Dört saat kadar devam eden yangın sonunda 12 ev, 14 dükkan ve 1 hamam tamamen yanmıştır.

(Sabah, 4 Eylül 1903)

Et Fiyatı

Celep esnafı tarafından Belediye'ye verilen bir dilekçede, kış geldiğinde et fiyatlarının artmasına fırsat vermemek için geçen sene olduğu gibi bu sene de Selanik, Konya ve Ankara'dan İstanbul'a getirilen koyunların başka yörelere gönderilmelerinin önüne geçilmesi istenmiştir. Söz konusu yörelerde İstanbul'a ve diğer bölgelere ne kadarının gönderilebileceği yönündeki çalışmalara başlanmıştır.



(Sabah, 8 Eylül 1903)

Mekteplilere Paso



Usulü gereği paso alması lazım gelen okul öğrencilerine bu yılın Eylül ayı başlangıcından itibaren paso verileceğinden, söz konusu öğrencilerin ikametgah ve hüviyetleriyle beraber mensup oldukları okuldan bir ilmühaber alarak idare merkezine başvurmaları gereği, vapur idaresinden bildirilmiştir.

(Sabah, 7 Eylül 1903)

75 YIL ÖNCE

Dil Heyeti Çalışıyor

Dil heyeti geceli gündüzlü mesaisine devam ediyor. İmla kılavuzunu hazırlıyor. Dil heyeti dün devlet matbaasında toplanmıştır. Bu toplantıda yeni Türk lugatı hakkında müzakereler yapılmıştır. Heyet yeni basılacak alfabe ve gramer kitapları üzerindeki incelemesini sürdürmektedir.



(Cumhuriyet, 4 Eylül 1928)

Eski Paralar

Eski paraların tedavülden kaldırılması kararından sonra değiştirme işlemleri dün saat beş buçukta sona erdi. Paraların değiştirildiği Düyun-ı Umumiye binası önünde şayanı dikkat bir hadise oldu. Emine Hanım adlı yaşlı bir kadıncağız dişinden tırnağından artırarak biriktirdiği 200 lirayı yarım saat geç kaldığı için değiştiremeyince ağlamaya başladı.

(Cumhuriyet, 5 Eylül 1928)

Venizelos Geliyor

Yunan Başvekili Venizelos Ankara'ya gidebileceğini söylemiştir. Venizelos'a göre, salahiyetli Türk ve Yunan mütehassısların bizzat hal ve tesviye edebileceği bir hayli teknik konuların öncelikle ele alınıp temizlenmesi lazımdır.



(Cumhuriyet, 26 Eylül 1928)

Gazi Anafartalar'da

Gazi Hazretleri evvelki gün Anafartaları şereflendirmişler, bir vatan kurtardıkları günlerin hatırasını yaşamışlar ve yaşatmışlardır.

(Cumhuriyet, 3 Eylül 1928)

İzmir'in Kurtuluşu

Dün İzmirliler muazzam bir tezahüratla kurtuluş bayramının 6. yıldönümünü kutladılar. Şehrimiz adına Belediye Başkanı Muhittin Bey bir telgrafla İzmirlileri kutladı. Muhittin Bey İzmir Belediye Başkanı Aziz Bey'e hitaben şunları ifade etti: "İstanbul'un kurtuluşu demek olan büyük zaferin ve Türk İzmir'in kurtuluş yıl dönümü kutlamalarına İstanbul'un da katılmakta olduğunu bildirmekle müstesna bir sevinç duymaktayım".

(Cumhuriyet, 10 Eylül 1928)



50 YIL ÖNCE

BAYAR'A DAVET

Dışişleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın resmi bir ziyaret için ABD'ye davet edildiğini açıkladı. Bakanlık, davet mektubunun Cumhurbaşkanı Bayar'a, ABD'nin yeni Ankara Büyükelçisi Warren tarafından, itimatnamesini sunarken verildiği bildirildi.
(17 Eylül 1953)



KRAL FARUK'UN MALLARI



Mısır Devrim Konseyi, sabık Kral Faruk'un tüm mallarına ve servetine el koydu. Konsey tarafından azledilen Kral Faruk'un servetinin, 10 milyon sterlini bulduğu sanılıyor.
(29 Eylül 1953)

SUNA KAN-İDİL BİRET

Suna Kan ile piyanist İdil Biret, Taksim Gazinosu'nda bir konser verdiler. Konseri izleyen yabancı müzikseverler, "Küçük sanatçılarınızı dinledik, gözlerimizle görmesiydik inanmazdık; harika" dediler.
(20 Eylül 1953)

'ZULFİYÂRE' DOKUNAN OYUN

Haldun Taner'in yazdığı ve Şehir Tiyatrosu Edebi Heyeti ile İdare Kurulu'nca beğenilip onaylanarak bir yıl önce repertuvara alınan 'Günün Adamı' adlı oyunun sahnelenmesinden, 'zulfiyâre' dokunduğu ileri sürülerek vazgeçildi.
(10 Eylül 1953)

MP YARGI ÖNÜNDE

Geçici olarak kapatılan Millet Partisi'nin yöneticileri hakkında açılan davanın görülmesine, Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi'nde başlandı. Savcılığın iddianamesinde Millet Partisi, din devletinin geri getirilmesini amaç edinmekle suçlanıyor ve partinin kapatılması isteniyor.
(26 Eylül 1953)



25 YIL ÖNCE

SERTEL'E TEPKİ

Gazeteci Zekeriya Sertel'in, anılarında şair Nâzım Hikmet'i yalancılıkla suçlaması, Türkiye Yazarlar Sendikası'na bağlı yazarları



ikiye böldü. Sertel, sendikanın Nâzım Hikmet Kurulu'ndan çıkarılırken, başkan Aziz Nesin, bu gelişme üzerine istifa etti.
(16 Eylül 1978)

İLK 'KÖYKENT' UYGULAMASI

20 köyü kapsayan ilk 'köykent' uygulamasına, Bolu'nun Mudurnu ilçesinin Taşkesti köyünde başlandı. Düzenlenen törende konuşan Başbakan Ecevit, "Köykentler oluşturdukça, köylüler kentlere göç etme zorunluluğundan kurtulacak. Bugün, Türk köylüsü için bir dönüm noktasıdır" dedi.
(30 Eylül 1978)

CAMP DAVID ZİRVESİ

Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin, ABD'deki Camp David'de bir araya geldi. ABD Başkanı Jimmy Carter da görüşmelere aktif olarak katıldı. Görüşmeler sonrasında,



Ortadoğu barışı ve Sina Yarımadası'nın durumuna ilişkin bir anlaşma imzalanması bekleniyor.
(6 Eylül 1978)

KARATAŞ, AP'DE



TRT Eski Genel Müdürü Şaban Karataş, Adalet Partisi'ne katıldı. Karataş'ın Adalet Partisi'ne giriş belgesini, Genel Başkan Süleyman Demirel imzaladı.
(15 Eylül 1978)

MADEN KANUNU

Linyit yatakları, demir cevheri ve bor tuzlarının devletçe işletilmesini öngören yasa tasarısı, açık oylamaya katılan 226 milletvekilinin oybirliğiyle kabul edildi. Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı Deniz Baykal, "Maden vurguncuları meydanı boş bulamayacak" dedi.
(22 Eylül 1978)

Milli Mücadele günlerinde

Havacılar Anadolu'ya geçiyor



Türk havacıları işgale karşı savaşmak için, birkaç uçakla Anadolu'ya geçme planları yaparlar. Ancak bu girişimler aksar ve pilotlar Anadolu'ya kara yoluyla geçerler.

KANSU ŞARMAN

İstanbul'un işgali üzerine, Osmanlı ordusunun pek çok yetenekli subayının yanı sıra, çok kritik görevlerde bulunan siviller de işgale karşı koymak ve Ankara Hükümeti'nin emrine girmek için İstanbul ve çevresinden ayrılıyorlardı.

Bunların arasında, I. Dünya Savaşı'nda başarıyla hizmet veren Türk havacıları da vardı. Nisan 1920 ortalarında, işgal sırasında, Yeşilköy'deki malzemenin depolandığı Maltepe Hava İstasyonu, gizli ama hummalı bir hazırlığa sahne oluyordu.



Osmanlı Hükümeti'nin Ankara'ya karşı oluşturduğu Kuvvayı İnzibatiye'ye hava gücü sağlamak bahanesiyle izin alan Yüzbaşı Fazıl ve Yüzbaşı Ali Rıza liderliğindeki bazı havacılar, bir uçak bölüğü hazırlayarak Anadolu'ya geçmenin hesaplarını yapıyorlardı.

Nisan ayı sonunda Harbiye Nezareti'nden bekledikleri izni almayı başaran subaylar, üç adet silahlı keşif tayyaresi hazırlamak üzere harekete geçtiler. Bölük Komutanlığı'na Yüzbaşı Fazıl tayin edildi.

Uçakların hazırlanması için büyük çaba sarf eden havacılar, 6 Mayıs 1920'de, biri eğitim uçağı olmak üzere, 4 uçak hazırlamayı başardılar. Maltepe'deki polo sahası kalkış için en uygun arazi olarak belirlendi. Ancak İngiliz İşgal Komutanlığı, Türk subaylarının faaliyetlerinden kuşkulandığı için, alanın kullanılmasına izin vermedi.

Fakat yine de Yüzbaşı Fazıl, arazideki engebeleri düzelttirerek uçuşa hazır hale getirtti. Bu arada, havacıların gerçek amaçları da etrafa yayılmaya başlamıştı. Maltepe'den kaçışı istasyonda çalışan erler biliyor ve çevrede konuşuyorlardı.

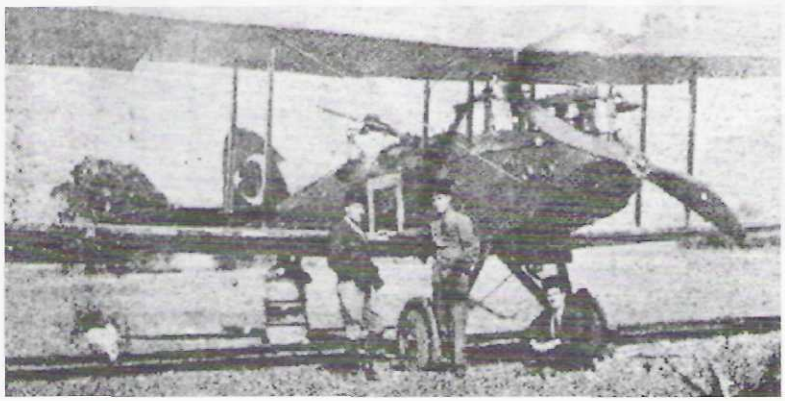
Söylentilerin İngiliz istihbaratçıların kulağına gitmesiyle, Yüzbaşı Ali Rıza müfettişlik görevinden azledildi. Hava Müfettişi olarak İstihkam Binbaşı Veli Bey görevlendirildi.

28 Mayıs 1920 günü, Fransız ve İngilizlerden oluşan bir tetkik heyeti gelip çevreyi



Anadolu'ya kaçan havacı grup Bursa'da: Pilot Şakir Bey ve eşi, Hayrettin Bey, Eşref Bey, Kazım Bey, Vecihi Bey ve İhya Bey (altta). Garp Cephesi Tayyare Bölük Komutanı Fazıl Bey (sağda).





gezdi. Hatta İngilizler, Pilot Vecihi (Hürkuş) Bey'in kullanacağı Neuport Rus tayyaresini, meydanın neden düzeltildiğini sordular. Bunun üzerine istasyondaki havacılar kaçış planlarını erteleddiler.

Haziran geldiğinde, artık kaçış planı hazırdı. Pilot Teğmen Şakir Bey, İsmail Bey, Vecihi Bey, Kazım Bey, Rıdvan Bey ve Bezmi Bey kaçışta uçaklarla hareket edeceklerdi. Pilot Şakir Bey, karısı Müzeyyen Hanım'ı da götürecekti. Ancak hareketten bir gün önce Neuport tayyaresi Fransızlar tarafından söküldü.

Artık bir an önce harekete geçmek gerekiyordu. Uçaklar kalkış noktalarına getirildi. Pilot Kazım Bey'in Albatros uçağı kalkmasına rağmen, İsmail Bey'in uçağı, önündeki engellere çarparak parçalandı. Vecihi Bey'in üç kişilik uçağı da, rasıt yerinde fazla eşya ve iki kişi bulunduğundan, ağırlığı nedeniyle havalanamadı.

Yalnızca Kazım Bey, Albatros'la kalkışını tamamlayabildi. Fakat o da İznik civarındaki bir bölgeye inerken telgraf tellerine takılıp kaldı. Yüzbaşı Fazıl bu durum karşısında kıymetli ve gizli evrakları da alarak Anadolu'ya karadan gitme kararı verdi.

Kaçış planına katılan pilot ve makinistlerle bir kısım erler, gruplar halinde Adapazarı ve Mudanya yollarını kullanarak Eskişehir üzerinden Konya'ya gittiler. 17 Haziran 1920'de de İngiliz kuvvetleri Maltepe İstasyonu'nu işgal ederek, hangarları ve durumları nispeten iyi olan tayyareleri bomba ile tahrip ettiler ve hangarların dışındaki uçak ve malzemeyi yaktılar. İstasyon Müdürlüğü muhasebe kayıtlarıyla birlikte yok edildi. Böylece Maltepe İstasyonu dağıtılmış oldu. ■

Vecihi Bey havalanamıyor

Sivil pilot Vecihi Bey (Hürkuş) kaçış girişimini şöyle anlatır: "Kullandığım tayyarenin geniş kanatları, sabahın tok havası içinde fazla *ağırlığına rağmen, kolayca yerden kesilmiş,* fakat ne yazık ki, bizzat meşgul bulunamadığım bu tayyarede acele hazırlığın acısı hiç gecikmeden belirmişti. Kesik kesik homurtular halinde çırpınan motoru belli idi ki, benzin kifayetsizliği yüzünden kuvvetten düşüyor ve tayyareyi taşıyamıyordu. İki tümsek üzerinde yaptığım çarpma hiçbir fayda vermediği gibi, sıçrayış tayyareyi süratten düşürmüştü ve tasarladığım üçüncü tümsek üstüne varmadan tayyare yeri bulduğu gibi, önümüze tesadüf eden hendeğe giren tekerleklerimiz, tayyarenin parçalanmasına neden oldu. Hemen yerimden fırlayıp arkadaşlarımın yardımına koşmuştum. O anda tayyaremiz ateş aldı."



Erzurumlu Nafiz Bey tarafından, Fransa'dan satın alınarak Kurtuluş Savaşı'nda Türk ordusuna armağan edilen Bréguet XIV savaş uçağının önünde, 2. Tayyare Bölüğü üyeleri Fevzi Bey, Yzb. Ahmet Nuri, Yzb. Sabri (solda, en üstte). Sakarya Savaşı sırasında Yunanlılardan ele geçirilen 'İsmet' adlı İngiliz yapısı Havilland tipi keşif tayyaresinin önünde, Fazıl ve Vecihi beylerle makinist Eşref Bey (sol üstte). Vecihi Bey bir Spat XIII'ün önünde (solda).



On soruda Prut Seferi

Eğer Prut'ta Rus ordusu yok edilseydi, modern Rusya'nın kurucusu I. Petro ortadan kalkacak, bu da başta Rusya olmak üzere, Lehistan, İsveç, Ukrayna ve Osmanlı tarihinin gelişiminin daha farklı olmasına yol açabilecekti.

ERHAN AFYONCU

1. Prut Savaşı öncesinde neler yaşandı?
2. Prut Savaşı neden çıktı?
3. Osmanlı ve Rusya'nın stratejileri neydi?
4. Prut Savaşı nasıl cereyan etti?
5. Ruslar nasıl bir kurtuluş yolu buldular?
6. Baltacı-Katerina olayının aslı nedir?
7. Osmanlı, Prut'ta tarihî bir fırsat mı kaçırdı?
8. İstanbul Prut Savaşı'na nasıl tepki verdi?
9. Baltacı Mehmed Paşa kimdir?
10. Rus Çarı I. Petro deli miydi?

1 Prut Savaşı öncesinde neler yaşandı?

Osmanlı İmparatorluğu, Karlofça Antlaşması ile birlikte büyük toprak kayıplarına uğramıştı. Ancak İmparatorluk gücünü tam olarak kaybetmediğinden, antlaşmadan sonra bunun rövanşını almak için fırsat kolluyordu. Ama yenilgiden de korkuyordu. Bu yüzden Kuzey savaşlarına ve İspanya savaşlarına karışılmadı.



1709 yılında Poltava'da Ruslar'a yenilen İsveç Kralı Demirbaş Karl ve Kazak lideri Mazepa'nın Os-





manlı topraklarına sığınması, iki devletin arasını açtı. Osmanlı İmparatorluğu'nun şahinleri Karlofça'nın rövanşını almak için, ilk fırsatın doğduğuna inanıyorlardı. Bu niyetlerini gerçekleştirme yolunda, 1710 yılında sadrazamlığa Halep Valisi Baltacı Mehmed Paşa'yı getirttiler.

2 Prut Savaşı neden çıktı?

Rus Çarı Petro da Osmanlı'ya saldırma zamanının geldiğine inanıyordu. Poltava'da İsveç'e karşı kazandığı zafer nedeniyle Türkleri de mağlup edeceğine inanıyordu. Osmanlı'ya tâbi Eflak ve Boğdan beylerinden destek sözü almıştı. Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanların ayaklanacağını umuyordu.

İsveç Kralı'nın Osmanlı topraklarında bulunmasını savaş nedeni olarak gösterdi ve Osmanlı ülkesine karşı saldırıya geçti.

3 Osmanlı ve Rusya'nın stratejileri neydi?

Petro'nun planı Boğdan'a girip Yaş yoluyla Tuna'yı tutmak, Osmanlı'ya tâbi Eflak ve Boğdan'ı ve Balkanlar'daki Hıristiyan Osmanlı tebaasını isyan ettirmekti. Ancak Petro planını uygulayamadı.

İsveç ile süren savaşlar nedeniyle, ordularının bir kısmını harekete geçirebilmişti.

Osmanlı ordusunun süratle hareket edip Ruslar'dan önce Tuna'yı geçmesi bütün planını bozdu. Petro ve 60 bin kişilik ordusu, karşılarında 140 bin kişilik Osmanlı ordusunu bulmuştu.

Osmanlı kuvvetlerinin manevraları ile Rus ordusu her taraftan çevrildi. Geri çekilme yollarını da Kırım kuvvetleri tutmuştu. 20 Temmuz 1711'de Rus ordusu, Prut Nehri'nin daire çizen kolu üzerinde, üç kilometrekarelik bir sahada bir bataklık ve Osmanlı kuvvetleriyle sıkışıp kalmıştı.

Petro kapana kısıldığının farkındaydı. Siperler kazdırarak savunma durumuna geçti. Ancak Rus ordusunun elinde yeterince malzeme olmadığı için, sadece güney tarafında savunma tertibatı alabilmiş, batı tarafı açık kalmıştı. Bu sırada Bender'deki Osmanlı askerleri, İsveç ve Leh kuvvetleriyle gelerek Prut Nehri'nin öbür tarafından da Rus ordusunu kuşattı.

Poltava Savaşı'nın bir bölümü gösteren bir Rus tablosu (sol sayfada). **İsveç Kralı Demirbaş Karl** (sol sayfada, altta). **18. Yüzyıl'da Sen Petersburg şehri** (solda). **Rus Çarı I. Petro** (sol altta).



Kazak lideri Hetman Mazepa (üstte). **Osmanlı, II. Viyana Kuşatması'nda** (altta).

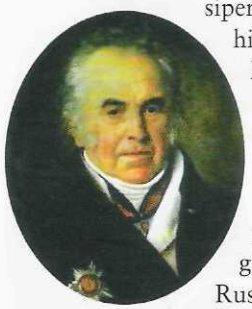




Poltava Savaşı'ndan bir sahne (sağda) **ve Rus Çarı I. Petro, Poltava Savaşı'nda** (en altta). **General Ponyatovski** (sağ altta).

4 Prut Savaşı nasıl cereyan etti?

Kırım Hanı'nın toplar gelmeden taarruza geçilmemesi yönündeki uyarısını dinlemeyen yeniçeriler hücuma geçtiler. Düşman siperlerine ulaşılıp bayrak dâhi dikildi. Ancak Rus topları karşısında, yalın kılıç saldırılar bir sonuç vermedi.



Rus ordusu başkomutanı Şeremetev (üstte). **Çar I. Petro ve eşi I. Katerina** (sağ altta).

Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri de siperler kazdılar. Petro günlüğünde, Osmanlı'nın, Rus ordusunun en zayıf ve tahkimatsız olan batı kanadına bir saldırı yapması durumunda başarılı olacağını, ancak bunu yapmadığını belirtir. Savaş iki tarafın karşılıklı top atışlarıyla sürüp gider.

Osmanlı ordusunda bulunan İsveçli General Ponyatovski sadrazama, hücum edilmemesini, Ruslar'ın fazla yiyecekleri olmadığı için açlıktan teslim olana kadar beklenilmesini tavsiye etmişti. Onun bu tavsiyesine uyulmayarak cepheden Rus ordusuna saldırıldı. Ancak yapılan saldırılarda bir başarı sağlanamadığı gibi, yedi bin asker de şehit düştü.



Sabaha doğru Ruslar son kez şanslarını denemeye karar vermişlerdi. Ancak Osmanlı ordusuna karşı yaptıkları taarruz, yoğun tüfek ateşi karşısında başarısız oldu.

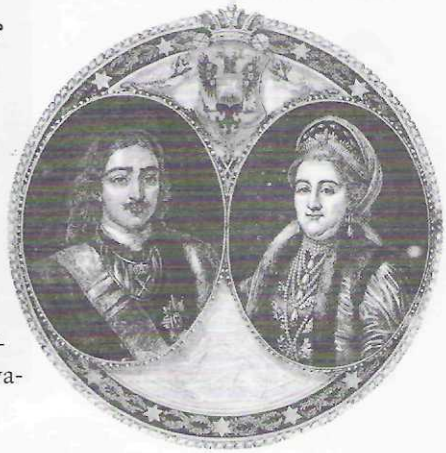


Yeniçeriler saldırmak için sabırsızlanıyorlardı. Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa, sadrazama haber göndererek hücum izni istedi. Bunun üzerine Baltacı Mehmed Paşa, son hücum için ordu komutanlarına ve Kırım Hanı'na emirler yazdırmaya başladı...

Baştan beri soğukkanlılığını koruyan Katerina ise, ne olursa olsun Çar'ı kurtarmaları gerektiğini söyledi ve barış teklifi yapma fikrini ortaya attı. Çarı kurtarmak için her şartı kabul edeceklerdi. Osmanlı, boyun eğene kılıç çekmezdi. Petro bu fikri kabul etti ve Rus ordusu başkomutanı Şeremetev'in ağzından, Baltacı Mehmed Paşa'ya hitaben barış isteyen bir mektup yazıldı.

Baltacı Mehmed Paşa da Rusların bu teklifini kabul etti; Prut Antlaşması'nı yaparak, yok olmak üzere olan bütün Rus ordusunun silahlarıyla birlikte, çekip gitmesine izin verdi...

5 Ruslar nasıl bir kurtuluş yolu buldular?



Ruslar umutlarını kaybetmişlerdi; ama son bir kez toplandılar. Toplantı da Katerina da vardı. Ümitsiz de olsa, yapılacak bir taarruz ile Osmanlı ordusunu ya-

6 Baltacı-Katerina olayının aslı nedir?

Rus ordusu yok olma tehlikesiyle karşı karşıya iken, Çariçe Katerina'nın (I. Katerina) bütün mücevherlerini alarak Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'nın çadırına gittiği ve onu ağlayarak, yalvararak hatta cinselliğini kullanarak barışa ikna ettiği, yaygın bir kanaattir.

Ancak bütün bunlar, uydurmadır. Bu savaşa şahit olan Türk ve Rus tarihçilerinin eserlerinde böyle bir bilgiye rastlanılmaz.

Rusların elindeki cephane azalınca, Petro bir yarma hareketiyle Osmanlı ordusunu püskürtüp, Transilvanya yolu ile Macaristan'a gitmeyi planlamıştı. Ancak bu bir tür intihar girişimiydi. Bu planın sonları olacağını anlayan Katerina, orduda ne kadar mücevherat, altın, gümüş ve para varsa hepsini toplattı.



Katerina'nın hazır ettiği yedi araba dolusu 'hediye', Başbakan Şafirov tarafından Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'ya ve yanındaki diğer devlet ileri gelenlerine gönderildi. Sadrazamın yanı sıra, Sadaret Kethüdası Osman Ağa ve Sadaret Mektupçusu Ömer Efendi bu serveti aldılar.

Çar Petro, Prut Seferi dönüşünde barışı nasıl elde ettiğini soran Danimarka Elçisi'ne, "Sadrazamı para vermek suretiyle barışa razı ederek, feci durumdan kurtulduklarını" söylemişti. Oysa daha sonraları, Baltacı Mehmed Paşa ve Katerina arasındaki hayalî 'ilişki' üzerine birçok roman, hatta şarkı yazılmıştır.



Ressam Münif Fehim'in çizgileriyle, Katerina'nın Baltacı'nın çadırına gelişinin temsili resmi (solda). Rus Başbakanı Şafirov (solda, ortada).



7 Osmanlı, Prut'ta tarihî bir fırsat mı kaçırdı?

Osmanlı İmparatorluğu, İkinci Viyana Kuşatması sonrasında büyük bir hezimete uğramışsa da, bunun dört devlete karşı olduğu unutulmamalıdır. Prut Seferi sırasında Osmanlı'nın askerî organizasyonları mükemmel işledi. Ancak diplomatik görüşme safhasında Ruslar, Osmanlı'ya oranla daha ustaca hareket ettiler.

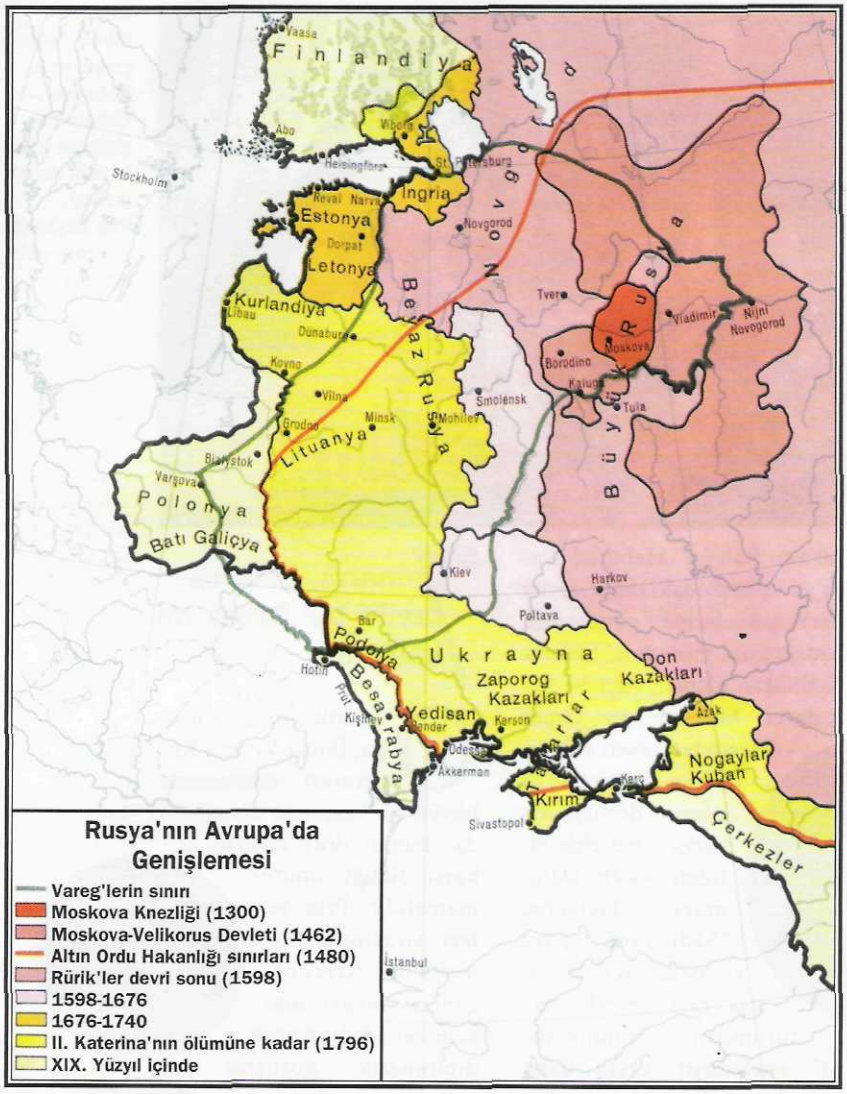




Osmanlı ordusunun başında, Baltacı Mehmed Paşa yerine daha dirayetli bir yönetici olsaydı, antlaşma farklı olurdu. Ancak burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir: Osmanlı henüz 'Viyana Sendromu'nu atlatamamıştı. Viyana önlerindeki gibi bir yenilgi alındığı takdirde, birkaç devlete karşı savaşılacağı ve tekrar bozgun yıllarının yaşanacağı korkusu vardı.

23 Temmuz 1711'de imzalanan Prut Antlaşması, as-

Poltava Savaşı adına bastırılan ve ön yüzünde I. Petro bulunan para (üstte). Çariçe I. Katerina Çar I. Petro ile (solda).





I. Katerina (sağda) **ve Osmanlı padişahı III. Ahmed** (en sağda). **I. Petro'nun, eşi Katerina'yı kırbaçlayarak dövdüğü, yaygın dedikodular arasındadır** (sağ sayfada, üstte). **I. Petro** (sağ sayfada, üstte ve ortada) **dönemindeki kitlesel idamları gösteren bir gravür** (sağ sayfada, altta).

lında Osmanlı açısından çok da kötü değildi. Prut Antlaşması'na göre, Azak Kalesi Ruslar'dan geri alınacak; Osmanlı sınırındaki Rus kaleleri yıkılacak; Rusya, Lehistan'a müdahale etmeyecek; İsveç Kralı'nın ülkesine dönmesine müsaade edilecek ve Rusya, eskiden olduğu gibi, Kırım Hanlığı'na vergi verecekti.

Ancak bu antlaşmadaki taahhütler kâğıt üzerinde idi. Antlaşmanın yerine getirileceğine dair ciddi bir garanti alınmadığı gibi, ne kadar süreceği de tespit edilmemişti. Bu yüzden antlaşmanın uygulamaya girmesi sorun oldu. Prut Antlaşması'nın şartlarının yerine getirilmesi için, Rusya'ya iki defa savaş açıldı. Savaş tehdidiyle de, antlaşmanın ancak bir kısmı uygulatılabildi. 27 Haziran 1713'te Edirne'de yapılan görüşmeler sonucunda gerçek antlaşma yapıldı. Çar Petro'nun Karadeniz'e ve Balkanlar'a inme hayali suya düştü.

İstanbul, Prut Savaşı'na nasıl tepki verdi?

Sadrazam daha İstanbul'a dönmeden, aleyhinde dedikodu kazanı kaynamaya başlamıştı. III. Ahmed, bu dedikoduları duyunca, öfkelendi. Savaşa katılanlardan durumu araştırdı. Büyük bir fırsatın kaçırıldığını anladı.

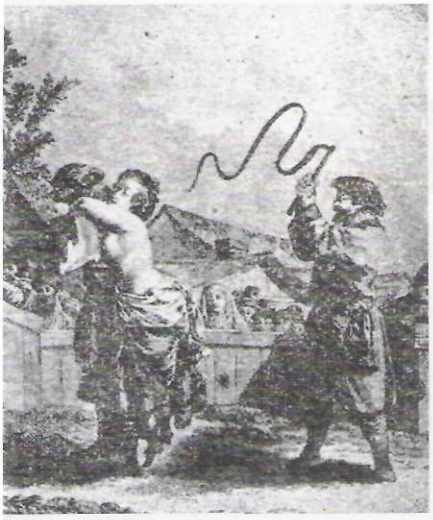
Bu sırada sadrazam ve adamlarının aldıkları rüşvetler nedeniyle, Rus ordusunun bırakıldığı rivayetleri de ortalıkta dolaşıyordu.

Padişah, Baltacı Mehmed Paşa'yı 20 Kasım 1711'de görevden alarak Midilli'ye sürdü. Antlaşmanın imzalanmasında baş rolü oynayan ve Ruslardan büyük miktarlarda para alan Osman Ağa ile Ömer Efendi'yi de öldürttü.

Baltacı Mehmed Paşa kimdir?

Çorum, Osmancık doğumlu olan Baltacı Mehmed Paşa, III. Ahmed'in şehzadelik yıllarından tanışı idi. 1704'de sadrazam olduysa da, 1706'da görevden alındı. Daha sonra Erzurum





ve Sakız valilikleri yaptı.

Baltacı Mehmed Paşa, Halep Valisi iken Rusya'ya karşı savaş isteyenlerin baskısı ile, Sadrazam Köprülüzade Numan Paşa'nın azledilmesi üzerine, 1710'da ikinci kez sadrazamlığa getirildi.

Baltacı, 19 Şubat 1711'de Osmanlı topraklarına giren Ruslara karşı yapılacak Prut Seferi'ne serdar tayin edildi ve bu savaş nedeniyle tarihe geçti.

Aslında Baltacı, hırslı ve entrikacı bir kişiliğe sahipti ama devlet adamlığı yönü zayıftı; sıradan bir yöneticiydi. Padişah da, Petro'nun antlaşmanın şartlarını uygulamaması ve sadrazam olarak kendisinin de bu hususta ağır davranması nedeniyle, Baltacı Mehmed Paşa'yı görevden aldı, Midilli'ye sürdü.

Temmuz 1712'de Baltacı Mehmed Paşa, buradan Limni Adası'na gönderildi. 1712 yılı Eylül ayının sonlarında, elli yaşının biraz üzerinde iken, Limni Adası'nda öldü ve buraya gömüldü.

10 Rus Çarı Petro, deli miydi?

Petro 1682'de tahta geçtiğinde Rusya, Avrupa siyasetinde hiçbir ağırlığı olmayan sıradan bir devletti. Rus modernleşmesi, onun hemen her alanda gerçekleştirdiği reformlarla başladı.

Rusya'nın ilk millî ordusu Petro zamanında kuruldu. Askerliği zorunlu hale getirerek paralı askerlere olan ihtiyacın ortadan kalkmasını sağladı. Ateşli silahların kullanılmasını yaygınlaştırdı, askerî eğitime önem verdi.



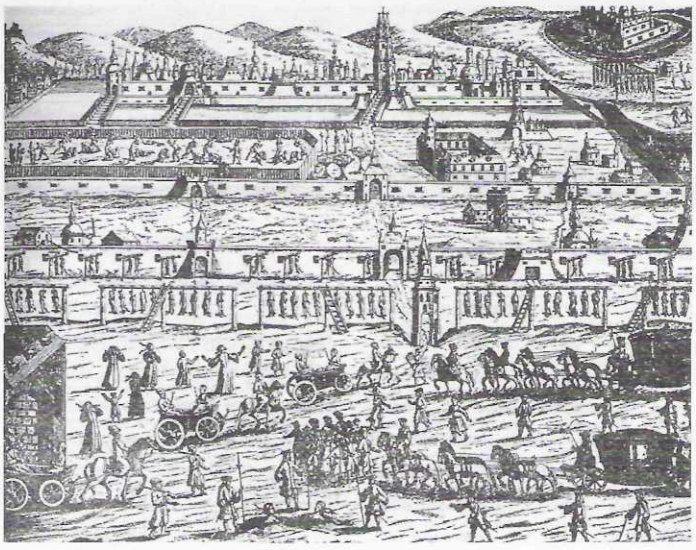
Daha önce Rusya'nın Baltık Denizi'nde ve Karadeniz'de limanı olmadığı için donanması da yoktu. İlk Rus donanmasını Petro kurdu ve ülkesinin denizlerde de bir güç olarak boy göstermesini sağladı.

Petro'nun iktidarının ilk yılları, Rusya'nın ekonomik açıdan en geri olduğu döneme rastlar. Bu durumu düzeltmek için Çar, geniş çaplı bir reform hareketiyle kentlerin ve sanayiin gelişmesini sağladı.



Ülkesinin dış ticaret hacmini yedi kat artırdı, toprak mülkiyetini yeniden düzenledi ve serflerin sanayi işlerinde çalışmalarını sağladı. Kültürel alanda da Avrupa'yı hedef aldı.

Bizlere tarih derslerinde 'Deli Petro' olarak tanıtılan Rus Çarı I. Pyotr Aleksiyeviç'i tüm dünya, 'Büyük Petro' diye adlandırır. Dönemin Osmanlı kaynaklarında da kendisinden 'Koca Petro' ve 'Akbıyık Petro' diye söz edilirdi. Sonradan, herhalde küçümsemek için, 'Deli' lakabıyla anılmaya başlandı. ■

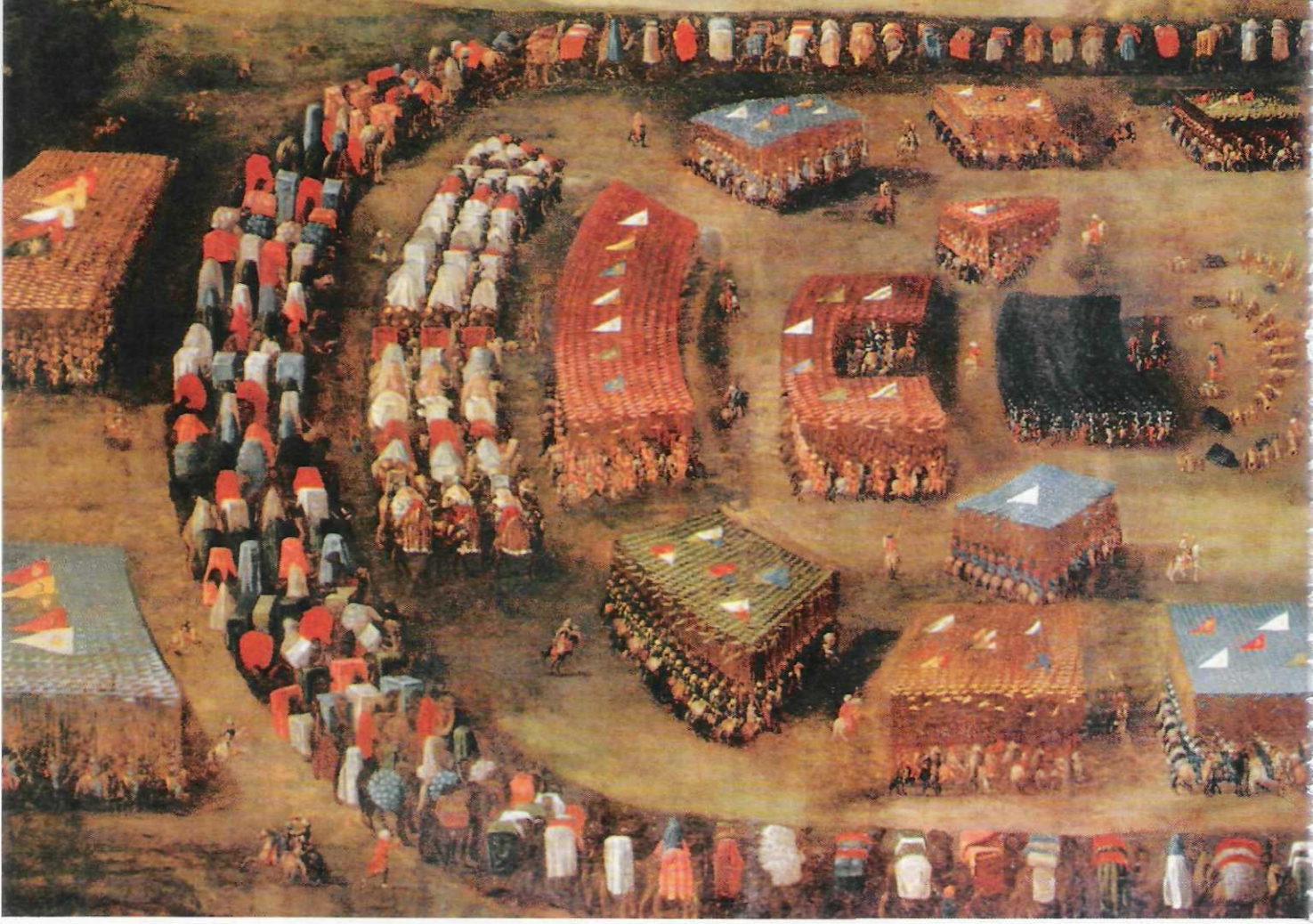


BİBLİYOGRAFYA

- Münir Aktepe, "Baltacı Mehmed Paşa"nın 1711 Prut Seferi ile ilgili Emirleri", Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı 1 (İstanbul 1970), s. 131-170
- Münir Aktepe, "Baltacı Mehmed Paşa", Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 5, İstanbul 1992, s. 35-36
- Mustafa Ali Mehmed, "Romen Vekayinamelerine Göre Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut Seferi (1711)", Türk Kültürü Araştırmaları, XXIII /1-2, (Ankara 1985), s. 427-436
- Selçuk Ünlü, "Prut Savaşıyla İlgili Almanca Bir Balad: Katerina'nın Rüşveti" Türk Dünyası Araştırmaları, sayı 20 (İstanbul 1982), s. 115-122
- *Akdes Nimet* Kurat, Prut Seferi ve Barışı, I, Ankara 1951; II, Ankara 1953
- Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1957
- İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim, Makaleler I, Ankara 2000
- Şevket Rado, "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud Efendi'nin Tuttuğu Prut Seferi'ne Ait Defterden Koparılan Sahifelerde Neler Vardı?", Belleten, sayı: 198 (Ankara 1987), s. 809

Son bilimsel araştırmaların ışığında

Osmanlı nasıl sefere çıkardı?



Hollanda kaynaklı bir yağlıboya tabloda, Osmanlı ordusunun sefere çıkışı; 17. Yüzyıl başı (üstte).

ERHAN AFYONCU

On binlerce askerden oluşan ordular, yüzlerce kilometre uzaktaki mesafelere nasıl gitmiştir?.. Osmanlı seferlerinin lojistiği nasıl gerçekleşirdi?..

Bütün Osmanlı ülkesi, herhangi bir savaş sırasında, anında harekete geçebilecek bir altyapı ile donatılmıştı. Çünkü, savaş kararı verildikten sonra alınacak günübirlik kararlarla, on binlerce kişiyi sefere çıkarmak mümkün değildi!

Osmanlı İmparatorluğu'nda herhangi bir ülke ile savaşmaya karar vermek için, padişahın huzurunda bir meclis toplanırdı. Bir yere savaş açmadan önce, devrin şeyhülislâmı veya önde gelen din adamlarından savaşın meşruluğuna dair fetva alınırdı. Fetva alınıp savaş kararında ittifak edilince, padişahın tuğları

Osmanlı devleti, çok erken tarihlerde merkezî bir ordu kurmakla, Anadolu'daki beyliklere ve Balkanlar'daki Hıristiyan devletlere karşı, büyük bir üstünlük sağlamıştı.



Cebehâne'nin önüne dikilirdi. Bundan sonra da bütün Osmanlı ülkesi harekete geçirilirdi. Seferin yapılacağı bölgeye yakın yerlerde bulunan Osmanlı vali ve kadılarına emirler yazılır, köprülerle ilgili olarak, yapılması gereken işlerin yerine getirilmesi emredilirdi. Yollar temizlenip genişletilir, üzerlerindeki engeller kaldırılır ve on binlerce askerin zorluk çekmeden geçebileceği hâle getirilirdi.

YİYECEKLER DEPOLANIYOR

Seferler sırasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de on binlerce kişinin yiyecek ihtiyacının karşılanmasıydı. Üstelik, buna ek olarak, askerleri ve ordunun ağırlıklarını taşıyan hayvanların yemlerinin temini de gerekliydi. Bunun için, sefer yolu üzerinde mahalli yöneticilere emirler gönderilir ve onların vasıtasıyla, gerekli ihtiyaç maddeleri, 'menzil' adı verilen belli noktalarda, ambarlarda depolanırdı.



Lale kalkan; 18. Yüzyıl.

Menzillerde toplananlar un, buğday, bulgur, çavdar, darı, pirinç, arpa, yağ, bal, koyun, tavuk, ekmek, saman ve odun gibi maddelerdi. Depolanması uygun olmayan gıda maddeleri de yol boyunca satın alınırdı.



Kanunî Sultan Süleyman'ın 'yatağan'ı.

Ordunun ihtiyaç maddeleri, genellikle sefer yolu üzerinde bulunan bölgelerden temin edilirdi. Ancak, zaman zaman bazı bölgelerde yaşanan kıtlığın bunu zorlaştırdığı da olurdu. Örneğin, 1578'deki İran seferi sırasında, Erzurum ve Halep bölgelerinde yaşanan kıtlık yüzünden, zahire sıkıntısı nedeniyle Rumeli bölgesinden, Boğdan'dan yiyecek maddeleri satın alınmıştı. İdarecilerin en fazla önem verdikleri konuların başında, menzillerde zahire depolanması gelirdi.



Murassa miğfer.

Askerlere, kuru yiyecekler yerine günlük pişirilmiş taze yemek verilmesi askerin beslenmesi açısından önemliydi. Günde iki defa yemek pişirilirdi ve yemeklerin ana maddesi, genellikle koyun etiydi. Bir yıl süren bir seferde, 100 bin civarında koyuna ihtiyaç



Altın kaplama topuz.





Osmanlı ordusundaki topçular (sağda). **Sultan III. Mehmed, Eğri seferinden İstanbul'a dönüşünde, halkın önünden geçiyor** (en sağda). **Macaristan seferinde, komutanlar Kanuni'nin huzurunda** (sağ altta).

duyulurdu. Osmanlı ordusunda uzun müddet esir olarak bulunan Kont Marsigli, her bir askere günlük olarak 320 gram ekmek, 160 gram peksimet, 200 gram koyun eti, 160 gram pirinç ve 80 gram yağ verildiğini belirtir...

En önemli ihtiyaç maddelerinden biri olan ekmek, iki türlü temin edilirdi. Ordunun geçeceği bölgelere emirler gönderilir; ekmek pişirtilip hazırlatılırdı. Durum ve zaman uygun olduğunda ise ekmek, ordu içerisinde kurulan fırınlarda pişirilirdi.

Ordunun su ihtiyacıyla da sakalar ilgilenirdi. Sakabaşı idaresindeki sakalar, deri kırbalarla atlar üzerinde su taşırlardı. Ordunun ihtiyacı olan barut, gülle, nal, çivi, keçe, demir, meşale, kumaş, çadır gibi diğer maddeler de sefere çıkılmadan önce veya sefer sırasında temin edilirdi.

Ordunun en önemli silahları olan topları taşımak için ise top arabaları kullanılırdı. Osmanlı İmparatorluğu'nda, bu iş için 'top arabacıları ocağı' adı verilen bir teşkilat da mevcuttu.

Seferlerin lojistiği nasıl gerçekleşirdi?

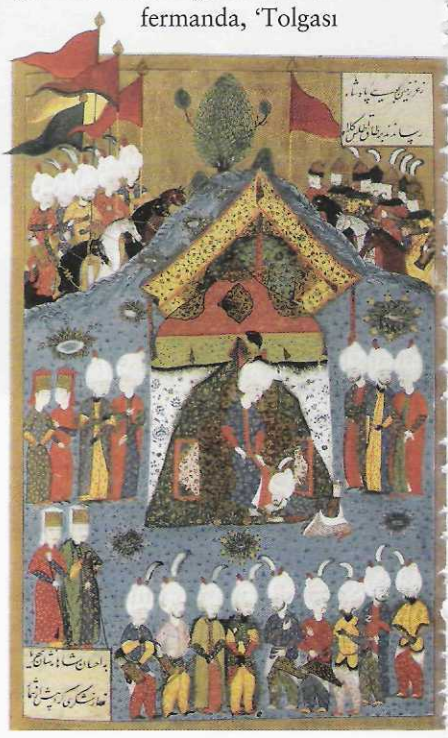


Son yıllarda yapılan kimi araştırmalarda, Osmanlı ordularının gerçekleştirdikleri seferlerde, askerin lojistik ihtiyaçlarının nasıl karşılandığı konusunu ön plana çıkarıldı. Bu çerçevede, Rhoads Murphey, IV. Murad'ın İran seferlerini *(üstte);* Caroline Finkel, 1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşlarını, Ömer İşbilir, 17. Yüzyıl başlarındaki İran savaşlarını; Ersin Gülsoy, 1645-1669 yılları arasındaki Girit'in fethini; Yaşar Ertaş, 1715 yılında Mora'nın geri alınmasını; Ahmet Şimşirgil, Fazıl Ahmet Paşa'nın Uyvar'ı fethini; Meryem Kaçan Erdoğan, İkinci Viyana Kuşatması'nı; Mehmet İnbaşı ise 1672 yılındaki Kamaniçe Seferi'ni araştırdılar.

ASKERLER TOPLANIYOR

Osmanlı ordusunu meydana getiren askerler, ülkenin her tarafından bulunur bir araya getirilirdi. Merkezde sadece yeniçeriler ve diğer kapıkulu askerlerinin bir kısmı bulunurdu.

Osmanlı ordusunun büyük bir bölümünü oluşturan timarlı sipahiler, timar olarak gelirini aldıkları topraklardaydılar. Bu yüzden, timarlı sipahilerin alaybeylerine ve çeri başılarına emir gönderilir; sefer için hazırlıklarını yapmaları emredilirdi. Orduya gelen askerlerin tam teçhizatlı olmaları gerekiyordu. Atları, silahları, zırhları eksiksiz olmalıydı. Öyle ki, Yavuz Sultan Selim zamanında, orduya katılması emredilen timarlı sipahilere hitaben gönderilen bir fermanda, 'Tolgası





eksik olanın kafasının, kolçağı eksik olanın kolunun kesileceği' belirtilmişti.

Osmanlı ordusu ana hatlarıyla iki sınıftan oluşurdu: 'Muharip sınıf' (yeniçeriler, sipahiler, timarlı sipahiler, topçular, silahların bakım ve tamiri yapan cebeciler, atların bakımını yapan seyisler vs.) ve 'geri hizmet kıtaları' (kâtip ve hacegân adı verilen bürokratlar, su taşıyan sakalar, aydınlanmayı sağlayan meşaleciler, köprücü ve kaldırımcılar, mimarlar, cerrah ve tabipler, çadırcılar vs.). Ordunun morali açısından çok önemli bir görev icra eden ve Osmanlı ordusunun ayrılmaz bir parçası olan 'mehter takımı'nı da unutmamak gerekirdi tabii...

Osmanlı ordusu içerisinde, başta İstanbul olmak üzere çeşitli şehirlerden getirtilen sanatkâr ve esnaflar da bulunurdu. Bunlara 'orducu esnafı' veya 'orducu' denilirdi ve içlerinde her çeşit esnaf bulunurdu.

PARASIZ SAVAŞ OLMAZ

Avusturyalı Mareşal Monteccucolli'den Napolyon'a kadar bütün komutanlar, askeri faaliyetler için gerekli olan şeyleri üç kelime de özetlerler: Para, para, yine para....



Bir askerî harekâtın finansmanı çok pahalı bir işti. Sefere çıkan orduya merkezden masraflar için bir miktar para verilirdi. Ancak ordunun asıl gelirleri, sefer güzergâhındaki yerlerin vergilerinin toplanmasında meydana gelirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda savaşın devlet hazinesine maliyetini azaltmak için 'Avarız-ı Divâniyye' adı verilen olağanüstü bir vergi alınırdı. Acil durumlarda, devlet ileri gelenlerinden ve tüccarlardan borç alındığı da olurdu. Ordunun harcamalarının büyük bir bölümü, askerlere ödenen maaşlara giderdi.



EYÜP SULTAN'I ZİYARET

Ordu sefere çıkmadan önce, padişahlar önce Eyüp Sultan'ı, ardından da atalarının türbelerini ziyaret ederlerdi. Sonra da büyük bir merasimle İstanbul'dan yola çıkarlardı.

Osmanlı ordusunun sefere çıkışı çok haşmetli olurdu. İstanbullular da bu töreni seyre çıkarlardı. Rengârenk

'P' dergisinde 'Osmanlı ve savaş'

'P' dergisi, Yaz 2003 tarihli 30. sayısını 'Savaş ve Sanat' başlığı altında okuyucularına sundu. Eski Mısır'dan Kurtuluş Savaşı'na uzunan bir çizgide, 'Savaş ve Sanat' *kavramlarını ele* alan dergide; bu kavramların Türk kültürüne ve Osmanlı İmparatorluğu'na yansımalarına da yer verilmiş. Bu anlamda Esin Atıl, 'Arifî'nin Süleymannâmesi'nde Kanunî'nin Seferleri' adlı makaleyi kaleme alırken; Tülin Çoruhlu, 'Osmanlı-Türk Kültüründe Savaş ve Sanat' konusuna eğilmiş.





Altın ve kıymetli taşlarla süslenmiş yay kesesi (solda).

18. Yüzyıl'a tarihlenen bir sorguç (üstte). Sefer sırasında kurulan ordu pazarı (solda).





Osmanlı akıncıları (üstte). Gönüllü Türk askerlerinin kampını gösteren bir gravür (sağ üstte). Çadır alemleri (sağda).

kıyafetler içerisinde, bayrakları ve silahları ile çeşitli askeri kıtaların geçişi, töreni seyreden herkesi kendisine hayran bırakırdı. Seferin yönüne göre, Anadolu tarafında Üsküdar veya Gebze'de, Rumeli tarafında ise Davutpaşa civarında padişahın otağı kurularak birliklerin toparlanması sağlanırdı.

16. Yüzyıl'da, dinlenme ve lojistik ihtiyaçları giderme süreleri çıkarıldıktan sonra, bir ordunun bir günde alabileceği yol, 15 kilometre idi. Askeri bir harekât, bahar aylarında başlamalı ve sonbaharın başlarında bitmeliydi. Bu da yaklaşık altı aylık bir süreydi. Düşman topraklarına giden ordunun emniyet altında olması, iaşe ve ikmalini sıkıntıya düşmeden gerçekleştirmesi için, sefer mevsimi içerisinde merkezine geri dönmesi gerekliydi.



'ÇADIR KENT'LER

Osmanlı ordusu, büyük bir disiplin ve sessizlik içerisinde hareket ederdi. Sefer boyunca savaş düzeni bozulmadan yürünürdü. Akşam olduğunda çadırlar kurulur, gerekli ihtiyaçlar karşılandıktan sonra yatılırdı.

Galland'ın gözünden seferdeki Osmanlı padişahı

'Binbir Gece Masalları'nı Batı dünyasına tanıtmakla ünlenen ve 14. Louis'nin elçisi olarak İstanbul'a gelen Nointel Markisi'nin özel sekreterliğini yapan Antoine Galland *(altta)*; İstanbul'da tuttuğu günlüğünde, IV. Mehmed'in *(sağda)* 1672'deki Kamaniçe seferiyle ilgili olarak, "Bu ihtişam manzarasından hafızada tam olarak kalmış bulunanı tarif edebilmek için yazı yazma kudretinin bir insana sağlayabileceği bütün yardıma muhtacız" der ve bize bu tablo içindeki padişahın ihtişamını şöyle anlatır:





"Güneşin önünde nasıl gezegenlerle öbür yıldızlar parlaklık ve büyüklüklerini kaybederlerse, padişahta kendisinden evvel geçmiş olanları öyle siliyordu. Bu büyük ve güçlü hükümdar, bana öyle göründü ki, bundan gözlerim kamaştı. Edasına ve cengâverce kılığına ek olarak üstünde ve atının gem ve sağrısını örten pars derisinin altında görülen haşanın üzerinde parlayan iri elmas ve incilerin şaşaası, bütün etrafındakilerin temiz görünüş ve düzenleri gözleri aynı anda hayretle, şaşkınlıkla, hayranlıkla ve zevkle dolduran savaş ve şenlik süsleri meydana getiriyordu. Yüzünün esmer teni, yorgunluklara alışmış, güneşin en şiddetli ateşine ve mevsimlerin birbirini kovalayan sertliklerine aldırmayan bir kimseyi haber veriyordu..."





Sultan III. Mustafa'nın zırh takımı (en solda). Budapeşte'deki Macar Milli Müzesi'nde bulunan iki direkli germe Osmanlı çadırı (solda). Silahtar ağa (sol altta).

Konaklama yeri olarak, sulak ve otlak yerler tercih edilirdi. Bir su kenarı bulunamamışsa, kuyular açılarak su ihtiyacı giderildi. Ordu için kurulan on binlerce çadır büyük bir şehir görüntüsü arz ederdi. Hangi çadırın hangisinin yanında yer alacağı, belli kurallara bağlanmıştı.

On binlerce kişinin tuvalet ihtiyacının karşılanması da önemli konulardandı. Bu konuda meydana gelecek bir aksama, ordu içerisinde çeşitli bulaşıcı hastalıkların yayılmasına sebep olabilirdi çünkü. Bir diğer ihtiyaç da yol boyunca yıkanma meselesi idi. Bu iki ihtiyaç için hamam ve hela çadırları vardı.

Ayrıca, ibadet için mescid çadırı, hasta ve yaralılar için hastane çadırı, yiyecekler için mutfak çadırları ve devlet arşivi için defterhâne çadırları kurulurdu. Mescid çadırlarında hem namaz kılınır, hem de dini görevliler tarafından vaaz verilirdi. Padişah ve devlet ileri gelenlerinin çadırları ise birer saray gibi büyük ve muhteşem olurdu.

Sabah gün ağarmadan yürüyüş için hazırlıklar yapılırdı. Meşalelerin ışığı altında yapılan hazırlıklardan sonra, güneşin doğmasıyla birlikte yürüyüş tekrar başlardı.



AKINCILAR YOLA ÇIKIYOR

Seferin yapılacağı bölgeye yakın bulunan Osmanlı idarecileri, casuslar vasıtasıyla bilgi toplarlardı. Düşman topraklarına yaklaşılınca, savaş divanı toplanır ve ne yapılacağı tartışılırdı.

Saldırılacak ülkeye ilk olarak akıncılar veya Kırım Tatarları gönderilirdi. Akıncılar, girdikleri ülkelerde küçük gruplara ayrılarak yağma ve tahrip faaliyetlerinde bulunurlardı.

Akıncı tahribatından sonra tertibat alınarak, düşman kuvvetler beklenilirdi. İki ordunun bir sahrada karşılaşmasıyla da sıra, kozların paylaşılacağı meydan savaşına gelmiş olurdu. ■





Osmanlı ordusundaki karakullukçu, aşçıbaşı, başeski, bayraktar (altta). Osmanlı ordusu, Viyana yakınlarında, şiddetli bir çarpışmada (solda).





Columbus Uluslararası Dünya Sergisi

ABD'nin ilk gövde gösterisi

19. Yüzyıl'ın Chicago'sunu bir 'rüya şehri'ne dönüştüren ve ABD'yi dünya vitrinine taşıyan 1893 Dünya Fuarı, Osmanlı devletini de uluslararası arenada 'görücüye çıkaran' ilk etkinliklerden biri olmuştu.

ÇAĞRI ERHAN

1893 Dünya Fuarı, Chicago'da yapıldı. Bu fuar 'Columbus Uluslararası Dünya Sergisi' olarak da adlandırıldı; Cristof Columbus'un Amerika'yı keşfinin 400. yıl dönümü de kutlanıyordu.

Chicago Dünya Fuarı, benzeri bir daha tekrarlanamayacak, kendine özgü bir hadiseydi. Zira fuar Chicago'yu, Amerikalılar için "bir kriz ve bunalım arifesinde, bir fantezi ve masal vahasında" yaşanan sihirli bir 'milenyum' şehrine dönüştürdü. Bazılarının dediği gibi, Chicago adeta "kainatın merkezi" haline geldi.

ABD'nin bir dünya gücü olduğunu göstermek amacıyla, Avrupa'da düzenlenen fuarlardan daha kapsamlı bir fuar düzenlenmesi fikri, bizzat ABD Hükümeti'nden çıkmıştı. ABD Kongresi, fuar için 5 milyon dolar tahsisat ayırmıştı. Ancak, fuar için toplam 35 milyon dolar masraf yapıldı. Çünkü, bu sıradan bir fuar değildi; bunun, Amerika'nın teknolojik ilerlemesinin bütün yönleriyle sergilendiği bir gösteri olması hedefleniyordu.



Dönme dolap, ilk kez Chicago Fuarı'nda sergilendi (üstte). **Fuardaki Alman pavyonundan 'Bismark Koleksiyonu'** (sağ üstte). **Hint pavyonundan bir görüntü** (sağda).





1893 Chicago Fuarı'na katılım hazırlıklarını yürütmek üzere kurulan komisyonun birinci komiseri İsmail Hakkı Paşa idi (üstte). Komisyon, fuarda kurulan 'Türk Köyü'nün (solda) hazırlık çalışmalarını yürüttü.

Nitekim, fuarda birçok ilk de gerçekleşti. Örneğin, ilk dönme dolap bu fuarda kurulurken, ABD Posta İdaresi ilk anı pulu setini bu vesileyle çıkardı. Bunlardan başka, hamburgerin ABD'ye girişi fuar sırasında oldu; ilk diyet içecekler, ilk meyveli çiklet ve ilk hatıra paraları burada satışa sunuldu.



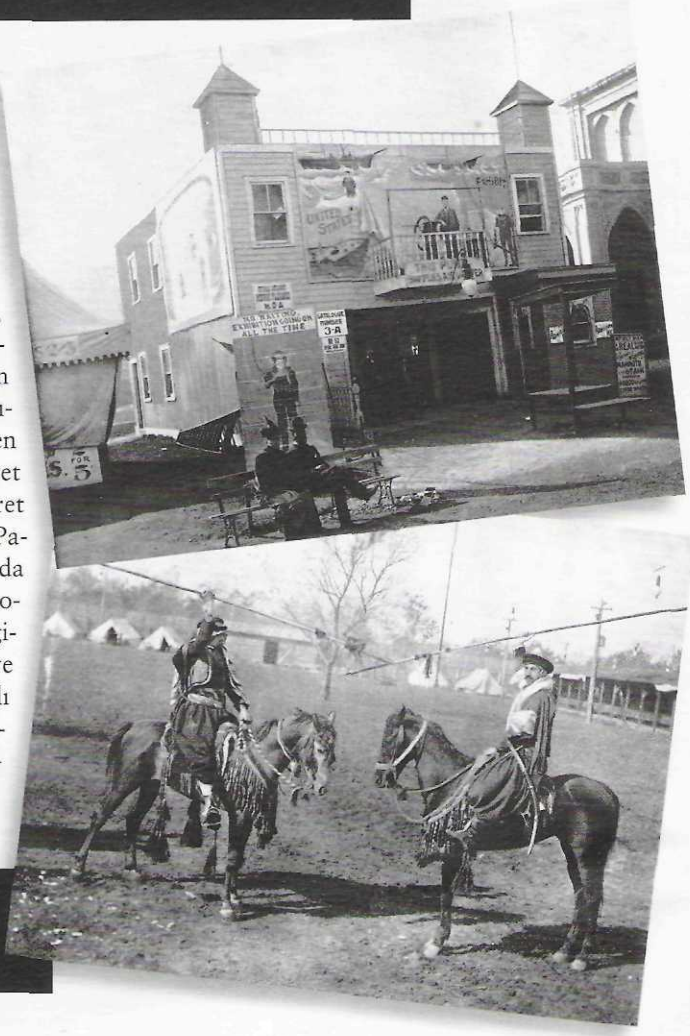
Fuar, 19. Yüzyıl Amerikası'nın insanları üzerinde derin bir iz bıraktı. Sanat Enstitüsü ve dikkate değer pek çok bina, sergi için inşa edilmişti.

OSMANLI DA FUARDA

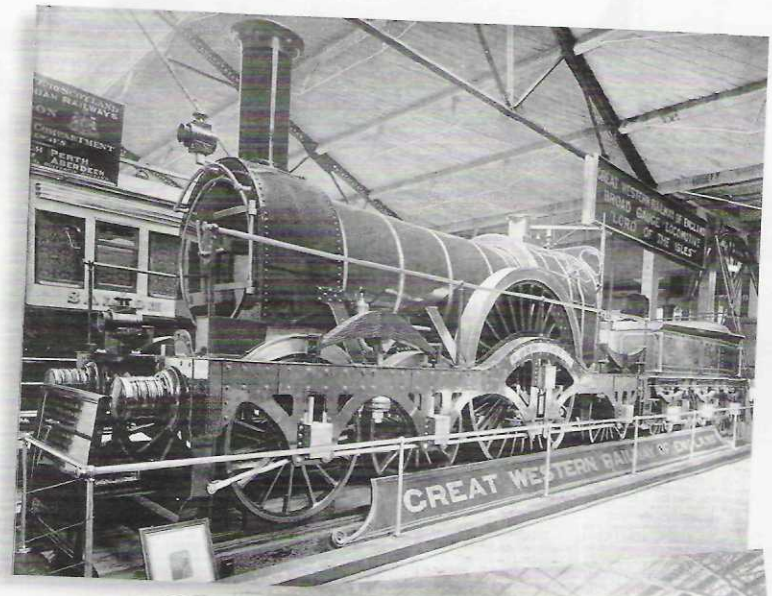
Chicago Dünya Fuarı, Osmanlı devletinin bu ülkede tanıtılması açısından önemli bir fırsat yarattı. Bu fuar, Osmanlının davet edildiği ilk Amerikan fuarı değildi. 1852'de, New York'ta düzenlenen ticaret fuarına katılması için, organizatörler Babıali'ye bir davet mektubu göndermiş; fakat Kırım Savaşı ve devletin içinde bulunduğu mali bunalım nedeniyle bu fuara katılım gerçekleşmemişti.

1876'da, bu kez Philadelphia'da, ABD'nin bağımsızlığının 100. yılı dolayısıyla düzenlenen fuar için davet gelmiş; Ticaret Nazırı Kabuli Paşa başkanlığında kurulan bir komisyon, fuara gidecek müteşebbisleri ve ürünleri seçmiş, Osmanlı devletinin ABD'de bir fuarda ilk kez temsil edilmesi sağlanmıştı.

Fakat, Chicago Fuarı,

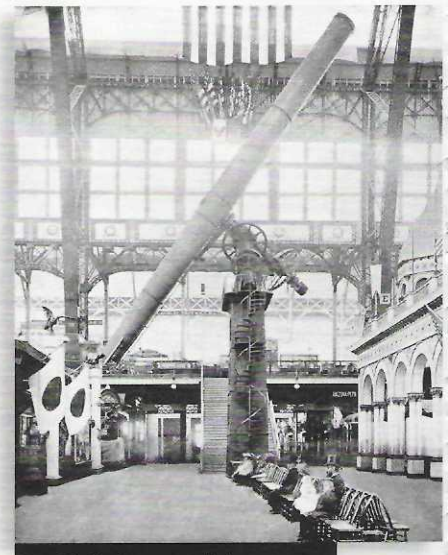


Amerikan denizaltı araçlarının sergilendiği pavyon (üstte) ve Arapların 'vahşi doğu şovu' (sağda).









Yeni buluşların ve silah sanayiindeki gelişmelerin sergilenmesi, Chicago Fuarı'ndaki 'gövde gösterilerinin' bir parçasıydı (üstte ve solda).

daha önceki iki etkinlikten hem önem, hem de büyüklük bakımından çok farklıydı.

HAZIRLIKLAR BAŞLIYOR

1890'ın ilk aylarında başlayan düzenleme kurulu çalışmaları çerçevesinde, tüm ülkeler gibi Osmanlı devletine de bir davet mektubu gönderildi. II. Abdülhamit, Osmanlı devletinin böyle büyük bir faaliyete katılmasının, ülkede oluşmaya başlayan olumsuz imajın ortadan kaldırılması için bir fırsat olduğu görüşündeydi. Bu nedenle, hiç zaman kaybedilmeden, fuara katılım işlerini düzenlemek üzere Galata'da bir komisyon kuruldu. Hakkı Paşa ve Fahri Bey, bu komisyona birinci ve ikinci komiser olarak atandılar.

Chicago Fuarı'nın hazırlık sürecinde, Osmanlı-Amerika ilişkileri açısından ilginç gelişmeler de yaşandı. Örneğin, fuar düzenleme komitesinin kadınlar grubu, doğrudan Valide Sultan'a hitaben bir mektup kaleme alarak, Osmanlı

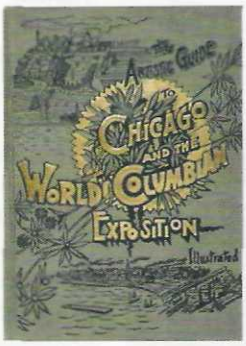
kadınlarının da fuarda temsil edilmelerini istediler. Bu mektubun ulaşmasından sonra Hariciye Nazırı, İstanbul'daki Amerikan Elçisi'yle görüşerek, Valide Sultan'ın çok yaşlı ve nadiren Saray'dan çıkan biri olduğunu, bir daha böyle mektuplarla rahatsız edilmemesi gerektiğini söyledi.

Bununla birlikte, İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin öğretmen ve öğrencileri, Osmanlı kadınlarını temsilen fuara katılacaklar, hatta sergiledikleri ürünlerle düzenleme komitesi tarafından bronz madalya ve takdirnameyle ödüllendirileceklerdi...



Fuar için hazırlanan bir katalog (solda, ortada).

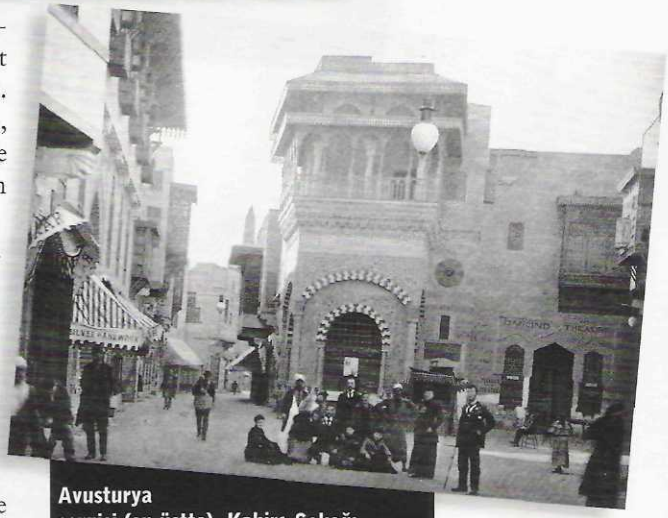
CHİCAGO'DA BİR 'TÜRK KÖYÜ'

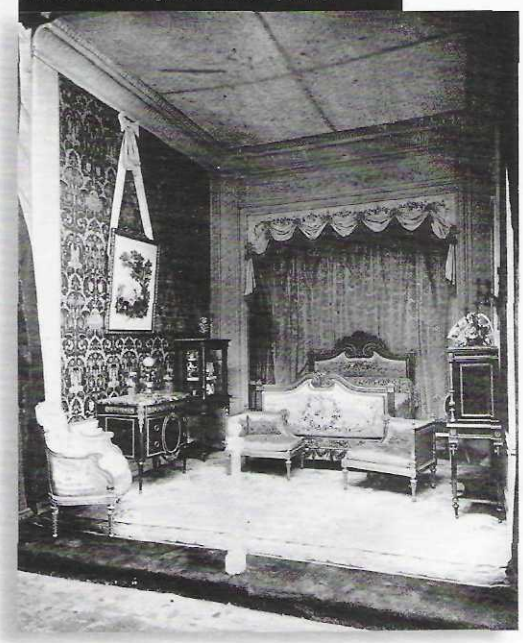


Osmanlı heyeti, 130 büyük sandıkla taşıdıkları ürünleri önce New York'a, sonra Chicago'ya ulaştırdı. Bu ürünler, 'Türk Köyü' olarak isimlendirilen mekanda ve fuarın ilgili birimlerinde sergilendi.

'Türk Köyü', fuarda Midway Plaza bölgesinde inşa edilmişti. Köy, İstanbul'da bulunan Sadullah Suhami Kumpanyası'nın mümessili Robert Levy tarafından tasarlanmıştı. Cami, kapalıçarşı, kahvehane, bir temsil alanı ve büyük çadırlardan oluşuyordu.

Türk Köyü'nü gezenlere, türlü şerbetler ikram ediliyor; halı, kilim, mücevherat, gümüş işleri, bakır işleri, 40 kadar satış pavyonunda müşterilere sunuluyordu. İsteyenler Türk kahvesinin ve nargilenin tadına bakabiliyor; isteyenler de temsil alanında sergilenen



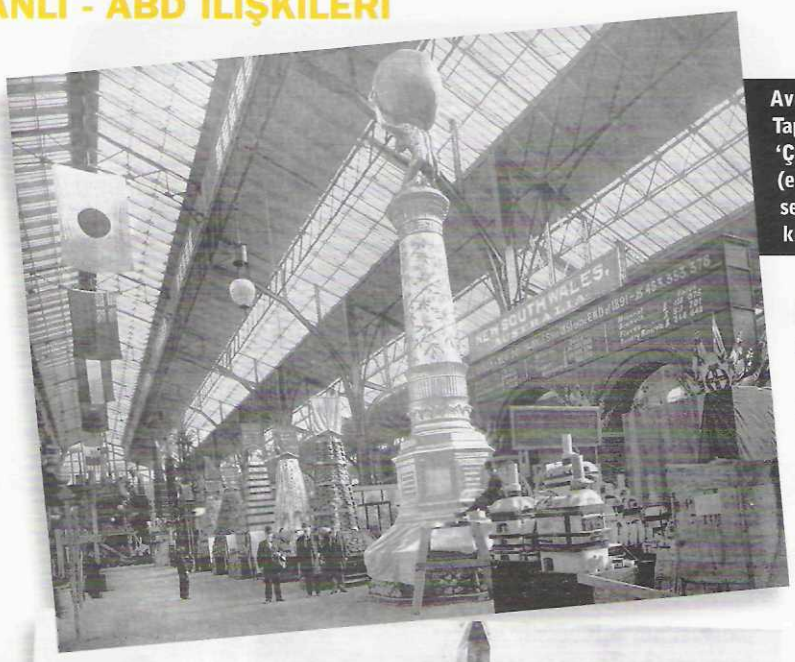


Avusturya sergisi (en üstte), Kahire Sokağı (üstte). Fransız pavyonunda 'Marie Antoinette'in yatak odası' (altta).

Amerika'daki ilk Türkçe gazete



Chicago Fuarı'nda göze çarpan ilgi çekici diğer bir olay da, 'Şikago Sergisi' adlı Türkçe bir gazetenin çıkartılmasıydı. Osmanlı tebaasından Süleyman Bustani, Şikago Sergisi gazetesinin sorumlu yazı işleri müdürlüğünü üstlendi. Gazetenin çıkarılmasına, Ubeydullah Efendi de katkı sağladı. Fuar süresince, toplam 6 sayı olarak yayınlanan gazetede, bir yandan, Türk köyü ve sergiye Osmanlı devleti adına katılanlar hakkında bilgi verilmekte, diğer yandan da Chicago Fuarı'nın detaylı bir tanıtımı yapılarak, fuarda sergilenen "acaib" aletler ve icadlar okuyucunun bilgisine sunulmaktaydı.







Avustralya pavyonu (solda), Luksor Tapınağı'nın kopyası (ortada) ve 'Çin mabedi' önünde Çinli görevliler (en altta). Fuardaki kostüm sergisinden, geleneksel bir Cezayirli kıyafeti (altta).

"Şark'ta bir Düğün" adlı oyunu izleyebiliyorlardı.

Diğer pavyonlarda ise, Ereğli kömürü, diğer bazı madenlerden örnekler, Tersane-i Amire'de imal edilen 26 deniz mili hızında bir torpidobot ve Feshane'de üretilen fes ve giysi numuneleri de sergileniyordu. Türk köyünde, dans gösterileri, safkan Arap atlarıyla yapılan şovlar ve dönemin Türk sanayiine ilişkin ürünler sunuldu.



Türk Köyü'nün hemen yakınında Java Köyü, Cezayir Köyü, Kahire Sokağı, Merakeş Sarayı ve İran Köşkü adlarıyla; diğer İslam ülkelerinden gelen ürünlerin sergilendiği mekanlar bulunmaktaydı. Diğer yerlere giriş ücreti 10 cent ile 50 cent arasında değişirken, Türk Köyü'nün giriş ücreti 1 dolar olarak tespit edilmişti.

UBEYDULLAH EFENDİ ANLATIYOR

1858- 1937 yılları arasında yaşayan, Abdülhamid dönemindeki sürgünlerden ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yazarlık serüveninden sonra, 1931 yılında, 5. dönem milletvekili olarak TBMM'ye giren Ubeydullah Efendi; bu fuar süresince Chicago'da kalır. Ubeydullah Efendi, daha sonra kaleme aldığı anılarının bir yerinde, Türk Köyü'nü şöyle anlatır:

"...İşte bu Türk Kö-

Jackson Parkı'ndaki Japon Tapınağı önünde dans gösterisi (sağda), Windsor Kalesi'nin bir kopyası (ortada) ve 'oryantal' dans gösterisi (en altta). Kostüm sergisinden, bir Seylanlı kıyafeti (altta).

yü'nde iki şey benim gözüme çarpıyordu. Bunun birisi, çarşı içinde halka seyrettirilen panaroma idi. Diğeri de keten helva idi. Panaroma, İstanbul'da Ayasofya'nın manzarai dahiliyesini, Tophane caddesini, Köprü'yü, Dolmabahçe Sarayı'nın sahilini ve daha birkaç manzarayı daha ihtiva ediyordu. Elhasıl 38 parça manzara idi... Keten helvacıların ise, sergiden sonra New York'a giderek dükkan açacaklarını öğrendim..."

OSMANLI'NIN HAYAL KIRIKLIĞI

Chicago Fuarı, 6 ay sürdükten sonra sona erdi. Osmanlı devletinin fuar için yaptığı kapsamlı hazırlık ve Türk Köyü'nün gördüğü ilgi nedeniyle, ABD Başkanı Cleveland ve Dışişleri Bakanı Gresham, II. Abdülhamid'e ayrı ayrı teşekkür ettiler.

Buna rağmen, Osmanlı, fuar sayesinde elde etmeyi arzuladığı Amerikan ticari pazarındaki paya ulaşamadı. Üstelik, Amerikan kamuoyunda oluşan Türk karşıtı havanın ortadan kaldırılması hedefi de gerçekleştirilemedi. Ancak, Fuar'da çıkartılan Türkçe gazete, Amerika'da düzenli olarak çıkartılan ilk Türkçe gazete olma unvanını elde ederek, Türk basın tarihinde bir ilki gerçekleştirmişti. ■











Sinema öncesi yıllarda...

Osmanlının 'star'ları kantocular

İstanbul'un eğlence hayatına sinema, 1908'den sonra girdi. Ama hem o yıllarda hem de çok daha önce, Osmanlı'nın 'star'ları, kantoculardı.

VÂLÂ SOMALI

Ünlü kantocular, dönemlerinin birer 'sahne yıldızı' idiler. Bu kantocular ve kanto da geleneksel Türk tiyatrosunun yarattığı 'Tulûat Tiyatrosu'nun ayrılmaz bir parçasıydı.

İstanbul'un, İtalyan ve *Fransız tiyatro* topluluklarının, bunların sahnelediği opera ve operetlerin istilasına uğradığı 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında Beyoğlu'na taht kuran bu 'kumpanyalar' karşısında, yalnızca 'Karagöz' ve 'Ortaoyunu' vardı.

İzleyiciyi bu kumpanyalara kaptırmamaya çalışan Ortaoyunu toplulukları da 'tulûat' türünü geliştirdiler. İlk popüler müzik sayılabilecek 'kanto' da bu tulûat tiyatrolarında doğdu.

Kıvrak ritmi, akılda kalan eğlendirici ezgileri, kadın-erkek ilişkisi başta olmak üzere, her toplumsal olayı hicveden özelliğiyle kanto ve tabii ki kantocu kadınlar, kısa sürede izleyicinin baş tacı oldu.



Münif Fehim'in fırçasından bir Direklerarası görüntüsü: Kantocu Peruz sahnede (sol sayfada; detay). **Yine Münif Fehim'in bir 'Direklerarası' tablosundan detay** (solda): **Kel Hasan sahnenin ortasında, Peruz ve Şamram ise sahnenin solunda. Direklerarası döneminin adı bilinmeyen bir kantocusu** (altta).

Latince 'cantus' (şarkı) sözcüğünden türetilmiş olan 'kanto', "Destan ya da uzun öykülü şiirlerin ana bölümü" diye tanımlanabilir. Kanto terimi ilk kez, Dante, Boiardo ve Ariosto gibi İtalyan şairlerce bu bölümleri adlandırmak amacıyla kullanıldı.



19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında İstanbul tiyatrolarında ortaya çıkan 'kanto'nun ne olduğunu da, bir İstanbul âşığı yazardan, Sermet Muhtar Alus'tan dinleyelim:

"Kanto önce ara nağme, sonra güfte, keman soloyla omuz titretme, mihveri etrafında dönme, cafcaflı gerdan kırıp göbek atma, en nihayetinde de harekete gelip (...) figürvari ayak dolayışlarla ortada keklik gibi sekme ve yavaş yavaş kapanan perde arkasında kaybolmadır."

Sermet Muhtar Alus'un anlatımı da ortaya koyuyor ki, bizdeki kanto sanatçıları, şiirsel şarkılarını söylerlerken, güzel seslerine dansı ve beden dilini ekleyerek, adeta kendine has bir Türk Kantosu ortaya çıkarmışlardır.



Komik Naşit (Özcan) Bey'in Millet Tiyatrosu'ndaki kantocuları: Soldan sağa; Küçük Virjin, Mari, Amantia, Büyük Amelya (Naşit Bey'in eşi) ve Verjin Bardebamyan (solda).









Direklerarası'nın kimi 'star'ları

Muzaffer (solda), 'İspanyol' Saadet (ortada) ve Anjel (sağda): Adları bugüne kadar gelebilmiş kimi kantocular. En sağda ise, adı bugüne kadar gelememiş 'Hırçın Kız' rolündeki bir sanatçı.



Pekiyi ama, bu 'Türk Kantosu' tam olarak ne zaman ortaya çıktı?.. Kimin buluşuydu?.. Yine Sermet Muhtar Alus'a başvurursak, 11 Temmuz 1934 tarihli bir makalesinde (Yedigün dergisi), bu konuda yazarın bize kimi bilgiler verebildiğini görürüz:

"Güllü Agop'un, Fasulyacıyan'ın devirlerinde bale heyetleri, alafranga tarzda şantözler, düettolar, kuvartettolar varmış, fakat kanto yokmuş."

Ünlü tiyatrocu Güllü Agop'un (1840-1902) devri, 1870 ile 1880 arasıdır. Demek ki, kantonun 1880 sonrasında çıktığını söyleyebiliriz.

Peruz olayına gelince; Alus aynı yazısında, "Peruz'un bu işin mucidi ve kantocuların piri olduğunu söylerler. Ben bu satırları yazarken, bizde misafir bulunan eski ahbaplarımdan yaşlı bir hanım, bunu çürüttü. Onun rivayetine naza-

Kantonun altın çağında Direklerarası



Kanto, Galata ve civarındaki eğlence yerlerinde de karşımıza çıkar. Örneğin Sermet Muhtar Alus, ünlü kantocu 'Büyük Amelia'nın kocası Sotiraki'nin işlettiği Amerikan Tiyatrosu'ndan, 'Komik Arif'in işlettiği Avrupa Tiyatrosu'ndan -ki ünlü Peruz, Kumkapılı Aranik, Küçük Eleni burada kanto söylemişlerdir- söz eder... Ama kantonun karargâhı ve altın yıllarını yaşadığı mekanlar, Direklerarası'ndadır. Vezneciler'den Fatih'e kadar uzanan iki kilometrelik yol üzerinde kuruludur Direklerarası *(üstte; 1880'lerde Direklerarası)*... Letafet Apartmanı'nın yanındaki dört yol ağzından, Şehzadebaşı Cami karşısındaki 'Sebil'e kadar uzanan bölgede, 1880 ile 1910 arasında geleneksel Türk tiyatrosu ve onun unutulmaz kantoları, altın çağını yaşamıştır. Bu parlak dönemde, Ahmet Rasim, Direklerarası'ndaki Fevziye Kıraathanesi'nin giderek 'bir konser yeri' önemini taşımaya başladığını vurgular ve 'ramazanlık simalar' diye nitelendirdiği ünlü kantocuları tek tek sıralar. Yazar Mahmut Yesari ise bize Direklerarası'nı anlatırken, sağlı sollu tulûat tiyatrolarının ön taraflarını *(altta)*, son yıllarına kadar, kantocu Peruz'dan Şamram'a, 'her dem taze şantöz' adlarının süslediğini söyler.



ran, Peruz'un ortada adı sanı yokken Yoğurtçu Çayırı'nın nihayetindeki tiyatroda, Aramik isminde kara kaşlı, kara gözlü şirin, tombalak bir kadın, 'Muhaciriz, biçareyiz ama ne bahtı karayız' diye yanık yanık kanto söyledikten sonra, bıldırcın gibi hoplarmış."

Kantonun 'mucidi' olsun ya da olmasın, kantocuların listesini sıralarken, bu konuyla ilgilenen herkes, onun adını 'liste başı' yapar: Hem tarih hem de ün açısından...

PERUZ VE DİĞERLERİ...

Pekiyi, kimdir bu Peruz Hanım?.. Sermet Muhtar, 'kantocuların kadınninesi' diye adlandırdığı Peruz hakkında, "Eski Galata'nın Eğlence Yerleri" adlı yazısında bize ilginç anekdotlar aktarır:

"Peruz o zamanlar (1885'leri kastediyor) İstanbul'da bir tane. Kaşının, gözünün, paluze vücudunun, edâlı tavırlarının eşi emsali yok..."

Sermet Muhtar, Peruz'un 'sahne aldığı' Avrupa Tiyatrosu'nda yarattığı havayı da şöyle anlatır: "Mısırbuğdaycı kantosunda, 'Mısırımı kavururken / Dumanını savururken' diye girişti mi, atılan çiçeklerle şanonun (sahnenin) içi çiçek pazarına döner. Nazeninin en hatırlı kimselerden, mirasyedilerden, her tebadan meftunları var..."







Kantocuların öncüsü sayılan Peruz Hanım

Peruz Hanım'ın (Terzakyan) iki farklı fotoğrafı; Sermet Muhtar Alus tarafından çizilmiş bir deseni (sağda) ve dönemin ressamlarından Dimitri Andreodis tarafından gerçekleştirilmiş yağlıboya bir tablosu (sağ üstte).





19. Yüzyıl'ın sonlarında, kantonun ve kantocuların İstanbul'un eğlence yaşamında büyük bir önemi vardır. Kanto, neredeyse her kesime hitap eder. Esnafından şık beyzadesine, her kesim kantoya meraklıdır; kantocuya 'vurgundur'...



Bakın, Ahmet Rasim, "Dünkü İstanbul'da Hovardalık" adlı tanınmış yapıtında, kantoyu ve kantocuları, kanto söylenen bir tiyatronun atmosferini bize nasıl tasvir eder:

"Görüyorum, anlıyorum ki bunları (kantocuları) yüzlerce kimse seviyordu. Localar, ön sandalyeler, hususi yan koltuklarda oturanlar, bu âşıklar zümresini teşkil ediyordu. (...) Bir çıngırak ortalığı sessizliğe davet eder, tiyatronun devşirme orkestrası ahenge koyulur, o zamanın en meşhur kemanisi Toni, kıvırcık koyu kumral saçları yahut klarnetçi Salih Efendi ak saçları, kalın camlı gözlüğüyle başa geçerek Peruz'un veyahut Küçük Amelya'nın gelişini müjdeler-

Türk ses kayıt tarihinin en fazla kayıt yapan sanatçısı Hafız Âşir Efendi'nin 'Hüzzam Kanto'sunun plak etiketi (solda). Tulûat geleneğinin ilk komedi ustası Ahmet Fehim Efendi, Nivart Hanım ile birlikte (en solda).



di. Küçük Amelya, Tatarımsı simasıyla beraber, fıkırdaklığından, gençliğinden dolayı fevkalade beğeniliyordu. Sesi falso, dili Rum çetrefili idi. Sahnede görünüp de senelerden beri düzelmek bilmeyen dili, kekremsi sadasıyla, güfteye uygun gemici miçosu kılık kıyafetiyle 'Haydi tayfalar, gemi yalpalar' diye sarhoş taklidi yıkılmalarla okudu mu büyük bir 'fori' kopardı..."

'Fori', alabildiğine el çırpmak, alabildiğine tepinmekti... Görülüyor ki, geleneksel Türk tiyatrosunun tulûat dönemindeki temsil programlarında, 'kantolar faslı' ayrı bir yere sahipti. Tiyatroların repertuvarlarında, önce bir pandomim'vari komedi, ardından kantolar, bunların arkasından da tulûat ya da dram vardı.



Büyük kantocular 'her renge' bürünme yeteneğine sahiptiler. Bir İstanbul kızını da ya da bir çingene dilberini canlandırdıkları gibi, bir gemiciyi de oynarlardı.

Kantocunun izleyiciyle kurduğu iletişimde, sahnede taşıdığı giysi ve aksesuarın da büyük önemi vardı. Sıradan bir kantocu bile, kıyafetine büyük önem verirdi. Bu yüzden kalburüstü kantocular, Cadde-i Kebir'in, Beyoğlu'ndaki 'Pera mağazalarının' müdavimleriydiler: Kıyafetten harekete, sahnede her şey 'zengin' olmalıydı...

Kantocular kıyafetlerini 'Pera'dan alırlardı; ama sahneleri genelde, Şehzadebaşı'nda, Vezneciler'de, Direklerarası'ndaydı. Tulûat tiyatroları, turneye çıkmış İtalyan ve Fransız kumpanyalarının operetlerine karşı burada, geleneksel Türk tiyatrosunun öncü merkezinde bulunurlardı.



Millet Tiyatrosu'nun kurucusu Naşit Özcan (sağ üstte).



Hüseyin Cahit'in gözüyle kantocu

Tanin'in kurucusu, Ulus'un başyazarı gazeteci ve yazar Hüseyin Cahit'in *(sağ altta; Yalçın, 1875-1957)* anılarında yer alan bir kantocu tasviri, gerçekten dikkat çekicidir. Hüseyin Cahit gençlik döneminin, Zarife *(solda)* ya da Virjin gibi ünlü bir kantocusunu, isim vermeden şöyle anlatır: "Ve sahnedeki kadın ta omuzlarına kadar çıplak kollarını başına kaldırarak yalvarır gibi ellerini alnına bağlamış, pembe bir renk ile canlanan gerdanını, göğsünü, belini ileri uzatarak tereddütle yalvarır gibi çalkalanıyor, sonra sanki utanıyor, geriliyor, kesik seslerle yavaş yavaş yürüyordu. Eller yine alında, baş arkaya düşmüş, bütün göğüs, gövde, bel sıcakta ve baygınlık veren okşama içinde ileriye uzanmış, dar bir şalvar içinde bütün tombulluklarıyla hissedilen kalça durmadan çalkalanırken, üzerine bağlanmış bir kordela ile dikkati avlayan göbek, durmadan oynayarak, nefesi kesik, kalbi çarpıntı içinde, işveler yaparak, bütün tiyatroya iltifatlar saçarak, kırılarak oynaşıyor. Arada bacağını havalandırarak göbeğini şiddetle çalkalayarak bütün tombul göğsünü titreterek süzülüyordu."



NAŞİT BEY'İN 'MİLLET TİYATROSU'

İstanbul'un eğlence dünyasında, Şehzadebaşı ve Direklerarası'nın yıldızının parlak olduğu döneminde, tulûat kumpanyaları arasında, kantoyu en çok önemseyen topluluk, Komik Naşit Bey'in 'Millet Tiyatrosu' idi.

Döneminin en iyi kantocularından biri olan 'Büyük Amelya' ile yaptığı aşk evliliği, belki de Naşit Bey'in tiyatrosundaki bu müzikli gösteriye her zaman duyduğu saygıdan kaynaklanmış bir birliktelikti...

Nitekim bu evlilikle Türk tiyatro ve sineması, biraz da kanto sayesinde, Adile Naşit



Küçük Virjin
Bir dönemin kanto kraliçesi Küçük Virjin sahnelerde iken *(solda)* ve daha sonraki yıllarında *(üstte)*...

ile Selim Naşit gibi birbirinden değerli iki kardeş sanatçıya kavuşacaktı.

Önceleri, kanto oyun başlamadan, kumpanyanın dansa ve müziğe yatkın kadın oyuncularının söylediği 'uvertür' parçalarla icra edilirdi... İzleyicinin yoğun ilgisi üzerine, çok geçmeden, bu defa dekor değiştirilirken perde aralarına alındı. Sonunda kanto öylesine ağır bastı ki, tulûat kumpanyaları, sahneye sadece kanto söylemek için çıkan sanatçılar yetiştirmeye başladılar.



İş öyle bir hal aldı ki, sesi güzel, dans edebilen, işveli, cilveli ve sahnede albenisi yüksek kantocular, tulûat tiyatrolarında adeta bir 'başkomik' kadar önemli sanatçılar konumuna geldiler.



Yalnız Türk İstanbul'u değil, Beyoğlu yakasının izleyicilerini de Şehzadebaşı'na çeken kantocular, tulûat kumpanyaları için, gerçekten birer 'can-kurtaran simidi' oldular.

Göz alıcı ve dekolte sayılabilecek giysilerle izleyici karşısına çıkan kantoculara, küçük bir orkestra eşlik ederdi. Piyano, keman, viyolonsel, klarnet, trompet ve davul, bu orkestranın başlıca çalgılarıydı... Bu kantoların birçoğunun notaları bile yayımlanır oldu...

CUMHURİYET DÖNEMİNDE...

Zamanla, Şehzadebaşı tiyatroları kapandıktan, tulûat önemini yitirdikten sonra da kanto yaşamını sürdürdü. Cumhuriyet sonrası dönemde de kanto tarzında besteler ve bunları seslendiren sanatçılar oldu. Ama artık her şey farklıydı. Örneğin, Cumhuriyet sonrası bestecileri, bestelediklerı eserlere 'kanto' yerine 'fantezi' demeyi yeğliyorlardı. Kantonun giderek gözden düşmesi ve seçkin çevrelerde hor görülmeye başlaması, onları böyle bir seçime yöneltmişti...

Ancak belirli bir döneme damgasını vuran kanto, Murat Belge'nin de belirttiği gibi, bugüne kadar toplumumuzda gelişmiş en 'güncel' sanat türüdür:

"Kantonun en önemli yanlarından biri, kadın-erkek ilişkilerinin gelişme aşamasıyla çakışma biçimidir şüphesiz. Merkezinde yer alan yarı gizli erotizm de, dinamizminin başlıca kaynaklarından biridir. Fakat kantonun dinamizmi yalnız erotizme, gevşeyen tabular arasında serbestlik bulmaya başlayan bastırılmış cinselliğe indirgenemez. Şimdiye kadar toplumumuzda gördüğümüz en 'güncel' sanat türüdür kanto. Başlıca özelliği, o dönemin İstanbul hayatında ortaya çıkan her şeyi sahneye yansıtmasıdır. Bu bakımdan, bir çeşit müzikli gazete, canlı karikatür, gülünçlü yorum işlevi görmüştür." ■

Şamram Hanım anlatıyor



Döneminin ünlü kantocularından Şamram Hanım (Kelleciyan; 1870-1955), 1895'te ilk eşinden boşandıktan sonra, teyzesinin kızı ve dönemin en ünlü kantocusu Peruz Hanım'ın özendirmesiyle sahneye çıkar. 'Kel Hasan' ve 'Komik Şevki'nin tulûat tiyatrolarında yer alır. 1935'e kadar, Naşit Özcan Topluluğu'nda çalışır *(üstte; Şamram Hanım -ortada siyah elbiseli- aile fertleriyle birlikte Bomonti Bira Bahçesi'nde)*... Şamram Hanım 26 Haziran 1933 tarihli 'Yedigün' dergisinde, gazeteci Hikmet Feridun Es'e *(altta; Şamram Hanım ile birlikte)*, kantoya başlamasını şöyle anlatır:



"Teyze kızım Peruz beni sahneye çıkarmak istiyordu. Zamanın zihniyetine bakın ki, kendisiyle görüşmeye tenezzül bile etmezdim. Geceli gündüzlü beni iknaya çalışıyordu. Nihayet fikrimi çeldiler. Şanoya (sahneye) ilk çıkışım, Hasan Efendi'nin 'Pembe Kız' düettosunda oldu."

Cumhuriyet döneminin Nota Mecmuası'nda 'Bereli Kız' kantosunun bestesi ve güftesi yayımlanır (en solda). 'Bereli Kız'ı seslendiren ise Mahmure Handan Hanım olur (solda).

‘Dünyanın hakemi’



Dünya, BM’yi tartışma masasına yatırıyor. Örgütün geçmişi gündeme getiriliyor. Ancak bugün, ‘Birleşmiş Milletler nereye gidiyor?’ sorusunu yanıtlamak için, konuyu genişleterek ABD ve AB zeminlerinde de ele almak gerek. Uluslararası ilişkilerin mevcut kimyası çerçevesinde...

Fransız kökenli ‘Mavi Bereliler’ Mayıs 2003’te Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde.

nereye gidiyor?





Birleşmiş Milletler'in Güvenlik Konseyi toplantı halinde (en solda). Eylül 2003: BM gözlemcileri ile Iraklı subaylar Viyana'daki silahsızlandırma toplantısında (solda).

'Birleşmiş Milletler nereye gidiyor?' sorunsalını, ABD ve AB zeminlerinde genelleştirerek ele almak, konuyu 'Birleşmiş Milletler' boyutunun ötesine taşımak ve uluslararası ilişkilerin mevcut kimyası bakımından genel bazı ipuçları verebilecek bir kavramsal çerçeve çizebilmek çok önemli...

Çünkü ABD'nin ve AB'nin bugünkü yönelimleri, uluslararası örgütlerin işlevlerini etkileyebilecek nitelikte...

Pascal Texeira, 'XXI. Yüzyıl Arifesinde Güvenlik Konseyi' başlıklı denemesinde, "Uluslararası barış ve güvenliğin korunması: Elastikî bir kavram" sözcüklerini kullanarak, BM Güvenlik Konseyi gündemine gelen konularla, uluslararası ilişkilerin sıcak gündemi arasında olabilecek tezatlara işaret etmekte, bunun nedenlerine eğilmekte ve özellikle Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin tutumlarının taşıdığı ağırlığın bu çerçevede rol oynadığını vurgulamakta.

Texeira, 'uluslararası barış ve güvenlik' ile 'uluslararası barış ve güvenliğe tehdit' kavramlarının çok değişken nitelikler taşıyabileceğini söylemekte. Araştırmacı, bir Güvenlik Konseyi daimî üyesini doğrudan etkileyen hallerde, sorunun Konsey'de ele alınmasının pek düşünülemeyeceğini belirtmekte. Diğer haller açısından ise, Güvenlik Konseyi'nin tavrı bakımından şöyle bir sınıflandırma yapmaktadır:

- Daimi üyelerden birinin Güvenlik Konseyi'nin müdahalesinden kaçınmak ya da bu müdahaleyi asgaride tutmak istediği durumlar (**İsrail-Filistin** ihtilafı ve **Abhazya** örneği verilmektedir).
- Daimi üyeler açısından büyük önem taşıyan, ancak aralarında derin görüş ayrılıkları bulunan durumlar (**Irak** örnek olarak verilmektedir).
- Güvenlik Konseyi'nin müdahalesi ve BM'nin uygun imkanlarla mevcudiyeti yönünde bir konsensüsün bulunduğu durumlar (**Doğu Timor** sorunu ile **Etiyopya-Eritre** sınırında bir BM misyonu bulundurulması örnekleri verilmektedir).

Uluslararası ilişkiler ve BM sorunu

Popüler Tarih, 'Birleşmiş Milletler: Tartışılan örgüt' konusunu ele alıp BM'nin tarih içindeki gelişim sürecini incelerken, 'Birleşmiş Milletler nereye gidiyor?' sorusunu da gündeme getirmek gerektiğine inanıyor... Uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelerin niteliği ve gündemdeki sorunların karmaşıklığı karşısında, bu tür bir soru aslında, genel olarak her uluslararası ya da bölgesel kuruluş için de ortaya atılabilir: NATO nereye gidiyor? Avrupa Konseyi nereye gidiyor? OECD nereye gidiyor?.. Bu soru, Avrupa Birliği bütünleşme süreci için de geçerli, dünyadaki hemen her ülke için de... Nedir, bazı dönemlerde bu soruyu daha hissedilir kılan, sorunun içinde saklı, 'ortada iyi gitmeyen bir şeyler olduğu' izlenimi değil mi? Özellikle de, bu son dönemde sıkça gündeme gelen 'Birleşmiş Milletler' bakımından. Ancak, salt bu da değil. Evet, gelişmelere 'ayak uyduramama', sorunların çözümünde 'yetersiz kalma', 'dikkate alınmama' gibi noktalar da söz konusu olabilir. Yalnız sorunun temelinde galiba daha çok, 'Dünya Saati' ile ayarlı olmak ya da olmamak yatıyor. Burada kastedilen 'küreselleşme' değil. Sorun esasen sırf bugünün sorunu da değil; her zaman var olan, ancak bugünkü gibi temel değişim dönemlerinde çok daha belirgin olarak herkesçe hissedilen bir sorun...



22 Kasım 1967'de Arap ülkeleriyle İsrail'i karşı karşıya getiren 'Altı Gün Savaşı'ndan sonra (sağda) Güvenlik Konseyi, İsrail birliklerinin 1967'de işgal edilen toprakları terk edeceğini taahhüt eder... Ancak bu karar, bugün hâlâ uygulanmış değildir.

- BM'nin bir bölgesel girişime destek vermek ya da ondan görevi devralmak üzere sınırlı imkanlarla müdahale ettiği durumlar (**Orta Afrika Cumhuriyeti** ve **Kongo Demokratik Cumhuriyeti** örnekleri verilmektedir).
- BM'nin eyleminin arazide daimî üyelerden biri tarafından güçlü bir biçimde desteklendiği durumlar (**Sierra Leone, Kongo Demokratik Cumhuriyeti**).
- İhtilafa taraf olanlar arasında anlaşma olmaması ve büyük güçler bakımından sorunun öneminin belirleyici olmaması nedeniyle BM'nin harekete geçmekte ya da daha önce geçtiyse yeniden geçmekte istekli olmadığı durumlar (**Somali** örneği bu başlık altında ele alınmaktadır).
- Büyük güçlerin taraflar üzerinde baskı uygulamak istememesi nedeniyle meselenin dondurulmuş olduğu durumlar (**Keşmir** ve **Kıbrıs** ile bazı Balkan sorunları bu çerçevede ele alınmaktadır).

ABD: MİSYON VE VİZYON

Günümüzde herkes için herhalde öncelikli konu ABD'yi anlamaya çalışmak oluyor. Baudrillard'ın deyimiyle ABD'nin tek 'hipergüç'

Güvenlik Konseyi'nin Irak kararları ve son durum...



8 Kasım 2002: Güvenlik Konseyi, Irak'ın silahsızlandırılmasını ve BM Silah Denetçileri'nin UNMOVIC (BM Gözetim, İnceleme ve Denetleme Komisyonu) ülkeye dönmesini isteyen BM'nin 1441 sayılı kararını oybirliği ile kabul etti.

7 Mart 2003: İngiltere, İspanya ve ABD silahsızlanma konusunda Irak'a ultimatom verilmesini öngören bir çözüm tasarısı sundu. Güvenlik Konseyi'nde görüş birliği sağlanamadığından tasarı geri çekildi.

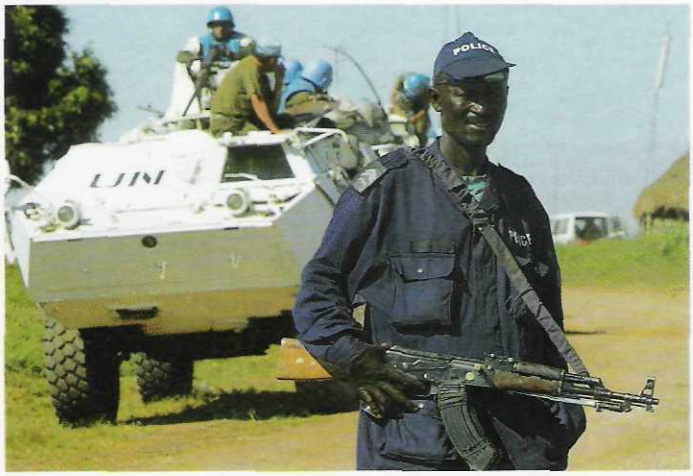
18 Mart 2003: ABD, 20 Mart tarihine kadar Saddam Hüseyin ve oğullarının Irak'ı terk etmemesi durumunda, bu ülkeye saldıracağını duyurdu. George W. Bush'a göre, Güvenlik Konseyi görevini yerine getirmemişti. Petrol karşılığı gıda programı askıya alındı ve tüm BM denetçileri ülkeyi terk etti.

22 Mart 2003: Fransa'nın ardından Rusya da Irak'ın işgalini meşru kılacak veya bu ülkenin yönetimini ABD'ye bırakacak her türlü tasarıya ret oyu vereceğini açıkladı.

26 Mart 2003: Savaşın başlamasından yaklaşık bir hafta sonra Güvenlik Konseyi anlaşmazlıkla ilgili bir tartışma düzenledi. Arap ülkeleri ile Bağlantısızlar 'işgali kınamaya yönelik' bir karar hazırlığına başladılar.

28 Mart 2003: Güvenlik Konseyi, petrol karşılığı gıda programının yeniden başlaması için oylamaya gitti. Fransa ve İngiltere, savaş sonrası BM'nin





Mayıs 2003: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, Bunia Havaalanı'nda, Uruguay'dan gelen 'Mavi Bereliler' Kongo polisiyle birlikte görev yapıyorlar (solda).

olması bunda elbette önemli bir rol oynamakta. Bu nedenle, 'Nereye gidiyor?' sorusunun şimdi böylesine önem ve ivedilik taşımasında da ABD'nin kendi misyonu ve vizyonu ile herkesi etkisi altına alabilmesi yatmakta. ABD'nin işlevselliğe etki yapması da diyebiliriz, bunun adına...

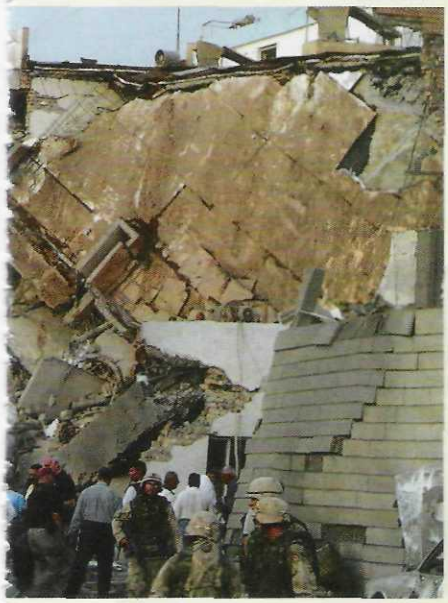
Pierre Hassner ve Justin Vaisse, 'Washington ve Dünya' başlığını taşıyan kitaplarında, ABD'nin bugünkü dış politikasını irdelerken, çarpıcı bir genel saptamada bulunuyorlar: "Amerika'nın dünyaya ilişkin vizyonu ile kendini *nasıl gördüğüne* ilişkin vizyonu birbirinden ayrılamaz. (...) Amerika her zaman kendini dünyaya göre ve dünyayı da kendisine göre tanımlamıştır."

Bu saptama, anlama çabası içine girmenin önemini de göstermekte. ABD'ye tepki duyulur ya da duyulmaz, yaptıkları tasvip edilir ya da edilmez; o ayrı bir husus. ABD'yi tahlil edebilmek ve anlamaya çalışmak gereği artık pek tartışma götürmüyor.

Özetle, şu noktanın altı çizilebilir: ABD, günümüzde 11 Eylül ile birlikte, misyonunu ve vizyonunu büyük ölçüde

almaması gereken 'öncü rol' konusunda anlaştılar. George W. Bush ise her türlü *müdahaleyi reddetti.*

Mayıs 2003: ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından, Güvenlik Konseyi Irak'a ambargoyu kaldıran 1483 sayılı kararı kabul etti. Tartışmalı geçen oturumlardan sonra ABD'nin istediği içerikte bir tasarı onaya sunuldu. Bu karara göre, Irak'a ticarî ve malî yaptırımlar kaldırılıyor, petrol karşılığı gıda programı altı ay daha uzuyordu. Ayrıca, *seçimlerle işbaşına gelmiş ve* uluslararası tanınmışlığa sahip bir yönetim iktidara gelinceye kadar, geçici Irak yönetiminin oluşturulması karara bağlandı. Tüm üye ülkeler Irak'ın yeniden yapılandırılması ve istikrarın sağlanması için katkıda bulunmaya çağrıldı.



16 Haziran 2003: Irak'ta Amerikan askerlerine karşı saldırıların artması ile Pentagon, Irak'taki Amerikan askerinin sayısını azaltma kararı aldı. Geri çekilen birliklerin yerleri yabancı askerler tarafından doldurulacaktı. Ancak Fransa ve Hindistan da dahil olmak üzere, birçok ülke yeni bir BM kararı gerektiği görüşünü savundu. Washington buna itiraz etti. Polonya, Slovenya, Romanya, Moğolistan gibi birçok ülke de BM kararı olmadan Irak'a asker göndereceklerini ilan ettiler.

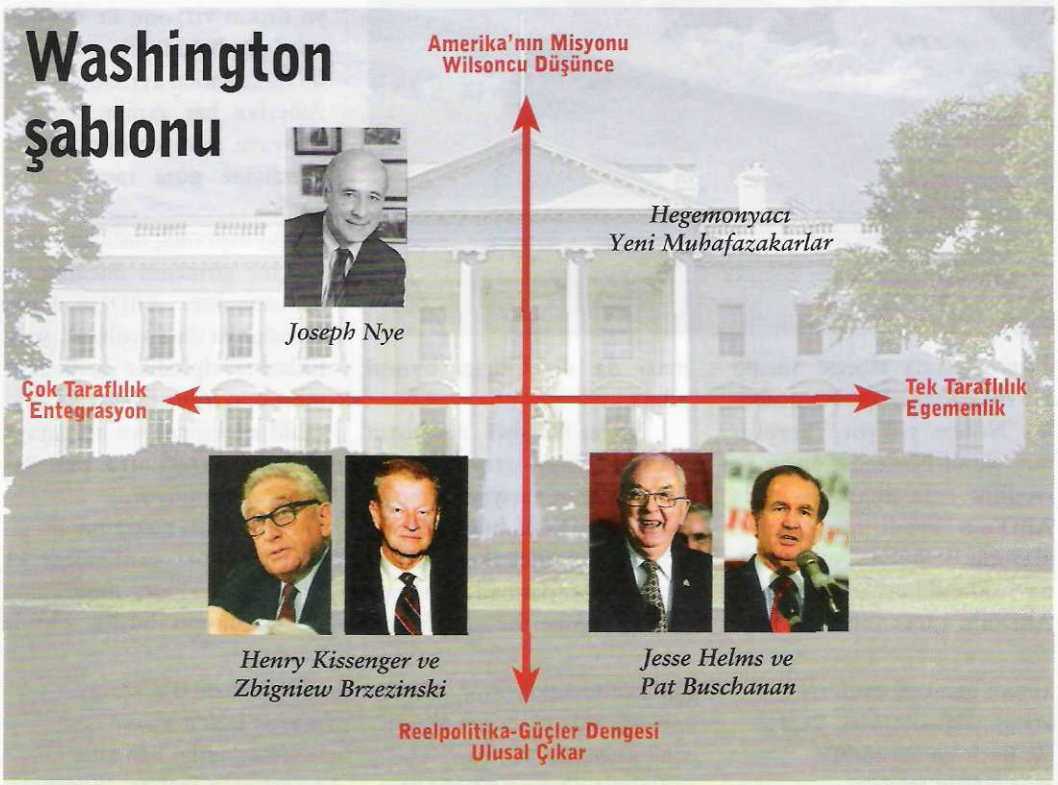


13 Temmuz: Irak'ta, 'Yönetici Kurul' olarak adlandırılan 25 üyeli geçici bir idarî yapı kuruldu.

14 Ağustos: Güvenlik Konseyi'nin 1500 sayılı kararıyla, 300 civarında BM görevlisinin, Irak'ın yeniden yapılandırılmasına ve demokratik bir yönetim sürecinin işlemesine katkıda *bulunması onaylandı.* Böylece, dört ay içinde iki BM kararıyla önce Irak'ın işgali sonra da 'Yönetici Kurul' meşrulaştı.

19 Ağustos 2003: BM'nin Bağdat'taki merkezine yönelik bombalı intihar saldırısında, binanın büyük bir bölümü çöktü *(solda);* 7'si BM görevlisi, 24 kişi öldü. Bunlar arasında, BM Genel Sekreteri Annan'ın Irak Özel Temsilcisi Sergio De Mello da *(üstte)* bulunuyordu...

Washington şablonu



Pierre Hassner ve Justin Vaisse'in 'Washington ve Dünya' adlı kitaplarında (CERI Autrement, 2003, Paris), ABD'yi doğru okuyabilmek bakımından yararlı bir analiz çerçevesi veriliyor. ABD'de etkili düşünceler kabaca, bir şablonda toplanarak sunuluyor. Birinci ayrım çizgisinin bir ucunda, Amerika'nın yerine getirmesi gereken bir misyon olduğunu düşünenler; diğer ucunda ise, ABD'nin de her ülke gibi kesin biçimde tanımlanmış kendi ulusal çıkarına hizmet etmesi gerektiğini düşünenler yer alıyor. İkinci çizgide ise, Amerika'nın çok taraflılığa başvurması gerektiği inancında olanlar ile Amerika'yı tek başına hareket eder görmeyi tercih edenler bulunuyor... Doğruluğu tartışılabilir bu şablonun yararı, klişelerin ötesinde, rasyonel bir çerçeve oluşturma çabasında kullanabilecek yönlerinin bulunmasıdır.

terörle mücadele zemininde şekillendiriyor.

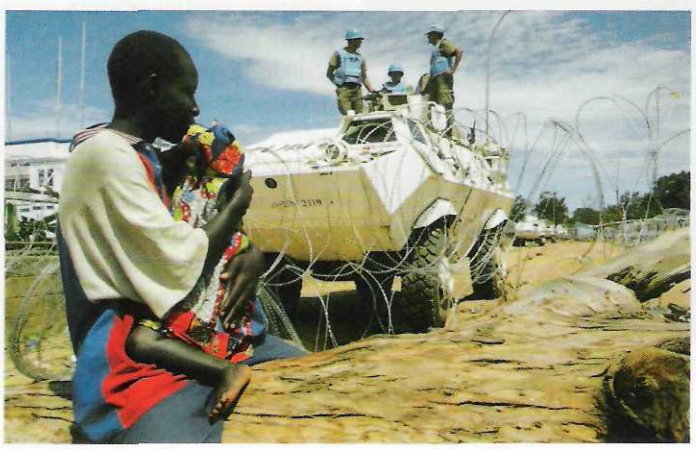
ABD'de halen hakim düşünceye göre, çok taraflılık elbette netice almak bakımından yararlı olabilir. BM'nin de bu zeminde önemli katkısı olabilir.

Ancak 'terörizm tehdidi' karşısında, ABD gerekirse tek başına da hareket edebilir. ABD'nin gözünde terörizme destek veren ve 'haydut devlet' kategorisine giren ülkeler varsa, bunlara karşı da harekete geçilmelidir.

Başka bir deyimle, ABD bugün diyor ki, 'Birleşmiş Milletler isek, bu misyon doğrultusunda birleşmiş ve etkili olabilmeliyiz. Bu yönde etkili olamıyorsak, Amerika açısından hareketsiz kalmak bir çıkış noktası oluşturmuyor'.

AB: BÜTÜNLEŞTİKÇE ŞEKİLLENME

Robert Kagan'ın ABD ve AB arasındaki temel anlayış farkını ortaya koyarken başvurduğu ve 'iki ayrı gezegen



İlk kez 1993 yılında, 300 kişilik bir Türk birliğinin de katılımıyla, Birleşmiş Milletler Barış Gücü, Somali'ye müdahale etti ve bugün de orada (sağda).

var karşımızda' mesajını verdiği Mars ve Venüs karşılaştırması, eleştiriler alsa da, çok revaçta...

AB'yi anlamak için, tek bir yaklaşım pek yeterli değil. Üye sayısı sürekli artan ve değişik devlet geleneklerini ve toplumsal yapıları 'gönüllü irade' esasında bütünleşme sürecine sokan AB'nin dinamiklerini incelemek açısından, entegrasyon teorileri yararlı bir araç oluşturmakta.

Bazılarına göre, AB zamanla federal bir yapıya doğru ilerlemekte. Diğer bir görüşe göre de, aslında AB başlı başına bir 'yönetişim' alanı olarak görülmeli.

Başka bir görüş -ki bu görüşte olanlar Irak Savaşı sırasında AB içinde yaşanan bölünmelere işaret ederek, kendi haklılıklarını göstermek istiyorlar- AB'nin aslında bir çöküş süreci yaşadığını ve geleneksel ulus-devlet sistemine bir dönüşün söz konusu olduğunu savunuyor.

Ancak, AB kendine özgü yapısı, dinamiği ve üyelerinin birbirlerini tamamlayıcı özellikleriyle, bütünleşme sürecini sürdürmektedir. Bunu da ulus-devletinin değişim süreciyle birlikte gerçekleştiriyor. AB diğer devletlere ve uluslararası örgütlere de bir birliktelik modeli sunuyor. AB'nin vizyonu belki de her şeyden önce, burada bulunuyor.



Barış ve dünya güvenliği için...
Birleşmiş Milletler, kurulduğu günden bu yana, askeri gücünü oluşturan Mavi Bereliler'le 55 ülkeye müdahale etti *(üstte; 1982'de Lübnan'da)*. Şu an için de BM'nin barış gücü 15 ayrı bölgede görev yapıyor. BM'nin bir başka yüzü de 1946'da kurulan UNICEF *(sağda; UNICEF elçisi Audrey Hepburn, 1988'de Etiyopya'da)*.

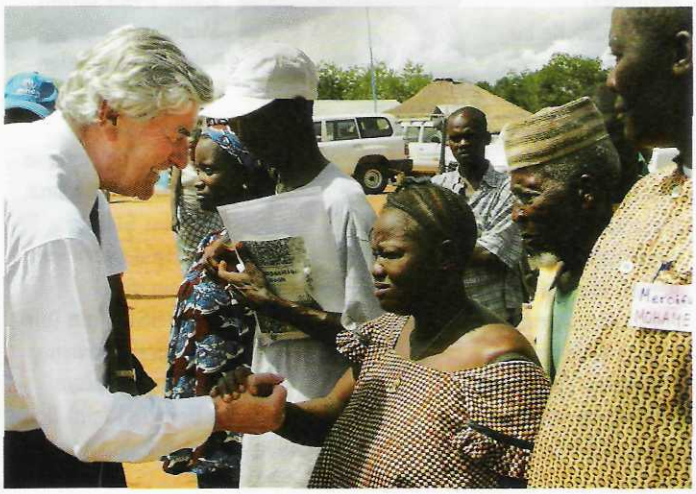
AMERİKA-AB İLİŞKİLERİ

Birleşmiş Milletler sisteminin geleceğinin şekillenmesinde, ABD ile AB arasındaki etkileşim ve hem ABD'nin hem de AB'nin dünyaya nasıl baktıkları önemli...

Ülkemizde de yankı uyandıran 31 Mayıs 2003 tarihli Habermas-Derrida Ortak Deklarasyonu, ABD'ye bakışa yönelik ve AB'nin kimliğini ön plana çıkaran felsefî tartışmaların önemini de vurguladı.

ABD ve AB'nin dünyaya nasıl baktıkları ise, kendi misyonlarının ve vizyonlarının ne olduğu ile yakından bağlantılı. Misyonları ve vizyonları belirleyen ise, yapısal dinamikler açısından yaşanan gelişmeler...

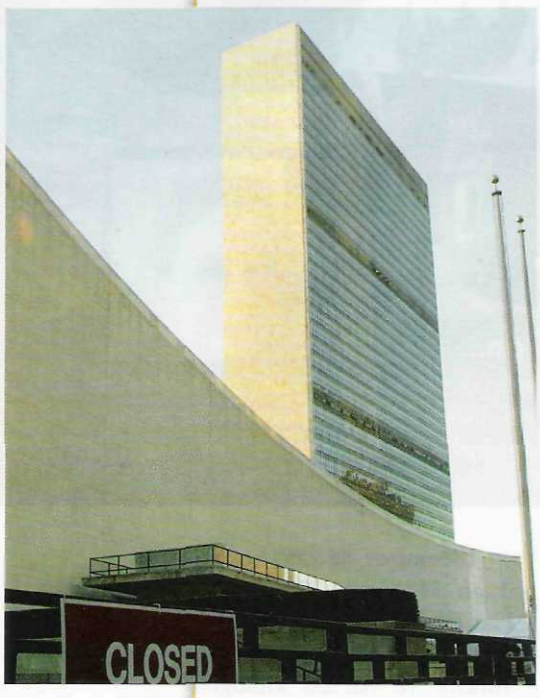
Türkiye'nin ABD ile ilişkileri önem taşıyor. AB'ye 'tam üyelik' hedefi de ortada. Öyle bir coğrafyada yer alıyoruz ki, uluslararası ilişkilerde bizim kendi misyonumuz ve vizyonumuz da global bir etki yapacak ağırlıkta. ABD ve AB'yi doğru analiz etme çabası bu nedenle de gerekli: 'Dünya saati ile ayarlı olmak' ya da daha yerinde bir ifadeyle, 'kendi saatimizi de doğru ayarlayabilmek için'...



Birleşmiş Milletler Mülteci Komiseri Ruud Lubbers, Liberya'nın başkenti Monrobia'daki mülteci kampında (solda).

BM nasıl ortaya çıktı?

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından bir 'galipler kulübü' olarak yola çıkan Milletler Cemiyeti'nin ömrü kısa sürdü. İki kutuplu bir dünyada şekillenen Birleşmiş Milletler ise daha etkili oldu.





Birleşmiş Milletler'in New York'taki binası (üstte). Milletler Cemiyeti'nin ilk Genel Sekreteri Sir Eric Drummond (sağda). 4-11 Şubat 1945: BM tasarısına son şeklini veren İngiliz Başbakanı Churchill, ABD Başkanı Roosevelt ve Stalin, Yalta Konferansı'nda (sağ üstte).

SERHAT YALAMANOĞLU

Aslında, dünyada savaş riskini sınırlamak amacıyla 'devletler üstü' bir örgüt kurma düşüncesi oldukça eskilere dayanır. Ama bu çaba, I. Dünya Savaşı'na kadar genelde, Avrupa devletleriyle sınırlıdır.

Tüm dünya çapında bir barış örgütünün gerekliliği ise, I. Dünya Savaşı ile ortaya çıkar. Savaş boyunca pek çok tasarı üretilir.

Ağustos 1917'de Papa XV. Benedictus savaş halindeki devletlerin başkanlarına seslenerek, barış çağrısında bulunur. Başkan Wilson adil ve kalıcı bir barış için gerekli '14 Madde'yi 8 Ocak 1918'de Kongre'ye sunar. Son madde, "Büyük devletlere olduğu kadar küçük devletlere de ortak bağımsızlık ve toprak bütünlüğü güvencesi vermek amacıyla bir devletler genel meclisinin kurulmasını" önermektedir.

Wilson, 1919'un ilk aylarında Paris Milletler Cemiyeti'nin kurucu paktını, 26 maddesiyle beraber, Versailles Antlaşması'nın ve diğer barış antlaşmalarının başına koydurur: Milletler Cemiyeti, 10 Ocak 1920'de Versailles Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle doğar.

Bu aşamada, 'ortak güvenlik' kavramı açıkça yer almasa da, "Cemiyet üyeleri, üyelerin toprak bütünlüğüne ve politik bağımsızlığına karşı saygılı olmayı ve bunlara yönelik her türlü saldırıya karşı onlara destek vermeyi taahhüt eder" şeklindeki 10. Madde ile bu düşüncenin ifade edildiği söylenebilir.

Milletler Cemiyeti, kararlarını uygulatabilmek için, gerekli olanaklardan yoksundur. Ayrıca örgütü felce uğratan temel zaaf da, kararların oybirliğiyle alınması gerekliliği olur. Zaten ABD'nin ayrılmasıyla da örgüt daha kurulmadan zayıf düşer.

II. Dünya Savaşı şartlarında, ABD'nin savaşa girmesinden önce, Başkan Roosevelt ile İngiliz Başbakanı Churchill 1941'de, müttefiklerin uğrunda savaşacağı genel ilkeleri ifade eden Atlantik Belgesi'ne imza atarlar: "Devletlerin güvenliği ve güç kullanımına karşı çıkma" söz konusudur.

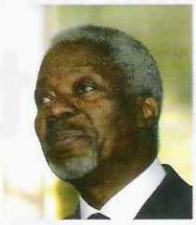
Aralarında SSCB, Çin ve ABD'nin de bulunduğu 26 ülkenin imzaladığı 0cak 1942 tarihli deklarasyon ise, söz konusu belgenin ana hatlarını tekrarlar ve 'Birleşmiş Milletler'in habercisi olur. Bu deklarasyonu, "Barışı ve uluslararası güvenliği korumayı sağlayacak bir örgütü" öngören Ekim 1943 tarihli Moskova Deklarasyonu izler.

Savaşın 'üç büyükler'i yani Amerika, İngiltere ve Rusya BM tasarısına son halini Şubat 1945'te Yalta'da verirler. Stalin onaylasın diye, Roosevelt SSCB'nin (biri Rusya, diğeri Ukrayna, ötekisi de Beyaz Rusya [bugünkü Belorus] için) üç oy hakkı olmasını kabul eder.

Almanya ve Japonya'ya karşı savaş açmış olan 51 ülke, 1945 ilkbaharında Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 111 maddelik belgesine ait metni onaylamak üzere San Francisco'da bir araya gelir.

Konsey'in 5 daimî üyesine 'veto hakkı' tanınır. Norveç Dışişleri Bakanı Trygve Lie, örgütün genel sekreteri olur. İlk toplantılar ABD'de yapılırsa da genel kurullar Londra (1946) ve Paris'te (1948 ve 1951) toplanır. John D. Rockefeller'in bağışladığı arazi üzerine inşa edilen New York binası, ancak 1951'de bitirilebilir.

Ancak iki kutuplu bir dünyada, Doğu-Batı arasındaki bloklaşmanın karşısında, Birleşmiş Milletler çabucak güçsüz bir konuma düşer. Vetolar çoğalır. İş, Ortadoğu'da örgütün temsilcisi Kont Bernadotte'nin vurulmasına kadar varır.



Yeni üyelerin katılımı konusunda yoğun tartışmalar çıkar. Bununla birlikte Güvenlik Konseyi, 1950'de Güney Kore'nin Kuzey Kore tarafından işgalini önlemek amacıyla asker göndermeyi başarır. Ama bu ilk başarının ardından yine güçsüzlüğe düşer. 1952'de ilk Genel Sekreter yerini, "dünyanın en zor mesleğiyle ilgili uyarılar" yaparak halefi İsveçli diplomat Dag Hammarskjöld'e bırakır.

Yeni Genel Sekreter, örgütün sahip olduğu zayıf etki gücünün bilinciyle, "Sömürgeciliğe son verme, kalkınma ve insan hakları" konularına öncelik verir.

Genel Sekreter Dag Hammarskjöld 1961'de, Katanga bunalımı sırasında Kongo'da bir uçak kazasında hayatını kaybedince, Birmanyalı U-Thant onun yerine geçer.

1963'te Yemen'de, 1964'te Kıbrıs'ta çatışmaları önlemekte başarısız kalınır. 1968'de, Sovyet tanklarının Prag Baharı'nı kanlı biçimde bastırması da BM bünyesinde ciddi bir tepkiye neden olmaz.

Doğu-Batı arasındaki çekişme, her şeyin önüne set çeker. 1971'de Avusturyalı Kurt Waldheim, Genel Sekreter olur. Ancak BM, Vietnam ve Biafra savaşlarıyla Hindistan ile Pakistan arasındaki anlaşmazlıklarda da sessiz kalır.

BM'nin dünya barışının korunması yolunda daha güçlü roller alması için; Perulu Javier Perez de Cuellar (1981-1991), daha sonra ABD'nin muhalefeti yüzünden göreve ancak bir kez seçilen Mısırlı Butros Butros Gali ve nihayet Kofi Annan'ın Genel Sekreterlik görevlerine gelmelerini beklemek gerekir...

'BM Sistemi' (Système des Nations Unies, 2000, Nathan) adlı yapıtın yazarı Pierre Weiss'e göre bunun nedeni basittir: "Soğuk Savaş sırasında elî kolu bağlandıktan sonra -1946 ile 1990 arasında 279 veto hakkı kullanıldı- Güvenlik Konseyi artık hizmet verebilir ve etkili bir hale gelmiştir." ■



Güvenlik Konseyi'nde büyük kriz: 25 Ekim 1962

Güvenlik Konseyi'nde tansiyon yükseliyor. Konsey'deki diplomatlar, Küba'daki Sovyet füzelerinin varlığını ispatlayan *fotoğrafları inceliyorlar. Dünya, nükleer bir savaşın eşiğinde...*



Birleşmiş Milletler'in son Genel Sekreteri Kofi Annan (sol üstte). **15 Kasım 1920: Cenevre'de Milletler Cemiyeti'nin açılış oturumu yapılıyor** (solda).



Osmanlı Yahudisi Aaronsohn'un öyküsü

'Çekirge Müfettişi'

Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin topraklarını istila eden çekirge sürülerine karşı, Cemal Paşa'nın emriyle kurulan mücadele ekibinde, Osmanlı ordusunda askerlik yapan Aleksander Aaronsohn da vardı.

NECMETTİN ALKAN

Aleksander Aaronsohn, Filistin'de Zihron Yaakov köyünde oturan bir Osmanlı Yahudisiydi.

II. Meşrutiyet'in getirdiği 1908 Anayasası ile, gayrimüslimlerin de silah altına alınması kararı üzerine, Aaronsohn da Osmanlı ordusuna alındı. Oysa daha önceden bu genç adamın, Amerikan vatandaşlığına geçmek için yapılmış bir başvurusu vardı.

Savaş başlamadan çok önce, Alman propagandası tüm Filistin'i kaplamış, İngilizler de bölgede kendi sömürge anlayışlarını hakim kılacak girişimlere başlamışlardı.

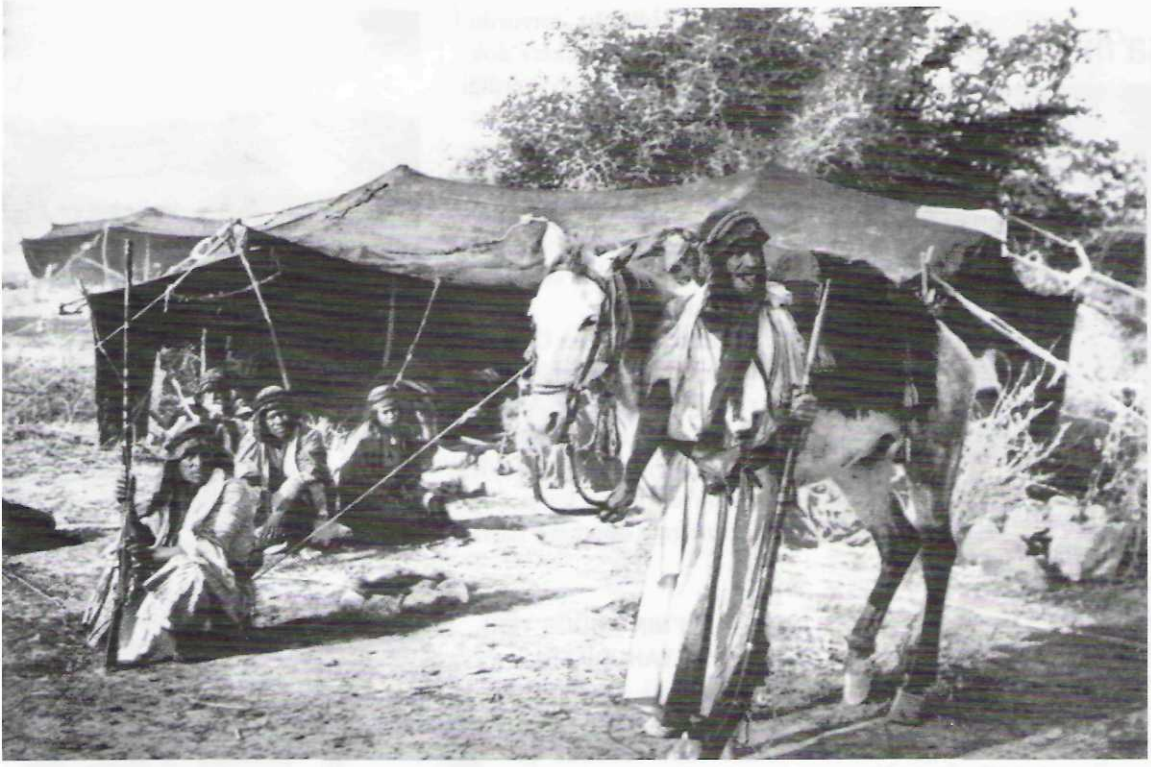
Savaşla birlikte, Batılı devletlerin Ortadoğu'da hakimiyet kurma girişimleri daha da hızlandı.

Tam da o sıralarda, Osmanlı ordusundaki gayrimüslimler de güvensizlik nedeniyle ön hizmetlerden geri hizmetlere çekildiler. Aleksander Aaronsohn da o günlerde cadde yapımında çalıştırılmaya başlandı...

'İŞ TABURU' İŞ BAŞINDA...

Aaronsohn 'iş taburu' adı verilen bu askerî birliklerde çalıştığı günlerle ilgili olarak bize şu satırları aktarır:

"Nihaî darbe, alayımızdaki bütün Yahudi ve Hıristiyan askerlerin çağırılarak, bundan sonra iş taburunda hizmet edeceğimiz ilan edildiği sabah



I. Dünya Savaşı yıllarında, Filistin'de toprağını ekip biçen bir Arap köylüsü (sol sayfada). **'Çekirge Müfettişi' Aleksander Aaronsohn'un Cemal Paşa'nın talimatıyla gezdiği Lübnan'daki Bedeviler** (solda).

bize isabet etmişti. Bu tedbir Müslüman nüfusu sakinleştirmeyi hedefliyordu. Ayrıca müttefiklerin en azından duygusal bağlısı olan Yahudi ve Hıristiyanları en az zararlı olabilecekleri geri hizmet birliklerinde gözaltında tutmayı amaçlıyorlardı. Hepimizi silahsızlandırmışlardı. Üniformalarımızı da almışlardı. Bizleri ağır işlerde çalışan gündelikçi işçilere döndürmüşlerdi. Eğitimli askerler olduğumuz halde, el arabaları çekiyorduk, silahlı sırıtkan Arapların gözetimi altında toprak kazıyor, Safed ve Taberiye arasında cadde yapıyorduk."

Aaronsohn, 'iş taburu'nda verilen görevden büyük rahatsızlık duyuyordu. Ayrıca Osmanlı ordusunda görev yapmak yerine, yaşamını Amerika'da sürdürme hayali vardı. Bu arada, gayrimüslim askerlerin sık sık duydukları 'köylerinin tehlike altında olduğu' haberleri yüzünden, Aaronsohn bir an önce ordudan ay-





1900'lerin başlarında, bir grup Kudüslü Yahudi (solda). **4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın çekirge istilasına karşı mücadeleyle görevlendirdiği Aaron Aaronsohn** (en solda).

Cemal Paşa'nın anılarından



Birinci Dünya Savaşı'nda 4. Ordu Komutanlığı görevini de üstlenen Bahriye Nazırı Cemal Paşa anılarında (Hatıralar, Cemal Paşa, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2001), 'çekirge felaketini' ve bu konuda 'alınan tedbirleri' şöyle anlatır: "Tam nisan ortalarında (1915 yılı kastediliyor) hiç de beklemediğimiz büyük bir felaket karşısında kaldık. Bütün Suriye'yi öylesine müthiş bir çekirge istilası kaplamıştı ki, mayıs veya haziran sonlarında bütün Suriye'de, yaprakları çekirgeler tarafından yenmemiş tek ağaç kalmadığı gibi, birçok yerlerde henüz başaklanmamış olan hububat, çekirgelerin oburluğuna kurban gitmişti." O dönemde yanında çalışan Falih Rıfkı Atay'ın da *(üstte; Cemal Paşa, Rauf Orbay [sağında] ve Falih Rıfkı Atay [sol başta] ile)* 'Zeytindağı' adlı yapıtında belirttiği gibi, ordunun lojistiği konularında büyük bir beceriye sahip olan Cemal Paşa *(sağda; Şam'da iken)*, savaş zamanında ortaya çıkan bu doğal afetin getirdiği sorunları da şöyle özetler: "Halep ve Adana vilayetleri aşarıyla mahsul fazlası o sırada başka orduların ihtiyacına tahsis edilmiş olduğundan, bütün 4. Ordu ile Suriye ve Beyrut vilayetleri, Cebellübnan ve Kudüs sancakları ve fazla olarak Medine ve havalisinin iaşesi Suriye'nin üretimine muhtaç kalmıştı. Eğer çekirge belasına maruz kalmamış olsaydık, alınacak hususi tedbirlerle tüketim merkezlerini daima beslemek imkanını belki bulacaktık. Fakat özel hasılat, evvelki seneler mahsulünün yarısını ancak geçiyordu."



rılmanın yollarını arıyordu. Safed kentindeki askerî doktorun para karşılığı verdiği 'askerî hizmet yapamaz' raporuyla beklediği fırsat eline geçti.

Askerlikten ayrılarak köyüne dönen Aaronsohn, Osmanlı ordusuna hiç de yakınlık duymuyordu.

Tam tersine, bazı Osmanlı yöneticilerinin basiretsizliği ve gayrimüslim halk ve Araplar arasında yayılan kaynağı belirsiz söylentiler nedeniyle, Osmanlı devletine karşı duyguları nefrete dönmeye başlamıştı.

OSMANLI'NIN KUDÜS'TEKİ ARAP VE YAHUDİLERİ

Bölgedeki Arapların ve gayrimüslimlerin Osmanlı hakkındaki olumsuz görüşleri, Aaronsohn'un Güney bölgesini ziyareti sırasında gerçekleşen Süveyş Kanalı Harekâtı'nda Osmanlı yönetiminin başarısızlığı, onun anılarına şu satırlarla yansır: "Biz Yahudiler elbette Türklerin mağlubiyetine sevinmiştik. Ayrıca bu mağlubiyetin intizamsız asker güruhunun kibir ve küstahlığını önleyeceğinden emindik. Arap nüfusun kendisi de müttefiklerin bu galibiyeti kullanarak Suriye ve Filistin'e asker çıkartacağını ümit ediyordu. Çünkü kafirlerden nefret ettikleri halde, Türkleri de asla sevmiyorlardı."

Aaronsohn'un Filistin bölgesinin güneyine yaptığı seyahat sırasında karşılaştığı en önemli olay ise, I. Dünya Savaşı'nın Ortadoğu bölgesiyle ilgili tarihî kayıtlarında pek de bahsedilmeyen çekirge istilasıydı.

Çekirgeler Sudan'dan, kalın bulutlar gibi büyük kümeler halinde gelmişlerdi: 'Göçmen çekirgeler' olarak bilinen bu çekirgeler, tam olgunlaşma çağında, kuluçka öncesindeydiler.





Filistin toprakları yumurtalarını gömmek için toprağı eşen bu dişi çekirgelerle kap-





lanmıştı. Çekirge tehlikesi o kadar büyüktü ki, askerî memurlar dahi önlem almak için harekete geçmişlerdi.

Çünkü bu felaket, Osmanlı ordusunu da tam savaşın ortasında büyük bir kıtlık tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyordu...

Almanların da telkiniyle Cemal Paşa, Aleksander Aaronsohn'un Atlit'teki Zirai Deneme İstasyonu Müdürü olan kardeşi Aaron Aaronsohn'u çekirge istilasına karşı mücadele için geniş çaplı bir organizasyonun başlatılmasıyla görevlendirir.

Cemal Paşa, kuluçkadaki çekirgelerin gömülerek yok edilmesi için mezar kazmakla





II. Abdülhamid döneminde ve daha sonrasında, Kudüs civarında uzun yıllar büyük bir bölümü Yahudi mezarlığı olarak kullanılan ünlü Zeytindağı (sol sayfada, üstte): Falih Rıfkı 'Zeytindağı' kitabında, 'Yahudi Kudüs'ün bu tepesinden, o dönemde, Lût Denizi'ne ve Gerek Dağları'na uzanan bir görüntüden söz eder. Filistinli Araplar (üstte) ve Filistinli Arap kadınları (sol sayfada, ortada).

görevlendirilmek üzere, geniş bir Arap topluluğunu da Aaron Aaronsohn'un emrine verir.

Çalışmalar başlar. Aleksander Aarohson ağabeyinin çekirge istilasıyla mücadele günlerini de anılarında şöyle aktarır:

"En iyi mücadele yolu gömmekti. Çünkü, yumurtadan çıkan çekirgeler bir kez kanat sahibi oldu mu, artık hiçbir şey yapılamazdı. Bu, sadece ülkede bulunan bütün çiftçilerin görev alacakları bir çalışma sonunda başarılı olabilecek ümitsiz bir savaştı. Araplar tembel ve kaderciydiler. Öylesine kaderciydiler ki,



I. Dünya Savaşı öncesinde, Kudüs'te bir sokak: Osmanlı'nın Yahudileri ve Arapları bir arada (solda). Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında, Filistin'de, köylerini korumak için silahlanan Yahudi gençler (en solda).

Aaronsohn ailesi ve NİLİ gizli Yahudi örgütü



Alexander Aaronsohn'un (1888-1948) anılarında kısaca değindiği gibi, Aaronsohn ailesi Romanya'dan Filistin'e göç etmiştir. Ailenin reisi, Efraim Fishel Aaronsohn'dur (1849-1939). Baba Efraim karısı Malkah ile birlikte 1882 yılında Filistin'e göç ederek burada Zikron Yakob köyünü kuran aileler arasında yer alır. Karmel Dağı'nın güney ayağında Armagedon'un eski alanına pek yakın uzayıp giden verimli bir kıyı bölgesidir burası *(üstte; Aaronsohn ailesinin evi)*. Kendi babasının adını taşıyan bu köyün kurulması ve gelişmesi için Baron de Rotschild büyük yardımlar sağlamıştır... Aaronsohn ailesi ve özellikle de iki erkek kardeşten büyüğü Aaron ile kızkardeşleri Sarah ve onun eşi Absalom Feinberg, gizli Yahudi örgütü NİLİ'nin kuruluşunda ve etkinliklerinde, önemli bir rol oynar *(altta; Sarah, eşi Absalom Feinberg ile)*. Aslında bu örgüt, Osmanlı kuvvetlerinin Suriye ve Filistin cephelerindeki yenilgilerinde etkili olduğu öne sürülebilecek çalışmalar yapmıştır... Etkinliklerini yoğun olarak sürdürdüğü 1915-1917 yılları arasında örgüt, bölgedeki Osmanlı askerî gücüne ilişkin bilgileri İngilizlere aktarır *(en altta; I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin yanında savaşan yahudi askeri birliği)*... O dönemde 4. Ordu Karargâhı'nda Cemal Paşa'nın yanında çalışan Falih Rıfkı (Atay), daha sonraları kaleme alacağı 'Zeytindağı' kitabında, dolaylı da olsa, bu konuya ilişkin olarak, şu satırlara yer verir: "Filistin'de Siyonistler adeta gizli bir hükümet yapmışlardı. Bayrakları ve postaları vardı. Mektuplarına kendi pullarını yapıştırırlar, kendi memurlarıyla sevk ederlerdi."



Alexander Aaronsohn, anılarında da belirttiği gibi, I. Dünya Savaşı sonlarında en ufak kız kardeşiyle birlikte Filistin'den ABD'ye göç eder. Savaştan sonra geri dönen Alexander, Kudüs'te yayımlanan bir gazetede yazılar kaleme alır. NİLİ örgütünde istihbaratçılığı öğrenmiş olan Alexander, II. Dünya Savaşı sırasında da yine İngiliz İstihbaratı için, bu kez Almanlara karşı çalışır.





'Allah'ın ordusu' olarak adlandırdıkları bu hayvanlarla neden mücadele edilmesinin denendiğini anlayamıyorlardı."

İNGİLİZ AMBARGOSU

Arapların kaderciliğine bir de petrolün, galvanizli demirin ve İngiliz ambargosu nedeniyle temin edilemeyen diğer araç gerecin yokluğu eklenir... Bütün bunlar, Aaronsohn kardeşlerin görevini zorlaştırır; çekirgeler her şeyi tahrip ederek tüm bölgeye bir karabasan gibi çökmüşlerdir.

Sonraki gelişmeleri yine Aleksander Aaronsohn'dan dinleyelim: "Sadece daha medeni Yahudi köylerin ahalisinin aralıksız mücadele ettiği ve erkek, kadın ve çocukların yorulana kadar tarlalarda çalıştıkları sırada, Araplar ellerini bağlamış bir şekilde hiçbir şey yapmadan orada oturuyorlardı. Ancak askeri memurların tehditleri, bunları sadece gönülsüz gayrete getirebiliyordu, iki aylık bir mücadeleden sonra, sabırsızlık





İngiliz kuvvetleri Filistin'de (üstte). Osmanlı ordusuna bağlı olan aşiret gönüllüleri (sol üstte). Filistinli bir Arap şeyhi (altta).

gösterilip çalışmalar yarıda bırakıldı."

Aleksander Aaronsohn'un anlattıklarına göre, çekirgeler yalnızca yaprakları yemiyor, ağaçların kabuklarını da kemirerek onları bir iskelet haline getiriyorlardı. Tarlalar diplerine kadar açılmıştı. Bahçeler ve üzüm bağları harap haldeydi. Tarımla geçinen yöre köylüleri, Arap ya da Yahudi, mahvolup giden topraklarının acısı içindeydiler.

Çekirgelerin verdiği zarar, yalnızca bağ ve bahçelerde değildi. Obur çekirgeler rastladıkları her şeye saldırıyorlardı. Aleksander Aaronsohn çekirge sürülerinin, ebeveynleri tarafından bir ağacın gölgesi altına bırakmış Arap çocukların yüzlerine saldırdıklarını yazıyor: Çığlık çığlığa bağırmaya başlayan çocukların yardımına zor yetişmişlerdi.

Buna rağmen Araplar, böylesi bir felaket karşısında bile hareketsiz kalıyorlar ve Yahudilerin neden bu çekirgelerle böylesine mücadele ettiklerini bir türlü anlamak istemiyorlardı.



Bu arada, Aleksander Aarohson kardeşi Aaron Aaronsohn tarafından çekirge istilasının Suriye'deki durumunu ve neden olduğu tahribatı araştırmak üzere Suriye'ye gönderilir... Aleksander orada, güney Mısır çölünden Lübnan dağlarının kuzeyine kadar, çekirgelerin her şeyi tahrip etmiş olduklarını gözlemler.

Aleksander Aaronsohn 'müfettiş' kimliğiyle, herhangi bir sorgu suale maruz kalmadan, tüm bölgeyi gezip görme fırsatı bulur. Önce Lübnan'a giden Aaronsohn, daha sonra Beyrut'ta bir Amerikan gemisine binerek Osmanlı ülkesini terk eder... ■

Aleksander Aaronsohn'un anıları

Siyonizm organizasyonu çerçevesinde Romanya'dan Filistin'e göç etmiş bir ailenin çocuğu olan Aleksander Aaronsohn, Amerikan vatandaşlığına başvurmuş, fakat henüz talebi kabul edilmeden Osmanlı ordusunda askere alınmış bir Yahudi gencidir. Kısa bir süre zor şartlarda askerlik görevini yapan Aaronsohn, daha sonra bölgedeki çekirge istilasının boyutlarını öğrenmek üzere Lübnan'a müfettiş olarak gönderilmiş ve izlenimleri de bir kitapta toplamıştır *(Türk Ordusuyla Filistin'de, Selis Kitaplar Yayınevi, Mart 2003, İstanbul)*. Osmanlı'nın birçok cephede savaşa sürüklendiği bu dönemde, dar bir açıdan bakmış olsa da, Aleksander Aaronsohn'un notları, Osmanlı'nın yenilgisi hakkında kimi ipuçları veriyor. Göçmen Yahudilerin bölgedeki etkinlikleri, Osmanlı ordusundaki gayrimüslimler, bölgedeki Alman nüfuzu, İngilizlerin taktikleri ve Amerikan girişimleri, kitabın genel çerçevesini oluşturuyor.



Batı basınındaki haber ve yorumlarla...

İzmir Yangını'nın ardındaki gerçek

Yunan propaganda mekanizmalarının İzmir Yangını'nın gürültüsü arkasında saklamak istedikleri, geniş bir Trakya operasyonu hazırlığıdır. Yangından üç gün sonra ise İngiltere; Romen ve Yugoslav hükümetlerini, "Balkanlar'ı Türklerden korumak için" yardıma çağırır.

ORHAN KOLOĞLU

İzmir Yangını konusunu incelerken, 'bir suçlu' arayacak değiliz; bu konuda karşıt görüşler bilinmekte, iddiaların çözümsüzlük noktasına varmış olduğu anlaşılmaktadır... Biz, 1922 İzmir Yangını'nın hangi amaç için kullanıldığının üzerinde duracağız... Bunun için de, önce 1919 yılı Mayıs'ında, Yunan askerinin İzmir'e çıkışı günlerinde, Avrupa'da Türkler hakkındaki zihniyeti yansıtan bir yazının özetini vermek gerek...

19 Mayıs 1919 tarihli Fransız gazetesi Le Figaro'nun başyazısında, İzmir'den yeni dönen Georges Bourdon şunları dile getirir:

"Türkler hâlâ herkesi öldürmekten bahsediyor... Aydın'daki Jandarma Kumandanı her askerine 4-5 Yunanlı cesedi getirme emri verdi. Türkler masum Rum köylülerini öldürüyor... Türk; yeteneksiz, zavallı, dar kafalı, cahil, ihtirassız, kaderci, bitkin, Peygamber'in ruhaniyetinden başka umudu olmayan ve miskinliğinden, sadece gavura olan ezeli kinini tatmin için fanatiklerin çağrısıyla çıkabilen biridir..." Ve Georges Bourdon, yazısını şöyle noktalıyor: "Teorik olarak Bizans İmparatorluğu hâlâ yaşıyor."

Bu önyargı o dönemde, sadece Georges Bourdon'a ait değildi: Diplomatı, politikacısı, düşünürü, yazarıyla, bütün 'muzaffer' Avrupa'nın paylaştığı bir görüştü... Üç yıl sonra, 1922 Eylül'ünde bu yargı birden tam tersine dönüşür: 20 Eylül 1922 tarihli Figaro'da, İzmir limanındaki Fransız savaş gemisinin subaylarından birinin günü gününe tuttuğu



13 Eylül 1922'deki İzmir Yangını, yakın tarihimizin en dramatik olaylarından birini oluşturur (sağda).



notlar yayımlanır. Bu kez hedefte, Yunanlılar vardır:

"5 Eylül: Yunanlılar çekilirken Uşak şehrini sistemli bir şekilde yaktılar. Hiçbir gereği olmadan yakılan Türk köyleri az değil...

7 Eylül: Türk ordusunun hızlı ilerleyişi Manisa'yı tahripten kurtardı...

9 Eylül: Dün gece trenle İzmir'e gelen 300 Yunan askeri şehri yakmak ve tahrip tehdidinde bulundu. Demiryolu atölyelerini koruyan Fransız birlikleri gardan çıkmalarını engelledi ve onları Urla'ya yöneltti... Bugün saat 10.30'da Türk süvarileri İzmir'e girdi. Böylesine uzun bir seferden sonra şaşırtıcı derecede sakin ve dürüsttüler. Paşa, her türlü talan ve yangını önleme sözü verdi..."



Ege bölgesinde hayli yatırımı bulunan Fransızların oradaki vatandaşlarının ve karaya çıkarılmış olan Fransız birliklerinin subaylarının gözlemlerine dayanan bu rapor, daha sonra Fransız siyaset ve basın çevrelerinin izledikleri politikanın temel dayanağı olacaktı.

YUNANİSTAN'IN TRAKYA PLANI

Olayların akışı içinde, İzmir'in 9 Eylül'de kurtarılışından hemen sonra yangını gündeme getirmek ve suçlusunu aramaya başlamak, 'âdet' olmuştur.

Oysa Yunanlıların son askerlerinin 16 Eylül'de yani bir hafta sonra Çeşme'den çekildiği ve daha Eylül'ün ilk günlerinde Orta Anadolu'da yenilginin kesinliği anlaşılınca, Atina'nın yeni savaş planları tasarladığı unutulmaktadır.

İzmir Yangını'nda, şehirde 250 hektarlık bir saha kül oldu: Rum, Ermeni, Yahudi ve Türk mahalleriyle, yabancı temsilciliklerin bulunduğu sahil şeridi kurtarılamadı (üstte).



19. Yüzyıl'ın sonlarında İzmir limanının panoromik görüntüsü (sağda). Yine 19. Yüzyıl sonlarında, Ege'nin en zengin ticaret limanı İzmir'de bir sokak (altta).



Le Figaro'dan aktardığımız raporun 5 Eylül'deki notunda, Yunan Başkomutanı Hacı Anesti'nin Fransız yetkililere, Türkleri İzmir önünde yeneceğinden bahsettiği kaydedilmektedir. Yani Hacı Anesti, henüz bozguna uğramamış askerleriyle, bir karşı saldırı tasarlamaktadır.

Nitekim Aydın bölgesindeki 18. Alay önce İzmir'e sonra da Çeşme'den Sakız'a çekilmiştir. Aydın'dan karşı adalara geçmek yerine uzun bir yolun seçilmesi bir planın varlığını düşündürebilir.

Hacı Anesti'nin bu hazırlıkları yaptığı günlerde, Yunan Hükümeti de Mudanya'ya ulaşan birliklerini Trakya'ya aktardığı gibi, 1923 sınıfını alelacele silah altına çağırıyor ve Yunanistan'dan yine Trakya'ya birlikler sevk ediyordu.

Yunanistan'da ise hem hükümet hem de basın, "İyonya kaybedilse de Trakya'nın bırakılamayacağını, asıl bunun tamir edilemez bir felaket olacağını" belirtiyordu. Çatalca-İstanbul ile Gelibolu Yarımadası dışında, bütün Doğu Trakya isteniyordu.



LLOYD GEORGE'UN TAVRI

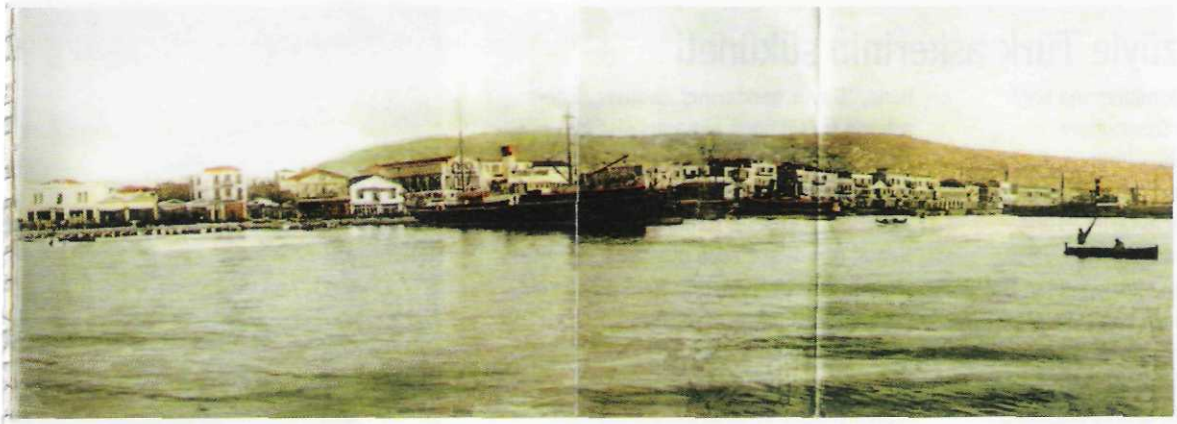
En büyük yenilgisine uğrayan ve bir süre sonra siyaset yaşamı sona erecek olan İngiliz Başbakanı Lloyd George, Türk isteklerini reddetmek, gerekirse savaşmak yanlısıydı. Türk ordusu İzmit ve Çanakkale'ye yaklaşırken ilk tehdit demeçleri Londra'dan yükseldi. "Türklerin Avrupa'ya dönmemesi için" savaşmak üzere, kamuoyunu şartlandırıcı yayınlar, açıklamalar başladı.

Diğer iki müttefik Fransa ve İtalya'dan fazla destek görmeyen Yunanistan için tek umut, savaştan vazgeçmeme kararındaki İngiltere'ye yaslanmak ve onun da katkısıyla diğerlerini de alışılmış Türk aleyhtarlığı çizgisine getirmekti.

Yunanlıları buna yönelten, sadece bir çıkar hesabı



Yangından önceki ve sonraki görüntüleriyle İzmir limanı (sağda). İngiliz Başbakanı Lloyd George, İzmir Yangını'nından üç gün sonra, "Balkanlar'ı Türklerden korumak için" yeni bir kampanya başlattı (sağ üstte).



değil, kendi ordularının çekilirken yakıp yıktıkları ve insanları öldürdükleri haberlerinin yanı sıra, Türk ordusunun da "son derece düzenli, disiplinli, sakin ve üzüntü yaratacak hiçbir aşırılığa girişmeden" ilerlediğinin bütün dünyaya yayılmasıydı.

Bu hususta, Türklere o dönemde fazla sempati beslemeyen İngiliz ve Amerikan basını da Yunanistan ile hemfikirdi.

İNGİLİZLERİN 'BALKANLAR' ÇIKIŞI

İşte, böyle bir ortamda İzmir Yangını'nın çıkıvermesi, üç gün sonra da İngiliz Hükümeti'nin Romen ve Yugoslav hükümetlerini, "Balkanlar'ı Türklerden korumak için" yardıma çağırması ve İtalya ile Fransa'yı da "Yıkıcı, yakıcı Türklere karşı" işbirliğine daveti, ortada, dünya kamuoyunu etkilemeye yönelik bir girişim bulunduğunu düşündürüyor.

Yangın haberiyle birlikte, İngiliz ve Amerikan basın organlarının bütün hızlarıyla Türk aleyhtarı kampanyaya yeniden giriştikleri görülüyor.

Fransız basınında ise başından itibaren aksi tez yer alıyordu: Le Temps gazetesi 13 Eylül'de, "Yunanlılar çekilirken şehri yaktı ve halkı katletti" derken; Le Figaro da 20 Eylül tarihli başyazısında, "Yangın, Ermeni mahallesinden başladı, çekilen Yunan askeri disiplinini kaybetmişti, yangının kökeni konusundaki iddiaları şüphe ile karşılamak gereklidir" yorumunu yapacaktı. Aynı tarihli gazetede, İzmir'deki Fransız Konsolosluğu'ndan ve Fransız amiralinden alınan bilgilere göre yazılmış haberde de, olayın sorumlusunun Yunanlılar olduğu kaydediliyor ve bu haber, ilginç ayrıntılar içeriyordu:

"Yangın konusunda Fransız Hükümeti'ne ulaşan bilgilerden hiçbiri, bu felaketin sorumluluğunu Türklere yüklemiyor. Rodos'tan gelen bir telgrafta da, İzmir'den gelmiş sayısız sığınmacılardan hiçbirinin yangını Türklere mal etmediği kaydediliyor. Pek çok



Mustafa Kemal'den Papa'ya...

1922 Eylül'ünün son günlerinde Papa, Mustafa Kemal'e başvurup İzmir'de 'aşırılık yapmamasını' ister. Aslında bu talep, bir anlamda, Yunanistan'ın yürüttüğü uluslararası propagandanın başarısıdır. Meclis Reisi'nin, Yunan propagandasının etkisi altında hareket eden Vatikan'a yanıtı ise şöyle olur: "Boş yere kan dökülmesinden nefret ederim. Ne ordumuz ne de halkımız böyle feci şeyler yapmadı. Halbuki *Yunan ordusunun çekildiği yerlerdeki* bütün şehir ve köyler tamamen yakılmış ve halka her çeşit işkence yapılmıştır. Bu fanatik yıkma ve katletme sistemi, daha da şiddetli şekilde Trakya'da devam ediyor. Sizden, bu korkunç eylemleri yapanlarda, bir insanlık duygusu uyandırmanızı bekleriz."

İtalyan gözüyle Türk askerinin sükûneti

Vatikan'da, Papalık makamına bağlı olarak yayımlanan Osservatore Romano'nun muhabiri Phiippo d'Ardosa, gazetesinde, Türk ordusunun İzmir'e girişini *(altta)* şöyle aktarır: "Türk askerinin yüzünde acı bir ifade vardı. Kırıcı değildiler; ama küskündüler. Bu, 26 Ağustos tarihinden bugüne kadar yaptıkları 500 kilometrelik koşunun yoğunluğundan değildi. Kurtardıkları arazi parçalarının ne hale gelmiş olduğunu görmenin acısı vardı çehrelerinde. Bazıları bana, 'Gavur gaddarmış' dediler... Eğer askerin bu sükûneti olmamış olsaydı, İzmir halkının heyecanını ve intikam hissini zaptetmek mümkün olmayacaktı sanırım." Yazısının sonlarında, Mustafa Kemal'den de söz eden d'Ardosa, haberini şöyle noktalar: "Mustafa Kemal Paşa'nın yüzü iyice yanmıştı. Şehirdeki Hıristiyanlar, onun devamlı gülümsemesinden ve herkesle ilgilenişinden, kendilerine ümitlenmek hakkını çıkarıyorlardı!"





Yunan işgal kuvvetlerinin İzmir'deki karargâhı, 'Avcılar Kulübü' idi (sağ üstte). **İzmir'de yangın, 13 Eylül 1922 günü, Rum ve Türk mahallelerinin ortasında bulunan Ermeni semtinde patlak verdi** (sağda). **9 Eylül günü ilk Türk süvari müfrezesinin İzmir'e girişiyle birlikte, İzmir rıhtımında ve yabancı bandıralı gemilerde, telaş başlamıştı** (en sağda).

tanığa göre suç, yangın çıkarmakla görevli bir askerî birlik oluşturan Yunan askerî otoritelerine aittir. Bu sığınmacılardan bazıları, Türklerin çekilirken içindeki hiçbir Rum'a dokunmamış oldukları Eskişehir'in de hiçbir askerî ihtiyaç olmadığı halde, tahliye sırasında Yunanlılarca sistematik şekilde yakıldığını belirtiyor."

İNGİLİZ BASINI İŞİN FARKINDA...

İtalyan basını da daha başından itibaren, Türklere hak veren bir çizgi izlemiştir. Corriere Della Sera, 14 Eylül tarihli nüshasındaki "Türk İzmir'in ilk günleri" başlıklı yazısında, 'Yunanlıların ülke içindeki katliamına Türklerin aynen karşılık vermemiş olmasını' övüyor ve disiplinin mükemmelliğini belirtiyordu.

En ilginç yorumlar ise İngiliz basınından geliyordu. Gazetelerin büyük çoğunluğu, 'Türkler yaptı' demeye hazırdı; ancak başlangıcından itibaren, hem bu tür haberlerin altında kimi hesaplar yattığından şüphelenenler hem de artık Lloyd George'un hükümet politikasına güvenmeyenler vardı.

Times muhabiri, 13 Eylül'de İstanbul'dan bildirdiği haberde, 'Yunanlılar yaktı' diyordu. 17 Eylül'de ise Daily Mail'in İzmir muhabiri, 'Fransız amiralinin araştırması, yangını Türklerin çıkarmadığını gösterdi' haberini gazetesine ulaştırıyordu.

Görülüyor ki, yangınla aynı anda başlatılan 'Türkler yaptı' kampanyasına peşin kararlılar dışında, Batı basınında gerçekten inanan, pek azdı. 19 Eylül tarihli New York Times bile, Paris'ten aldığı bir habere sayfalarında yer vermeyi gerekli görmüştü: "Fransız kaynakları, İzmir'i yakmakla Türkleri suçlayan





bütün haberlerin, Atina üzerinden Londra'ya gelip yayıldığını ortaya koydular."

"İzmir'i Türkler yaktı" kampanyasının pek başarılı olmadığını, kısa zaman sonra, 'sorumluluğu paylaştırma' eğilimli haberlerin artmasından anlıyoruz:

Fransız Le Matin, 23 Eylül'de, İzmir muhabirinden naklen şu satırlara yer verir: "Şahsi soruşturmama göre, yangını çıkaranlar, kendi mahallelerini terk etmeden önce Ermeniler olmuştur. Onu izleyen talan, Türk ordusunun arkasından gelen işsizlerin ve din ve ulus farkı olmadan İzmirli serserilerin işidir."

New York Times'ın bir başyazısında da şu görüş yer alır: "M. Kemal akıllı adamdır. İzmir'i tahrip etmek istemez. Türk yüksek komuta heyeti aşırılıkları önlemeye çalıştı; ama başaramadı. Haberler sorumluluğun yarı yarıya olduğunu gösteriyor. Türkler İzmir'e girerken Rum ve Ermeniler bomba attılar. Esasen Anadolu içindeki yakma ve öldürmelerle kızgınlığı artmış olan Türkler de karşılık verdi."

Kısa bir süre sonra da Batı'nın yayın organları, Batı başkentlerinde hızlanan çıkar çatışmalarının rüzgarı ve iç politika sorunları arasında, 1922 İzmir Yangını'nı bir kenara bırakır. ■



Fransız gözüyle İzmir Yangını



9 Eylül 1922'de Türk orduları Yunan işgali altındaki İzmir'e girdiğinde, şehir bir anlamda, bir başka 'işgal' altındaydı: 26 Ağustos'taki Büyük Taarruz'un başladığı gün, dünya basınının yakın çevreye yayılmış olan bütün muhabirleri, İzmir'e doluşmuştu. Bu tam bir 'gazeteci istilası' idi. Bu gazetecilerin çoğu, özellikle de kimi Fransız, İtalyan ve hatta İngiliz muhabirler, gelişmeleri tarafsız olarak yansıtmaya çalıştılar. Bunlar arasında, savaş sırasında Ortadoğu'da Fransız ordusunda subay olarak görev yapan daha sonra da milletvekili seçilen Paul Taponnier de vardı. Taponnier anılarında, İzmir Yangını'nı şöyle anlatır: "Büyük bir facia idi İzmir Yangını. Türklerin ele geçirdikleri şehri yakmalarının akla yakın tarafı yoktu. Eski çağlarda işgal edilen şehirler yakılır ve yıkılırmış. Oysa Türkler yeniden kazandıkları şehri bütün zenginlikleriyle elde etmenin sarhoşluğu içindeydiler. Yer yer zorbalıklar oldu. Ama subaylar, bu küçük olaylara zamanında yetişmenin isabetini gösterdiler. Fakat İzmir'i kim yakmıştı? Ya kendi kendine yanmış ya da şehri kendilerinden sonra, artık bir başkasına yâr etmemenin kararına varmış olanlar kıvılcımı çakmışlardı..."



Eylül 1936: Türk-İngiliz ilişkilerinde yeni dönem

Kral'ın İstanbul günleri



Kral VIII. Edward, İstanbul'da karaya çıkarken bizzat Atatürk tarafından karşılandı (sağda) **ve Türk devlet adamlarıyla tanıştırıldı** (sağ sayfada, üstte). **Yedigün dergisinin hazırladığı 'İngiltere Kralı VIII. Edward'ın İstanbul'u Ziyaret Hatırası' albümünün kapağı** (sağ sayfada, ortada).

Diplomasi tarihinde, 'barışma ziyaretleri' türüne ilk örnek, İngiltere Kralı VIII. Edward'ın İstanbul ziyaretidir. II. Dünya Savaşı öncesinin karmaşık ortamında, bu ziyaretin özel bir önemi vardır.

ERTAN ÜNAL

İstanbul, 1936'nın Ağustos ayı sonlarında, bir yandan Balkan Festivali için gelen konukları ağırlarken öte yandan da bir başka hazırlığın içindeydi. Başta Galata Köprüsü olmak üzere, şehrin çeşitli yerlerine Türk ve İngiliz bayraklarıyla süslü taklar kuruluyor ve yollar temizleniyor; Haydarpaşa'dan Kuzguncuk'a, Kumkapı'dan Beşiktaş'a, tüm kıyı ışıklandırılıyordu.

Bütün bu hazırlıklar, 'Duke de Lancastre' müstear adıyla, yanına bazı yakın dostlarını da alarak Nahlin Yatı ile Doğu Akdeniz'de özel bir geziye çıkan ve Atatürk'ü görmek için, İstanbul'a da gelecek olan Büyük Britanya

Kral Edward'ı İstanbul'a getiren Nahlin yatı, İngiliz ve Türk savaş gemilerinin eşliğinde, Dolmabahçe'ye doğru yol alıyor.





Kralı VIII. Edward'ı en iyi şekilde karşılayıp, ağırlamak içindi.

O güne kadar, İstanbul'da bulunduğu sırada Atatürk'ü birçok yabancı devlet adamı ziyaret etmişti. Ama Büyük Britanya Kralı VIII. Edward'ın ziyaretinin çok özel bir anlamı vardı...



BİR BARIŞMA ZİYARETİ

Prof. Dr. Hikmet Özdemir'in 'Atatürk ve İngiltere / Bir Barışmanın Diplomatik Tarihi' adlı çalışmasının 'Sunuş' bölümünde, şu satırlara rastlıyoruz: "Erik Goldstein devlet ziyaretleri üzerine yaptığı sınıflandırmada İngiltere Kralı VIII. Edward'ın 1936 Türkiye ziyaretini, resmî olmamasına karşın, hasım ülkeler arasında görülen 'barışma ziyaretleri' arasında saymaktadır. Yine Goldstein, dünya diplomasi tarihinde hasım ülkeler arasındaki 'barışma ziyaretleri' türüne ilk örnek olarak, İngiltere Kralı'nın bu ziyaretini göstermektedir."

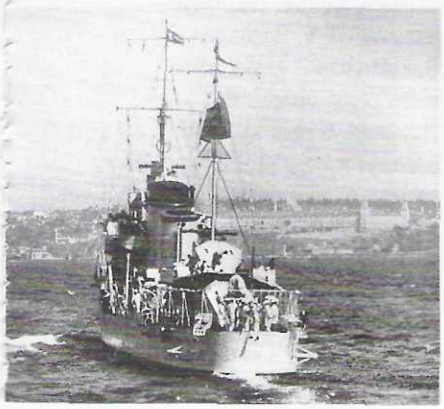
O sıralar II. Dünya Savaşı'na giden yolda, Avrupa'da değişmeye yüz tutan dengeler; faşist İtalya'nın saldırgan tutumu ve sonraları yalanlamasına rağmen, Doğu Akdeniz üzerindeki emelleri, Doğu Akdeniz'deki İngiliz çıkarlarını tehlikeye sokabilirdi...

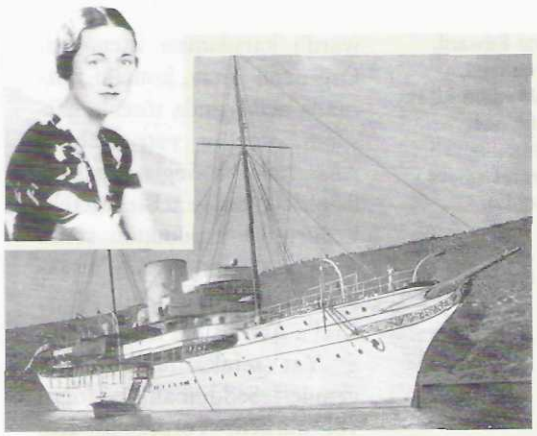
Bu tür düşünceler de İngiltere Kralı'nı, Türkiye ile ilişkilerinde dönüm noktası oluşturacak yeni bir sayfa açmak için harekete geçmeye, en azından bir 'nabız yoklamaya' zorlamış olabilirdi.

Mustafa Kemal'in 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibini uygulayan Cumhuriyet Hükümeti'nin bu girişimi olumlu karşılaması bekleniyordu ve nitekim öyle oldu: Kral, umduğundan, fazla ilgi gördü...

ATATÜRK'ÜN ÇANAKKALE JESTİ

İngiltere Kralı'nı karşılama, refakatle İstanbul'a getirme görevi Orgeneral Fahrettin Altay'a verilmiş, Kocatepe ve Adatepe Savaş gemileriyle Çanakkale'ye giderek VIII. Ed-





Kral'ın tartışılan beraberliği

İngiltere Kralı VIII. Edward, Türkiye'ye 'Nahlin' adlı zarif bir yatla gelir (üstte), yata iki İngiliz savaş gemisi refakat etmektedir. Nahlin, 1930 yılında Glaskow'da John Brown tezgahlarında inşa edilmiş ve Atlantik Okyanusu'nu iki kez kat etmiştir. 80 metre uzunluğunda ve 11 metre genişliğindeki yatta Kral'ın konukları olarak yeğeni Lord ve Lady Nouthbaten, Lord Atli, Lord Softon, İngiliz Savaş Bakanı'nın eşi Lady Diana Duff Cooper ve VIII. Edward'ın kendisiyle evlenebilmek için tahttan feragat edeceği Amerikalı Bayan Simpson *(en üstte ve altta; Atatürk'ün sağ yanında)* bulunmaktaydı.
O günlerde Kral Edward-Bayan Simpson beraberliği, dünya kamuoyunda en çok konuşulan konular arasındaydı. Kral'ın nasıl bir tutum izleyeceği merakla bekleniyordu. Buna rağmen Türk gazeteleri, Kral Edward'ın özel yaşamına saygı gösterdiler ve o günlerin gazetelerinde, Bayan Simpson'un yatta bulunduğundan hiç söz edilmedi. Sadece bir gazetede, Tan'da, Kral Edward'ın Park Otel'de yediği yemekte, Bayan Simpson'un da hazır bulunduğu haberi yer aldı.





Kral Edward, Orgeneral Fahreddin Altay eşliğinde Seddülbahir'i ziyaret ediyor (sağda).

ward'ı karşılaması istenmişti. Orgeneral Altay, konuğu Bozcaada açıklarında törenle karşıladı. Kral'ın yatı Nahlin, Anafartalar'ın Suğla limanına demirledikten ve telsizle gerekli görüşme yapıldıktan sonra Altay yata çıktı ve Kral'a takdim edildi. Orgeneral Altay, Kral'a Atatürk'ün mesajı iletti.

Yat refakatindeki savaş gemileri Seddülbahir'e doğru yol alırken, Torpidolar Komutanlığı'ndan gelen bir mesaj, Kral'a iletildi. Mesajda şöyle denilmekteydi:

"... Biraz sonra Kabatepe açıklarından Kral'ın yatı, 1915 Harbi'nde Alman denizaltı gemisinin torpili ile batan Triumph'un üzerinden geçecektir. Eğer Haşmetmeap lütfedip bir dakika durmaya müsaade ederlerse, Türk denizcileri, kahraman İngilizlerin şanlı hatıralarını kutsamak için, denize bir çelenk atma merasimi yapacaklardır."

Kralın izni vermesinden sonra, muhteşem bir çelenk denize atıldı. Herkes saygı duruşuna geçti; bando, İngiliz ve Türk millî marşlarını çaldı. Sancaklar selama geçtiler... Kral, sakin ve vakur, dimdik ayaktaydı. Bir ara dudaklarından, "Çok güzel düşünülmüş asil bir hareket" sözleri döküldü.

Kral, daha sonra karaya çıkarak İngiliz Mezarlığı'nı ve

Romantik bir 20. Yüzyıl aşkı



Babası V. George'un *(sağ üstte)* ölümü üzerine 20 Ocak 1936 günü tahta çıkan Büyük Britanya Kralı VIII. Edward, tahtta daha bir yılını bile doldurmadan, Amerikalı Bayan Simpson'la evlenebilmek için, tahttan feragat ettiğini açıklayacak ve böylece, kendi isteğiyle tahttan çekilen ilk İngiliz hükümdarı olacaktı. Tahtta bulunduğu sırada Türkiye'ye gelen Kral Edward, daha tahta çıkmadan tanıyıp sevdiği Wallis Warfield Simpson'un ikici kocasından boşanmasını bekleyecek, bu boşanma 27 Ekim 1936'da gerçekleşecekti. Sevdiği kadınla hayatını birleştirmek için hiçbir engel kalmadığını ümit eden Kral Edward niyetini yakınlarına açınca, şiddetli bir itirazla karşılaşacaktı. Kraliyet Ailesi bu evliliğe karşı çıkıyordu. Yalnız Kraliyet Ailesi değil, İngiltere Kilisesi ve dönemin önde gelen devlet adamları da bu evliliğe karşıydılar. Kral, muhtemelen İstanbul'da bulunduğu sırada da kafasının içinde bu soruna çözüm arıyordu. Londra'ya dönüşte, bu yolda harekete geçti. 13 Kasım günü, Başbakan Stanley Baldwin'e Bayan Simpson'la evlenmek istediğini bildirdi ve "Kral olarak bu evliliği gerçekleştiremeyecek olursam, tahttan çekilmeye hazırım" dedi. Başbakan Baldwin'den 2 Aralık günü gelen cevap olumsuzdu. Hükümet, bu evliliği kabul edemeyecekti... Kral Edward da tahttan çekilmeye karar verdi ve bu kararını 10 Aralık günü

Mehmetçik Anıtı'nı ziyaret etti. Daha sonra, o günlerden 21 yıl önce, 1915'teki kanlı çarpışmaların yaşandığı savaş alanlarını gezdi...

KRAL DOLMABAHÇE'DE

4 Eylül 1936 günü İstanbul olağanüstü günlerinden birini daha yaşıyordu. İstanbullular kadın-erkek, genç-yaşlı, VIII. Edward'ı karşılamak için sokaklara dökülmüştü.

Yavuz ve Hamidiye savaş gemilerinin Moda açıklarında selamladığı Nahlin Yatı, saat 10.00 sıralarında Dolmabahçe Sarayı önlerine demirledi. Gerekli hazırlıkların yapılmasından sonra Kral, yata gelerek kendisini karşılayan İngiltere Büyükelçisi yanında olduğu halde, bir motora binerek Tophane rıhtımına indi.



Atatürk ve Kral Edward, *Dolmabahçe* Sarayı'nın merdivenlerinde (solda). Atatürk ve Kral Edward, halkın alkışları arasında, İngiliz elçiliğine gidiyor (altta).

Saatler 12.15'i gösterirken Kral, Tophane rıhtımına ayak basıyordu. Atatürk, konuğunu, Fransızca "Hoş geldiniz Majeste" diyerek karşılamış, daha sonra elinden tutarak karaya çıkmasına yardım etmişti. Birleşen bu eller, o anda Türk-İngiliz ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını dünyaya duyuruyordu.

Tophane rıhtımında bekleşen halk arasında heyecan son haddini bulmuştu. Halk beyaz çizgili koyu renkli bir elbise, açık gri bir gömlek giymiş ve siyah bir kravat takmış olan Kral Edward'ı görebilmek için çırpınırken, atlı polisler düzeni sağlamaya çalışıyordu. Kral ise halkın yürekten tezahüratını, beyaz denizci kasketini sallayarak yanıtlıyordu.

Atatürk, konuğunu sağına alarak rıhtımda bekleyen üstü



Parlamento'ya sundu. Kral Edward, feragat belgesinin Parlamento'da onaylandığı 11 Aralık akşamı, radyoda yaptığı bir konuşmayla halka veda etti. Aynı gün sevdiği kadınla birlikte İngiltere'den ayrıldı. 12 Aralık'ta tahta çıkan kardeşi VI. George onu 'Windsor Dükü' yaptı. Gelişmeleri yakından izleyen Atatürk, Kral Edward'ın tahttan çekildiğini öğrendiğinde, üzüntülerini bildiren bir mesaj gönderdi... Windsor Dükü Edward ve Düşeş Simpson, 1937 yılında Paris'te evlendiler. Bir süre burada yaşadıktan sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın patlaması ve Fransa'nın işgali üzerine, İspanya'ya gittiler. 1940 yılında Churchill tarafından Bahama Adaları Valiliği'ne atanan Dük Edward, bu görevini savaş bitinceye kadar sürdürdü *(en solda; Windsor'lar Bahama Adaları'nda)*. Daha sonra yeniden Paris'e dönen Edward, 1972 yılında hayata gözlerini yumarken geride, 20. Yüzyıl'ın en ilginç aşk öyküsünü bırakıyordu *(solda; Windsor çifti, Dük Edward'ın son yıllarında)*.







Kral Edward, Atatürk ile birlikte Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılıyor (sağda).

açık otomobile bindi. Otomobil, Dolmabahçe, Beşiktaş, Akaretler, Maçka, Nişantaşı, Rumeli Caddesi, Osmanbey, Pangaltı, Harbiye, Taksim ve Galatasaray'dan geçip İngiliz Elçiliği'ne ulaşırken, yol kenarında birikmiş halkın yoğun ilgisi, hep sürdü...

KIRK DAKİKALIK GÖRÜŞME

Kral VIII. Edward, daha sonra Atatürk'ü Dolmabahçe Sarayı'nda ziyaret etti. İki devlet adamı, Saray'ın denize bakan büyük salonunda 40 dakika süreyle görüştü. Oldukça sıcak geçen bu önemli görüşme sırasında Kral, Atatürk'ü Nahlin yatında vereceği kokteyle davet etti.

Kralın ziyareti sırasında yanında bulunan dönemin İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Loraine daha sonra bu görüşmeye ilişkin olarak günlüğüne şu notu düşecekti: "Açıkça görebiliyorum ki, Atatürk'ün görkemli konuğuna olan ilgisi çok yoğundu ve ilk izlenimleri kesinlikle olumlu oldu. Kralın olağanüstü mutlu bir tavrı vardır ve çevresindeki herkesi anında rahatlatıyordu. Gördüğüm kadarıyla, Atatürk de bu sıra dışı çekiciliği hissetmiş, sadeliği ve dürüstlüğü takdir etmişti."

Günler öncesinden, gazetelerde denizde yapılacağı açıklanan fener alayı, o gece Kral'ın şerefine, görkemli bir şekilde gerçekleştirildi.

Saat 21.50 sıralarında, fener alayının başını çeken Kalamış vapuru, içindeki bandonun çaldığı marşla harekete geçerken onu diğer gemiler, sayısız motor ve Denizyolları'nın özel olarak ışıklandırdığı bir duba izledi. Bu duba üzerinde rengarenk ışıklar altında, Balkan Festivali'ne katılan ekipler Kral onuruna gösteri yaptılar.

Atatürk, konuğu ile birlikte Saray'ın balkonunda gösterileri izliyor ve tezahürat yapanları selamlıyordu. İstanbul coşku dolu bir yaz gecesi yaşıyordu. Mehtabın çıkması da geceye renk katmıştı. Yapılan gösterileri ilgiyle izleyen Kral da mutluluğunu daha sonra şu sözlerle dile getirecekti:

"Ben hayatımda bu kadar güzel bir geceyi pek az hatırlıyorum."

SIRADAN BİR TURİST GİBİ...

Kral, İstanbul'daki ikinci gününü üçü kadın, dördü erkek yedi konuğuyla birlikte, bir turist gibi kenti gezerek ge-

'Tarihî barışma' neden gölgede kaldı?

Prof. Dr. Hikmet Özdemir, bundan iki yıl önce yayımlanan 'Atatürk ve İngiltere / Bir Barışmanın Diplomatik Tarihi' adlı çalışmasında (The British Council yayını), Kral VIII. Edward'ın Eylül 1936'daki Türkiye ziyaretini, dönemin belgelerine dayanarak inceliyor. Özdemir, VIII. Edward'ın Türkiye ziyaretinin, Türk-İngiliz ilişkilerinin uzun tarihinde çok önemli bir yere sahip olduğunu vurguluyor. Ama bu önemli 'barışma ziyareti'nin bugüne kadar, hem İngiltere'de hem de Türkiye'de gölgede kalmış olmasını da yadsımıyor. Özdemir, bu 'gölgede kalma'nın iki nedeni olabileceğini öne sürüyor: Birincisi; VIII. Edward'ın Türkiye ziyaretinden kısa bir süre sonra tahttan feragat etmiş olması. İkinci nedeni de Özdemir şöyle aktarıyor: "Atatürk Türkiyesi'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri konusunda gerçeği tam yansıtmayan bir tez, yıllarca propaganda malzemesi olarak Türkiye kamuoyuna sunulmuştur. Kimi çevreler, Atatürk döneminde öylesine pürüzsüz bir Türkiye-Sovyetler Birliği dostluğu yaşandığını anlatmışlardır ki, Montreux'de, Türkiye'ye Boğazlar'ı silahlandırma hakkı tanınmasından az sonra, İngiltere Kralı VIII. Edward'ın İstanbul'da Kemal Atatürk ile tanışmasını ve bunun çok ciddi diplomatik sonuçlarını görmezden gelmişlerdir. Bu nedenle de tarihî 'barışma' gölgede kalmayı hak etmiş olabilir."





çirdi. Sultanahmet'e, Ayasofya Müzesi'ne gitti.

Kapalıçarşı'ya da giden Kral, Bedesten'i ziyaret edip antikacı mağazalarına uğradıktan sonra, Çarşı'nın emektar kahvecilerinden Karabet Usta'nın hazırladığı Türk kahvesini içti.

Daha sonra yatına dönen Kral, saat 14.30 sıralarında Kilyos'a kadar bir deniz gezisi yaptı. Dönüşte, Topkapı Sarayı'na giderek Hazine Dairesi'ni ziyaret etti.

PARK OTEL'DE YEMEK

Akşam yemeğini dışarıda, 'umuma açık bir yerde' yemek isteyen Kral'a, Park Otel'de rezervasyon yapıldı. Kral saat 21.00 sularında otele gelerek denize bakan masasına oturduğunda, yanında Bayan Simpson ve diğer konukları da vardı.

Gazeteler Kral'ın özel hayatına saygı göstererek Bayan Simpson'un varlığından söz etmemişlerdi; ama fısıltı gazetesi haberi çoktan İstanbul'a yaymıştı. O gece, İstanbul'un tanınmış simaları, Bayan Simpson'u yakından görebilmek için, Park Otel'e akın ettiler.

Kral Edward, İstanbul'daki son gününde önce yatla Marmara'da iki saat süren bir gezinti yaptı. Sonra da Büyükada'nın arka tarafında Yörükali Koyu'nda denize girdi. Sırada *Moda Deniz Kulübü* vardı: İstanbul'da yaşayan İngilizler, Kulüp'te Kral'a takdim edildiler. Kral'ı, Kulüp Fahrî Başkanı ve dönemin İktisat Vekili Celâl Bayar karşıladı.



ATATÜRK'Ü DAVET ETTİ

Ülkesine deniz yoluyla değil de Viyana üzerinden dönmek isteyen Kral'a, Atatürk kendi özel trenini tahsis etmişti. Daha önce Haydarpaşa'dan Sirkeci Garı'na geçirilen tren, 6 Eylül 1936 gecesi harekete hazır hale getirilmiş, bu arada Kral'ın eşyaları için bir vagon daha eklenmişti.

Konuğundan önce Sirkeci'ye gelen Atatürk, yanında Başbakan İnönü olduğu halde, trene binerek her şeyin tamam olup olmadığını kontrol etti. Daha sonra 23.25 sıralarında gara gelen Kral ve konuklarını, büyük salonun kapısında karşıladı.

VIII. Edward trene binmeden önce, İstanbul'da kendisine gösterilen ilgi nedeniyle Atatürk'e teşekkür ettikten sonra, onu İngiltere'ye davet etti. Atatürk ise, "İngiltere'yi ziyaret etmek daima benim arzularım arasındadır" yanıtını verdi. Kral aynı daveti Başbakan İsmet İnönü'ye de yaptı.

Cumhurbaşkanlığı treni, *gecenin karanlığı içinde bir* ışık seli halinde hızla yol alırken, Kral İstanbul'da geçirdiği üç unutulmaz günü düşünüyor, bu arada ziyaretinin de amacına ulaştığını hissediyordu. Türkiye ile İngiltere arasındaki buzlar erimiş, yaklaşan savaş tehlikesine karşı işbirliği olanağı doğmuştu...





Kral Edward, ziyaretinin üçüncü günü, Moda'da yapılan kayık yarışlarını izledi (solda). Moda Deniz Kulübü'nün Fahri Başkanı İktisat Bakanı Celâl Bayar, Kral Edward'ı saygıyla karşıladı (üstte).

Moda Deniz Kulübü mensuplarıyla görüşen Kral Edward (sol üstte), daha sonra Celâl Bayar eşliğinde, Nahlin yatına dönmek üzere kulüpten ayrılıyor (solda).



Çocuk gözüyle II. Dünya Savaşı yılları / 1

1939'un karartma

1 Eylül 1939'da patlak veren savaş, henüz 15 yaşındaki genç Türkiye Cumhuriyeti'ni derinden etkiler. 1939'un son 4 ayı, o günleri yaşamış olanların hafızalarında kalıcı izler bırakır.

ESER TUTEL

Hani nifakçı, huzur bozan takımından birileri, 1946'da Adana'da küçük bir çocuğu İsmet Paşa'nın karşısına çıkartıp "Paşam savaşta bizi ekmeksiz bıraktın!" dedirtmişlerdi ya...

Paşa da cevap vermişti: "Doğru evlâdım, ama babasız bırakmadım!"

Bu dediğim, İkinci Dünya Savaşı! Gerçekten de altı yıl boyunca tüm dünyayı kana ve ateşe boğan bu savaşta ekmeksiz kalmıştık; ama 'Paşa' sayesinde, bu korkunç hengâmeden kimsenin burnu bile kanamadan çıkmayı başarmıştık...

O yıllarda henüz ilkokulun birinci sınıfına başlamıştım. Düşünüyorum da, savaşın hangi gün, nasıl patlak verdiğini tam olarak anımsamıyorum. Evimizde o yıllarda pek çok evde olduğu gibi radyomuz yoktu. Dünyaya açılan tek penceremiz, babamın akşamdan akşama eve getirdiği gazete idi.

'HARB-İ UMUMİ' SÖZLERİ

O günlerde altı yaşında bir çocuk olmama rağmen, evde hep harpten, tayyarelerden, bombalardan, tahtelbahirler-



Kutat aile albümünden bir görüntü: 1939'da kız ortaokulu talebelerine, tüfek eğitimli 'Milli Müdafaa' dersi veriliyor (üstte). Milli Şef İnönü, Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu ile birlikte (sağda).



geceleri



Başbakan Refik Saydam, Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında yapılan 'Üçlü İttifak'ın imza töreninde (solda).

den sürekli söz edildiğini duyuyordum: Uçağa henüz 'tayyare', denizaltına 'tahtelbahir' denildiği günlerdi.

Özellikle amcamların bize geldiği günlerde, ikide bir 'Harb-i Umumi' sözü kulağıma çalınıyordu. Durmadan Hitler'den, Mussolini'den, Pétain ya da Laval diye birilerinden söz edildiğini duyuyordum...

REFİK SAYDAM HÜKÜMETİ

Meğer benim ilkokula başladığım o günlerde, daha doğrusu 1 Eylül 1939 günü, Alman kuvvetleri Polonya sınırına girivermişler, ülkenin içlerine doğru hızla ilerlemeye başlamışlar...

Sonradan öğrendiğime göre, bizimkiler ekmek kızartıp duvara asmakla meşgulken, Cumhurbaşkanı İnönü ve Refik Saydam Hükümeti de çok öncelerden 'Geliyorum!' diyen savaşa karşı önlem almakla meşgullerdi.

Zavallı Polonyalılar, Hitler'in kuvvetlerine ancak 15 gün dayanıp sonunda beyaz bayrağı sallamak zorunda kalmışlardı. Nasıl kalmasınlar ki! Polonya gibi toprakları dümdüz olan bir ülkede, Nazi ordularının müthiş panzerlerinin, önüne ne gelirse yerle bir ederek hızla ilerlemesini nasıl önleyebilirlerdi ki! Bu korkunç akını Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma, hepsi de beyaz atlardan oluşan hafif süvari birlikleriyle önleyemeyecekleri besbelliydi...

Kaldı ki, bir yandan da Alman uçakları Breslau, Poznan, Gdansk ve başkent Varşova'yı da bombalayarak taş üstünde taş bırakmamışlardı... Bu yetmiyormuş gibi, doğudan da Sovyetler Birliği'nin Kızıl Ordu'su sınırı geçmiş, önüne ne gelirse devirerek Polonya ovalarında ters yönden ilerlemeye başlamıştı! İki arada bir derede kalmak diye buna denirdi işte!

DERSTE GAZ MASKESİ PROVASI YAPIYORUZ!

Beyoğlu 29. İlkokul'un birinci sınıfına gitmeye başlamıştım. Bir gün derste, kapı açıldı, içeriye 'Müdür Bey' ile birkaç kişi daha girdi. Ellerinde kocaman kutular, kutular-


Bu gece bütün Türkiyede ışıklar tam maskelenecek

Evlerden sokaklara hiç ziya sızmıyacak aksine hareket edenler ağır surette cezalandırılacaktır

Hitler Laval'i Berline çağırdı



1939'un Kasım ayında, bütün Türkiye'de "ışıklar tamamen maskelendi": Karartma geceleri başlıyordu. Türkiye bunu, 21 Kasım tarihli gazetelerden öğrendi (solda ve sol üstte).

Gaz maskeli tatbikatlar, sivil savunma çalışmaları, ilkokullardan kent meydanlarına, 1939 yılının Türkiye'sinde en göze çarpıcı manzaralardan biriydi (sağda ve en sağda). **Sivil savunma eğitimine basın da katılıyor; bu yüzden hava saldırıları konusundaki makaleler ya da kimi derneklerin yayımladığı 'Hava Tehlikesi' gibi kitaplar, 1939'un en popüler konuları arasına giriyordu** (sağ sayfada, üstte). **Savaşın hemen ardından Türkiye, İngiltere ve Fransa ile üçlü bir ittifak kurdu; basın günlerce bu konuyu işledi** (sağ altta).





da bir takım maskeler vardı. Şaşırıp kalmıştık.

Meğer olası bir gaz saldırısına karşı, gaz maskeleri nasıl kullanılır, bizlere onu göstereceklermiş! Adamlardan biri, kutudaki lastik maskeyi sağından solundan çekiştire çekiştire başına geçirdi. Maskenin ağız kısmında fil hortumu kadar uzun değilse bile, yine de kavanoz gibi bir çıkıntı vardı. Gaz maskesi dedikleri demek buydu!

Kimimizin ağzı şaşkınlıktan bir karış açılırken, birkaçımız da kendini tutamayıp gülmeye başladı. Ama Müdür Bey, gözlerini devirerek Zahide Öğretmen'in tepesinden öyle bir bakış baktı ki, kıkırdayan çocuklar ister istemez gülmelerini kesmek zorunda kaldılar...

ASKERİN GÖRÜNTÜSÜ

Elbette ki savaşa karşı alınan önlemler, gaz maskesi provalarından ibaret değildi. Üç-dört tertip genç birden askere alınıyor; yurdun bir köşesinden öbür köşesine trenlerle, vapurlarla hep asker sevkiyatı yapılıyordu.

O günlerin askerleri, en ince ayrıntılarına varıncaya kadar gözlerimin önüne geliyor. Başta geniş siperlikli bir kasket, arkada bir sırt çantası, belde matara, bacaklarda külot benzeri bir pantolon, omuzda, tahta dipçikli bir tüfek, ucunda da ışık vurdu mu alev alev yanan bir süngü...

Sayıları birkaç yüz bini bulan bunca askeri her gün yedirmek, içirmek, silahını, cephanesini vermek, o dönemin Türkiye'si için hiç de kolay olmamalıydı!

Nereye baksanız hep askerlerle karşılaşıyordunuz: Erkek çocuklar defterlerine ya asker resmi çiziyordu ya da tabanca, tüfek! Her an sava-



Savaştan sekiz gün önce...

Stalin (sağdan ikinci) ve Molotov (oturan) ile temaslarda bulunmak üzere Moskova'ya giden Alman Dışişleri Bakanı von Ribbentrop (ortada), Sovyetler Birliği yöneticileriyle Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı'nı 23 Ağustos 1939'da imzaladı. Antlaşmanın gizli hükümleri, Polonya'nın paylaşımını gündeme getiriyordu.



Cumhuriyet

Türk - ingiliz - Fransız ittifakı

Üç devlet arasında yapılan muahede dün akşam Ankarada Başvekilimizle Ingiltere ve Fransa büyük elçileri tarafından merasimle imzalandı

ittifakın mahiyeti sadece tedafüidir

Türkiye ile ingiltere ve Fransa arasında..

İngiliz Başvekilinin dün Avam kamarasında verdiği mühim izahat

Başvekilimizle İngiliz ve Fransız sefirleri mühim nutuklar söylediler

MUAHEDENİN METNİ







şın konuşulmaya başlandığı o günlerde daha başka ne çizilebilirdi ki!

TRAKYA'DA SIKIYÖNETİM

Polonya Savaşı'nın patlak vermesinin üzerinden ancak üç hafta kadar geçmişti ki, 23 Eylül günü, Ankara her türden mücevher ile platin, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin yurt dışına çıkartılmasını yasakladı. Yurt dışına çıkacak olanlar, altın olarak, üzerlerinde yalnız alyans ile saat bulundurabileceklerdi. Hepsi o kadar!

20 Kasım 1939 günü ise, tüm Trakya illeri ile Kocaeli'nde bir ay süreyle 'Örfî İdare' yani bugünkü deyimle, 'Sıkıyönetim' ilan edildiğini görüyoruz. Bu iller, İstanbul başta olmak üzere, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Çanakkale ve Kocaeli idi. Ertesi gün yani 21 Kasım'da da bütün yurtta hava saldırılarına karşı genel bir karartma uygulanması yapılmasına karar verildi.

Trakya'daki ünlü 'Çakmak Hattı' da o sıralarda kuruldu. Bakmayın sıkıyönetimin bir ay için ilan edildiğine... Kâh üç ay, kâh altı ay uzatılacak, bu durum savaş bittikten sonra bile, uzun bir dönem sürüp gidecekti.



PENCERELERDE SİYAH PERDELER

İstanbul gibi koca bir şehirde geceleri karartma uygulanması, aslında hiç de kolay bir iş değildi. Hava kararınca ışık yakmak kesinlikle yasaklanmıştı. Ama bu yasağı bilerek ya da bilmeyerek delenler nasıl önlenecek, nasıl cezalandırılacak, bunu bilen yoktu!

Evlerinde ışık yak-

Savaş kronolojisi: 1939

1 Eylül: Alman orduları, sabah saat 05.45'te Polonya sınırına saldırdılar.
3 Eylül: Saat 11.00'de İngiltere, 17.00'de Fransa, Almanya'ya savaş ilan ettiler.
5 Eylül: ABD Başkanı Roosevelt, ABD'nin tarafsızlığına ilişkin beyannameyi imzaladı.
17 Eylül: Sovyetler Birliği, Polonya'ya savaş ilan etti.
21 Eylül: Romanya Başbakanı Armand Calinescu, Bükreş'te öldürüldü.
29 Eylül: Moskova'da Sovyet-Alman Sınır ve Dostluk Paktı imzalandı.
30 Eylül: Varşova, teslim oldu.
2 Ekim: Japon Başbakanı Abe, Japonya'nın Çin anlaşmazlığını çözümleyip, bir 'Doğu Asya' kurmak istediğini açıkladı.
18 Ekim: General Wavel ve General Veygand, Ankara'ya geldiler.
10 Kasım: Finlandiya, Sovyetler Birliği'nin üs talebini reddetti.
14 Kasım: Sovyetler Birliği, Litvanya'daki üsleri işgal etti.
25 Kasım: Kareli'de, Sovyet-Fin sınırı kapatıldı.
29 Kasım: Sovyetler Birliği, Finlandiya'ya savaş ilan etti.
7 Aralık: İngiliz Kralı George ile Fransız Cumhurbaşkanı Lebrun görüştüler.
14 Aralık: Sovyetler Birliği, Milletler Cemiyeti'nden ayrıldı.


Cumhuriyet
NİHAYET HARB BAŞLADI!
Alman orduları dört koldan Leh topraklarına hücuma geçtiler
İNGİLTERE - FRANSA, ALMANYAYA ULTİMATOM VERDİ
Varşova dün 6 defa bombardıman edildi
Leh devlet merkezindeki Türk vatandaşları elçiliğimiz tarafından muhafaza ediliyor; halk yardan müdafaasına koşmaktadır
İngiltere ve Fransada umumi seferberlik!
Leh ordusu şiddetle mukavemet ediyor





Orhan Ural'ın Akbaba dergisinde yayımlanan karikatürünün lejandı şöyleydi: "Takvimden yapraklar: İki günde değişen tabiat!" (sağda).

mak isteyenler, pencerelere takacakları kalın siyah önlük kumaşından birer perdeyle, dışarıya ışık sızmasını önlemek zorundaydılar.

Bazı geceler kapımız acı acı çalınır, mahallenin bekçisi pencerelerin birinden ışık sızdığını söyleyerek aşağıdan sert bir sesle bizi uyarırdı: "Çabuk kesin ışığı! Yoksa ceza yazarım!"

Ya hemen ışığı söndürecek ya da yerinden oynayan perdeyi yastıklarla iyice sıkıştıracaktınız. Kaldı ki babam, ampullerin sokağa bakan yanlarını maviye boyayarak ışığın pencereye vurmasını önlemeye çalışmıştı. Bitmedi: Gecelerde taksiler farlarını, tramvaylar lambalarını yakmayacaklardı. İstanbul'da zaten o günlerde otobüs yok denecek kadar azdı, onlar da farlarını mavi kağıtlarla örtecekler, ancak birkaç metre ilerisini az çok aydınlatabilecek kadar bir ışıkla yetineceklerdi. Şehir Hatları vapurlarının kaptanlarına da karanlıkta seyir zorunluluğu getirilmişti. Ancak iskeleye yanaşırken, o da pek

1939'un Türkiye'sinde neler yaşandı?



İkinci Dünya Savaşı'nın adım adım yaklaştığı günlerde ve patlak veren savaşın hemen ardından, Türkiye'de de ilginç olaylar yaşanıyordu.

Muhaliflerle barışma

4 Mart'ta vapurla Yalova'dan İstanbul'a gelen 'Milli Şef' İsmet İnönü'nün *(üstte; İsmet Paşa, Dolmabahçe rıhtımında karaya çıkıyor)*, Dolmabahçe Sarayı'nda verdiği çay davetine muhalifler de katıldı. İnönü eski muhalifleri de çevresinde toplayarak güç kazanmaya çalışıyordu.

'Müstakil Grup' izni...

İnönü'nün Atatürk'ün yakın kadrolarını (Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Aras gibi) tasfiye edip kendi güvendiği kişileri milletvekili seçtirdiği 26 Mart 1939'deki seçimler *(sağda)*, Atatürk'ten sonraki ilk seçimlerdi. 1938 öncesinde dışlanmış olan Kâzım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın



gibi isimler yeni Meclis'te yer aldılar. İnönü'nün o günlerde oluşturduğu 'çok partili sisteme geçiş' düşüncesinin ilk adımı olarak da Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğünde değişiklik yapılarak 'Müstakil Grup' kurulmasına izin verildi. Bağımsız milletvekilliği kabul edildi ve bu Meclis'e 13 kadın milletvekili girdi.





Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu, 22 Eylül 1939 günü, Moskova'ya gitmek üzere, Kadeş vapuruyla İstanbul'dan Odesa'ya doğru hareket etti: Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerine büyük önem veriyordu (solda).

kısa bir süre için, projektörlerini yakmalarına müsaade ediliyordu.

Her zaman ışıl ışıl olan İstiklâl Caddesi, karartma uygulamasıyla birden karanlıklara gömülüvermişti. Sinemalar, tiyatrolar, eğlence yerleri açık olmasına açıktı, ama neye yarar? Caddenin kendisi baştan sona karanlıklar içinde kaybolmuştu.

Tepebaşı'ndaki açıkhava bahçesinde bile fasıl heyeti karanlıkta çalıyor, masalara rakı servisi yine karanlıkta yapılıyordu. Tabii, müşterilerin karanlıktan yararlanarak kaçmamaları için, kapıda bekleyen üç-dört görevlinin dışarıya sinek uçurmadığını ilave edelim! Yine de ana caddelerde, büyük meydanlarda, önemli kavşaklarda, işlek iskelelerde, sadece birkaç mavi lambanın yakılmasına izin verilmişti. Günahı söyleyenin boynuna, yine de bu lambaların sayısı 137'yi buluyordu!

1939 yılı böylece, savaşa karşı pasif korunma önlemleri ve de bunlara uymayanlarla mücadele ile sona erdi! ■



Taksim Gezisi açılıyor

İstanbul'da 15 Temmuz'da Vali Lütfi Kırdar tarafından törenle açılan Taksim Gezisi'nde *(üstte)*, haftanın belli günleri konserler verilmeye başlandı. Sonraki yılların ünlü 'Taksim Belediye Gazinosu' da burada kuruldu.



Birinci Maarif Şûrası

Ülkede ilköğretimin hızla yaygınlaştırılması yolunda, 17-19 Temmuz tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in başkanlığında I. Maarif Şûrası toplandı *(sol altta; Yücel, Şûra'nın başkanlık kürsüsünde)*. Daha sonraları kurulan Köy Enstitüleri'nin temeli de bu şûrada atıldı.

Üçlü ittifak kuruluyor

Savaş öncesindeki ve hemen sonrasındaki gelişmeler, Türkiye'yi Müttefik devletlerle ittifaka itti. Fransa ve İngiltere ile 19 Ekim'de Ankara'da imzalanan Üçlü İttifak ile Türkiye, Mihver devletlerine karşı Müttefik devletlerin yanında yer aldı.

Sivas-Erzurum Demiryolu

Ankara'dan Erzurum'a kadar demiryolu ile ulaşımı sağlayacak olan Sivas-Erzurum Hattı, 20 Ekim'de Bayındırlık Bakanı Ali Fuat Cebesoy tarafından açıldı. Savaş günlerinin sıcak ortamında, Türkiye için büyük önem taşıyan bu çabanın anısına, PTT özel pullar bastırdı *(altta)*.



Devlet Resim ve Heykel Sergisi

Ankara Sergievi salonlarında *(üstte)*, gerçekleştirilen Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi, 31 Ekim'de Başbakan Refik Saydam tarafından açıldı. Güzel Sanatlar Birliği, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, d Grubu gibi topluluklarının yanı sıra, Halil Paşa, Şevket Dağ ve Hikmet Onat gibi bağımsız sanatçıların yapıtlarının da sergilendiği bu etkinlik, sonraki yıllarda gelenekselleşecekti.





1941- 42 kışında, İngilizlerin denizdeki ablukası, İtalyan ve Alman yağmasıyla birleşince, Yunanistan açlığın pençesine düşer. O kış, açlıktan ölenlerin sayısı yüz binleri bulmaktadır...

Dünya yeniden paylaşılırken

En kanlı iç savaş

Alman işgalinden hemen sonra, Yunanistan'da *kralcılarla cumhuriyetçiler ve komünistler* arasındaki çatışmalar, bir iç savaşa dönüşecek; İngilizlerle ABD de bu savaşta, ne pahasına olursa olsun, kralcıları destekleyecekti.

M. Tanju Akad

Haziran 1942'deyiz; kış aylarında İtalyanları durduran Yunanistan ordusu, 1941 baharında yardıma gelen İngilizlerle birlikte, Almanların önünde dağılır gider. Girit'e çekilen İngilizler de birkaç hafta sonra Alman paraşütçülerine teslim olurlar.

Ülke 14 aydır işgal altındadır. İngilizlerin denizdeki ablukası, İtalyan ve Alman yağmasıyla birleşince, Yunanistan yoklukların ve açlığın pençesine düşer.

1941-42 kışında yüz bin kişinin açlıktan öldüğü söylenir; bu rakamın üç yüz bin olduğundan söz edenler de vardır. Gerçeği, kimse bilmemektedir. Gelecek, karanlık ve meçhuldür. Almanlar henüz hiçbir yerde yenilmemişlerdir...

İşte 1942'nin bu Haziran günlerinde, dağların arasındaki Domnitsa Köyü'ne tepeden tırnağa silahlı 15 kişi gelir.



Birleşmiş Milletler'in 1947'de kurduğu Araştırma Komisyonu'ndan General Delvoie, çoğunluğu kadın Yunanlı partizanlarla (sağda).



Kapkara sakallı liderleri kısa bir nutuk atar, 'kurtuluş mücadelesinin başladığını' söyler. Sonra tepelerin arasından, çekip giderler.

Köylüler biraz şaşkındır; ama Balkanlar'ın bu bölgesinde, herkes komitacılığın ne olduğunu bilir. Önemli bir şeyler başlamış olmalıdır... Domnitsalılar, ileride bu kocaman sakallı adamın ELAS lideri Aris Velouciotis olduğunu öğreneceklerdir. Tıpkı 'ELAS' ve daha birçok kısaltmayı öğrenecekleri gibi...

ALMAN POLİTİKASI

Almanlar, 41 Nisan'ında ülkeyi işgal edince, hapishaneleri, Metaksas diktatörlüğünün içeri aldığı komünistlerle dolu buldular. Bunları ne yapacaklarını bilemedikleri için, çoğunu serbest bıraktılar. Ayrıca kısa bir süre için, Moskova ile arayı fazla bozmak istemiyorlardı.

O günlerde Fransız komünistlerinin gazetesi L'Humanité, Paris'te Nazi işgal makamlarının himayesi altında çıkıyor, İngilizlere kin kusuyordu. Oysa Haziran ayında, Almanlar Rusya'ya saldırınca, toplama kamplarını boylayacaklardı.

Ne var ki Yunanistan'da bu iki aylık balayı, komünistlerin ülkeye dağılmalarını sağladı. Ama esas olay, Moskovacı komünist liderliğin işgalden sonra kontrolü yitirmesiydi. Direniş hareketi, tabandaki komünistler tarafından başlatıldı ve Yunanistan Komünist Partisi (YPK) liderliği, bir oldu bitti ile karşılaştı. Nitekim YPK'nın liderleri, önce tabandaki bu hareketi yok etmek, buna olanak bulamayınca da kendi denetimleri altına almak için, her yola başvurdular.



Cumhuriyetçi General Markos'un 1947'deki 23 bin kişilik ordusundaki genç savaşçılar (üstte). ELAS'a bağlı askerler, Atina sokaklarında (sol üstte).

CUMHURİYETÇİLER ÖRGÜTLENİYOR

Eylül ayında Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) kurulmuş; ELAS diye adlandırılan Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu da bu cephenin silahlı kolu olarak faaliyete hazırlanmıştı. Ertesi yıl, ülkede ve orduda büyük itibarı olan Albay Serafis de ELAS'a katılınca örgüt hızla



Yunan Kralı II. Georgios, İngilizlerin desteklediği kralcı güçleri cephede bizzat denetlerken (solda).





Atina, 1947: Kralcı hükümet, General Markos'un kuvvetlerine karşı başkentin tepelerinde (üstte). Kral Paul ve Kraliçe Frederika Yunanistan'ın kuzeyinde, direnişin bastırıldığı kasabalardan birini ziyaret ediyorlar (sağ üstte).

gelişti. Ancak ülkedeki kurtuluş hareketinin tümü daha başından, yamalı bir bohça gibiydi. Komünistler kendi aralarında çekişip duruyor, kralcılar ve cumhuriyetçiler eski hesaplarını unutmayarak, bu durumda bile, birbirlerinin boğazına sarılıyordu.

Kurtuluş hareketinin komünistlerin hakimiyetine girmesinin tek nedeni, dağlardaki kadroların mücadeleyi alıp götürmeleriydi.

Londra'da yaşayan sürgündeki kralcı hükümetin de halkın gözünde hiçbir itibarı yoktu. Ancak sağcı güçler, komünistleri dengelemek için, işgal altındaki her ülkede olduğu gibi, kendi direniş örgütlerini kurdular. 'EDES' diye adlandırılan bu örgütün lideri, adı birçok askerî darbeye karışmış olan Albay Napoleon Zervas idi.

1943 yılında direniş hareketi ülke çapında büyürken Churchill'in ne pahasına olursa olsun desteklemeye kararlı olduğu kralcılar, Almanların denetiminde güvenlik taburları oluşturarak kendi halklarına saldırıyorlardı.

Ancak İngilizler, ELAS'ın gücünü görünce, Almanlara darbe vurmak için iki örgüt arasında koordinasyon istediler; ama EDES'i öne çıkarmak istedikleri için, bu çok nadiren gerçekleşti.

Bu arada İngilizler, Mısır'da bulunan Yunan birliklerindeki anti-faşist direnişi kırmak için de önce onları aç ve susuz bıraktılar, sonra da Libya çölünde tecrit ettiler. Kralcı subayları kabul etmeyenlere hayat hakkı tanımayacaklardı. Yunanistan'da ise, Zervas'ın 5 bin savaşçısı, ELAS'ın 45 bin savaşçısının toplamından kat kat fazla İngiliz yardımı alıyordu.

GENERAL SCOBIE ATİNA'DA

Ağustos 1943'te direniş temsilcileri Kahire'de bir araya getirildiklerinde, öylesi koşullar dayatıldı ki, Ekim'de EDES ile ELAS arasında, iç

Kıbrıs'tan tanıdığımız Albay Grivas



EDES'in lideri Albay Napoleon Zervas, İngilizlerin tam desteğini alıyordu. Zervas'ın Yunan komünistlerine ve sempatizanlarına karşı 'beyaz terör' uygulamak için kurduğu Kh (X) adındaki gizli polis örgütünün şefi ise, daha sonra Kıbrıs'ta karşımıza çıkacak olan Albay Grivas idi *(solda; 1956'da, Kıbrıs'ta)*. Grivas'ın işkenceci kimliği, daha o zamanlar ortaya çıkmıştı. Ama Yunanistan Komünist Partisi'nin gizli teşkilatı OPLA da pekçok insanı katledecekti ve üstelik, bunların hepsi de Alman işbirlikçisi değildi...





savaş başladı. Bu, altı yıl sürecek olan savaşın işgal altında başlayan ilk raundu idi.

İngilizler her ne kadar ELAS'a silah ve para vermiyorlarsa da, İtalyanların toplu halde teslim olmaları, dağ kadrolarının eline muazzam miktarda silah ve malzeme geçmesini sağladı. Bu durum tabii ki İngilizleri çılgına çevirdi.

Ne var ki, Yunanistan'ın kaderi o sıralarda başka bir yerde belirleniyordu: Churchill ve Stalin, Balkanları ve Doğu Avrupa'yı paylaşırken, hem Yunanistan halkı hem de tüm Balkan halkları bundan habersizdi.

Yunanistan'da istedikleri gibi at oynatma olanağını elde eden İngilizler, Almanlar çekilirken, komünistlerin iktidarı almasını önlemek için, hemen General Scobie komutasında ağır silahlı bir kolorduyu Atina'ya çıkardılar.

Halbuki komünistlerinin, iktidarı ele geçirme konusunda bir kararlılıkları yoktu. Nitekim, 18 Ekim 1944 günü, İngiliz desteğindeki koalisyon hükümetini kurmak için Georgios Papandreu, Atina'ya gelip büyük bir coşkuyla karşılandıktan sonra, sağcı güçler İngiliz tanklarının güvencesi altında teröre başlamışlar ve gerilimi tırmandırmışlardı.

1944'ün Aralık ayında, komünistlerin hiçbir ayaklanma teşebbüsü olmadığı halde, İngilizler ilişkileri gerginleştirip Atina'yı bombalamaya başladılar: Amaç, komünistleri sıkıştırarak sokağa çekmek ve temizlemekti. Aralık boyunca, 11 bin kişi öldü. Uzlaşma arayan komünistler şaşkınlık içerisinde, inisiyatifi kaptırdılar. Nitekim bundan sonraki adım, silahların bırakılması oldu.



Yıl 1946; küçük bir seyyar satıcı, komünistlerin boykot edeceği seçimlerin afişleriyle donatılmış Atina sokaklarında (sol üstte). Atina bombardımanı öncesinde, İngilizlerin desteğini alan General Scobie, ELAS'lı Albay Saraphis [solda] ve EDES'in lideri Zervas ile buluşmasında (üstte).



Elinde İngiliz malı bir hafif makineli tüfek, genç bir partizan kız, atış talimi yapıyor (sol üstte). İngiliz toplarıyla donatılmış kralcı Yunan birlikleri Makedonya yakınlarında (solda).

MOSKOVA, İŞARET VERMİYOR

1945 Şubat'ında komünistler ülkenin beşte dördüne (31 vilayetten 27'sine) hakim

Churchill'in 'İkinci Dünya Savaşı' kitabından



1944'ün 9 Ekim günü, Stalin ve Churchill, Molotov ve Eden ile birlikte Moskova'da bir araya geldiler. Churchill, 'İkinci Dünya Savaşı' adlı devasa kitabında *(sağda)*, o gün konuşulanları aynen aktarır: "Balkanlar'daki işimize bakalım... Size Romanya'da yüzde doksan hakimiyet tanıyalım, siz de bize Yunanistan'da yüzde doksan söz hakkı verin. Ne dersiniz? Bunlar çevrilirken yarım bir kağıda şunları yazdım: 'Romanya: Rusya yüzde 90, diğerleri yüzde 10; Yunanistan: İngiltere (ABD ile uyumlu olarak) yüzde 90, Rusya yüzde 10; Yugoslavya: Yüzde 50-50; Macaristan: Yüzde 50-50; Bulgaristan: Rusya yüzde 75, diğerleri yüzde 25...' Bunu Stalin'in önüne ittim. Kısa bir duraklama oldu ve kalemiyle onay işareti yapıp kağıdı geri verdi. Her şey hemen olup bitivermişti... Sonunda şöyle dedim: 'Milyonlarca insanın kaderini ilgilendiren bu konuları bu şekilde halledivermemiz oldukça müstehzi (cynical) bir şey olarak görülmez mi?.. Kağıdı yakalım.' Stalin ise 'Hayır, sizde kalsın' dedi..."



oldukları ve 75 bin silahlı adamları bulunduğu halde, şaşkın vaziyette bekliyorlardı. Çünkü Moskova'dan gelecek işaret, bir türlü gelmiyordu. Yunanistan Komünist Partisi'nin geçici lideri Siantos, 45 Şubat'ında İngilizlerin güdümündeki hükümetle pazarlığa oturdu.

Sonuçta Siantos, eski siyasî çizgiye sadık kalma uğruna, o sırada henüz İngiliz tümenleri ve terör çetelerinden başka desteği olmayan hükümete teslim oldu. Varkiza Barış Antlaşması gereğince, komünistler ay sonuna kadar 41 bin 500 tüfek ve belli sayıda ağır silah teslim edeceklerdi. Bunu duyan dağ kadroları şok geçirdiler ve silahlarını ağlaya ağlaya bıraktılar. Binlercesi evlerine döndü ve teslim ettikleri silahları alan sağcı çetelerin terörüne kurban gitti. Azınlıktaki bir kesim de sadece eski püskü silahları verip yenileri gömdü. Bu silahlar, bir kez daha yerlerinden çıkacaktı...

Hükümet bütün komünistleri tasfiyeye girişirken, komünistler de dağ hareketinin liderlerini tasfiyeye başladılar. O günlerde, Alman toplama kamplarından sağ kurtulanlar arasında ortaya çıkan Yunanistan Komünist Partisi lideri Zakariadis, kısa süre için yeni bir umut havası yarattı.

Zakariadis, Atina'da yüz bini aşkın kişi tarafından karşılandı. Kralcıların yarattığı 'beyaz terör'den bunalan partisine bir yol gösterebilirdi. Ama o da kısa sürede dağ kadrolarını tasfiyeye girişti.



Moskova'nın Churchill ile pazarlığından habersiz olan Zakariadis, şehirlerde etkinliğini artırarak, iktidara ortak olmak istedi. Ne var ki kralcı hükümet, grevleri ve diğer silahsız hareketleri de şiddetle ezdi.

SEÇİMLERİ BOYKOT KARARI

1945'i 46'ya bağlayan kış, ELAS'ın silahlarını alan kralcılar, evine dönen bin 219 direnişçiyi öldürüp, 7 binden fazlasını yaralarken, hükümet de 100 binin üzerinde tutuklama yaparak Ege Adaları'nı direnişçilerle doldurdu.

Bu arada Zakariadis tam da sağcıların istediği bir hata



Yunanistan'da komünistlere karşı 'beyaz terör' hareketini başlatan General Zervas, EDES'in genç bir militanıyla birlikte (sağ üstte). 1949'da Alevitsa Savaşı sırasında, kralcı hükümet kuvvetlerinin teslim aldığı komünist gerillalar (sağda).

Savaşın bilançosu

Tüm iç savaşlarda olduğu gibi, Yunanistan'da da her iki taraf, sınırsız bir şiddet uygulamış ve bundan, en çok siviller zarar görmüştü. Amerikan ve İngiliz uçakları direnişçilerden çok Yunan halkını bombalamıştı. Kimi kaynaklar, II. Dünya Savaşı boyunca ölen toplam yarım milyon kişinin yanı sıra, 1946-49 arasında 80 bin kişinin öldüğünü ve 700 bin kişinin de mülteci durumuna düştüğünü belirtir. Ayrıca 1946-49 arasında 158 bin kişinin öldüğü, bunun 11 bininin kralcı hükümet askeri, 38 bininin ise direnişçi olduğu da öne sürülür.



1956'da, sığındıkları Arnavutluk'tan geri dönen Yunanlı eski direnişçiler, ülkelerine girişte, toprağı öpüyorlar (solda).

daha yaparak, 1946 Mart'ında düzenlenen genel seçimleri boykot etti ve İngiliz güdümündeki kralcı hükümete meşruiyet sağladı.

Yükselen kralcı terör o hale geldi ki, komünistler tekrar dağlara çıkmak zorunda kaldılar. Ama artık kozlar karşı tarafın eline geçmişti. Kaldı ki, YPK bir yıl boyunca bocalayıp yalpalarken, hükümet ELAS liderlerini ve özellikle de meslekten subay olanları toparlayıp Ege Adaları'na sürmüştü. Napoleon Zervas, 'Kamu Güvenliği Bakanı' olmuş ve polis güçlerini tüm hışmıyla Komünist Partisi'nin üzerine sürmüştü.

SON RAUND: MARKOS SAHNEDE

Komünist Partisi, iç savaşın bu ikinci raundunda, yeni hareketin ELAS ile bağını manevi olarak kesmek için isim değiştirdi ve 'Demokratik Ordu' adını kullanmaya başladı. Bu ordunun lideri, eski ELAS militanı Markos Vafiadis idi. 1906 yılında Anadolu'da Tosya'da doğmuş bir göçmen olan Vafiadis, kısa sürede YKP Merkez Komitesi'nin boy hedefi haline geldi ve 1947'nin ortalarında Zakariadis'in bir suikast girişimini atlattı ise de tasfiye edilmekten kurtulamadı.



Bu arada kralcı hükümet 30 bin jandarmanın yanı sıra 100 bin kişilik yeni bir ordu kurmuş ve Amerikalılardan büyük yardımlar almaya başlamıştı.

Truman Doktrini çerçevesinde ABD, bu yeni orduyu ve operasyonları organize edecek ve "Yunanistan'ın kendileri için bir laboratuar olduğunu" söyleyecek olan General Van Fleet'i gönderdi. Bu 'deney'in ana malzemesi ise, napalm bombalarıydı.

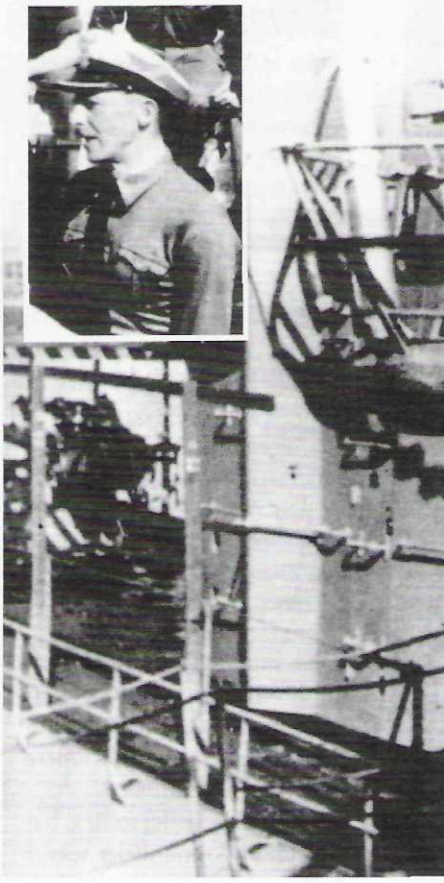
Yunanistan İç Savaşı'nın 1946'da başlayan son aşaması, 1949'un Ekim ayında Demokratik Ordu'dan sağ kalanların Arnavutluk'a kaçmalarıyla son buldu. ■



'Demokratik Ordu'nun lideri Markos Vafiadis (üstte). Siyasî tutuklular Yunanistan'a gelen Birleşmiş Milletler Araştırma Komisyonu'na düşüncelerini açıklıyor: "İngilizler çekip gitsinler" (solda).

Laconia kazazedeleri için...

Denizaltısını tehlikeye atan kaptan



Alman denizaltısı U-156'nın komutanı Werner Hartenstein, ABD'den İngiltere'ye petrol taşıyan büyük tonajlı şilepleri batırarak ün kazanmıştı. Ama bugün Hartenstein, kurtardığı kazazedelerle anılıyor.

KANSU ŞARMAN

Atlantik Okyanusu'nda II. Dünya Savaşı boyunca yaşanan denizaltı savaşlarının en önemli gelişmelerinden biri, ABD'den diğer Müttefik ülkelere ve özellikle de İngiltere'ye yönelik askerî taşımacılığın, büyük transatlantikler aracılığıyla yapılması kararıydı. Çünkü 'kurt sürüleri' diye de adlandırılan Alman U-Boot'ları korumasız yakaladıkları sivil yük gemilerini torpilliyor ve kaçmalarına fırsat tanımıyorlardı. Oysa büyük yolcu gemilerinin yüksek sürati, onlara denizaltılardan korunma olanağı tanıyordu.



Bu yüzden Amerikan ve İngiliz donanmalarının yetkilileri, büyük tonajlı, süratli ve lüks transatlantik gemilerinin koruma gemileri olmadan asker naklinde kullanılmalarını kabul etti.

20 BİN TONLUK TRANSATLANTİK

12 Ağustos 1941'de yürürlüğe giren karar uyarınca, Fransızların Pasteur, Kanadalıların Empress Of Scotland, İngilizlerin 81 bin tonluk Queen Mary, 85 bin tonluk Queen Elizabeth ve 20 bin tonluk Laconia gemileri, yolcu ve yük taşımada kullanılmaya başlandı.

Queen Mary ve Queen Elizabeth, ortalama 26.5 mil süratle seyrediyor ve New York'tan İngiltere'deki bir li-





mana, beş günden az bir zamanda ulaşıyorlardı. Diğerleri de Alman denizaltı gemilerini arkada bırakacak kadar hızlı gemilerdi.

Almanlar ise, 1942 baharından itibaren Karaipler Denizi'nde ve Atlantik denizaşırı konvoy yolunda, saldırılarını şiddetlendirdi.

Alman Denizaltı Filosu Komutanı Amiral Dönitz, Azor Adaları civarında büyük denizaltı tipi ikmal gemileri bulundurmakta idi. Amerikalılar tarafından '1600 tonluklar' veya 'Milk Cow' (Süt İneği) diye adlandırılan bu denizaltılar, diğerlerine *akaryakıt, tatlı su ve torpido* veriyorlardı.

İkmal denizaltıları, savaşçı denizaltıların gücünü iki kat yükseltiyor ve bunların savaş bölgesinde geçirebilecekleri süreyi haftalardan aylara kadar uzatmış oluyorlardı.

U-156, ATLANTİK'TE HAREKÂTA ÇIKIYOR

19 Ağustos 1942'de, dört Alman denizaltısı, refakatlerinde bir denizaltı ikmal gemisi ile birlikte, Kapstadt Harekâtı için Bordeaux üssünden denize açıldı.

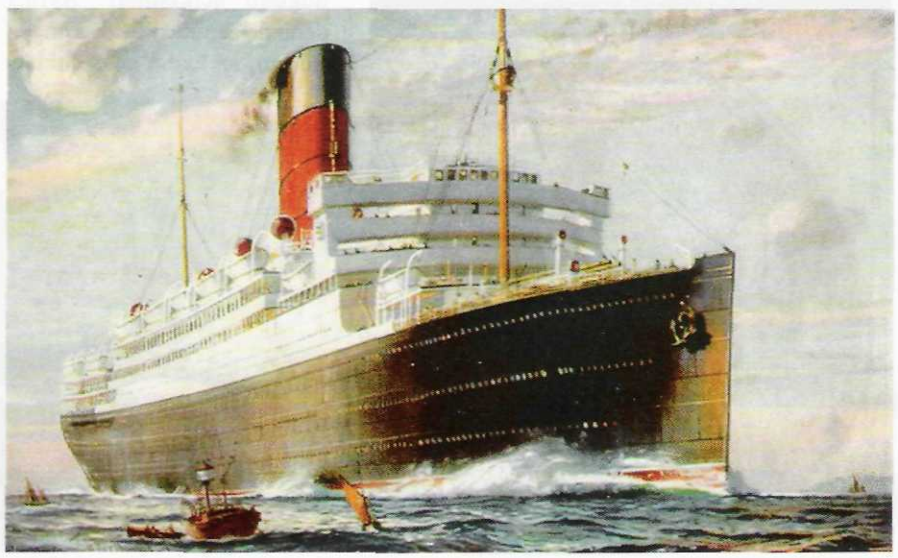
Harekâta katılan gemiler U-Boot 504, U-Boot 60 ve Kıdemli Yüzbaşı Werner Hartenstein komutasındaki U-Boot 156 ile denizaltı ikmal gemisi U-Boot 459'dan oluşuyordu.

Amiral Dönitz'in bu 'kurt sürüsü', güneye doğru yol alıyordu. Denizaltılara hareketlerinden itibaren, 300 mil çevrelerinde rastlayacakları her önemli hedefe saldırma serbestliği tanınmıştı.

12 Eylül 1942 günü U-156, Azor Adaları'nın 600

U-156 ve komutanı Werner Hartenstein (solda). U-156'nın torpillediği Laconia transatlantiği (altta). Komutan Werner Hartenstein, mürettebatla birlikte U-156'nın güvertesinde (sol altta). Laconia transatlantiğinin kazazedeleri (sol sayfada, altta).





U-156 bir petrol tankerini torpilliyor (sağda). **Laconia transatlantiği** (en sağda). **Alman U-Boot'larında gündelik yaşam** (altta). **U-156'nın komutanı Werner Hartenstein** (sağ altta). **Dalış yapan U-156'nın temsili bir resmi** (sağ altta).





mil güneyindeki bir noktadaydı. Gemi komutanı Kıdemli Yüzbaşı Werner Hartenstein, 'İngiliz Ticaret Gemileri Cep Kitabı'nda Cunard Line Şirketi'ne ait, askerî nakliye gemisi haline getirildiği anlaşılan 20 bin tonluk SS Laconia'yı fark etti ve hızla torpidolarını SS Laconia'ya doğru yönlendirdi...





LACONIA'YA İKİ TORPİDO

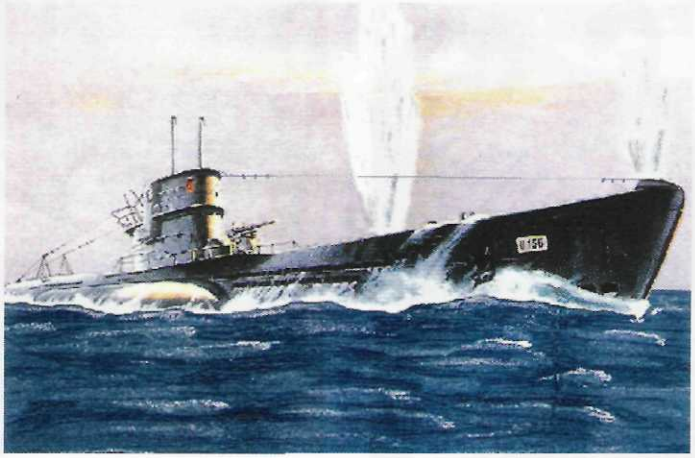
Art arda gönderilen iki torpido Laconia gemisine ulaştığında, büyük patlamalar oldu. Denizaltı su yüzüne çıkarak hedefine yaklaştı. Denize yayılan yüzlerce kişi arasında, İtalyanca bağrışanların çokluğu dikkat çekiyordu.



Denizdekilerden gemiye alınanlar, Laconia'da 1.800 İtalyan esirinin bulunduğunu açıkladılar. Ayrıca denizde gemiden uzaklaşmaya çalışan, içi kadın ve çocuklarla dolu filikalar, saldırının yarattığı faciayı ortaya koyuyordu. Bu arada İtalyan esirlere nezaret eden 160 Polonyalının ve 80'i kadın olmak üzere, 268 İngiliz ordu mensubu izinlinin de gemide bulunduğu ortaya çıktı. Durum korkunçtu.

Alman denizaltısı U-156'nın komutanı Hartenstein bir karar vermek zorundaydı: Bu faciayı daha da kötü bir noktaya gelmeden önlemek gerekiyordu. Mesajını 13 Eylül gece yarısında, Amiral Dönitz'e ulaştırılabildi.

Mesaj şöyleydi: "İngiliz





Laconia, Hartenstein tarafından batırıldı. Gemide 1.800 İtalyan esiri bulunuyor. Şimdiye kadar 90 kişi kurtarıldı. Gemide, 19 torpido var. Emirleriniz..."

Mesaj üzerine Amiral Dönitz, Kapstadt Harekâtı'nı durdurarak civarda görevli denizaltı gemilerini kazazedeleri kurtarmak üzere olay yerine yolladı.

ESİRLER KURTARILACAK

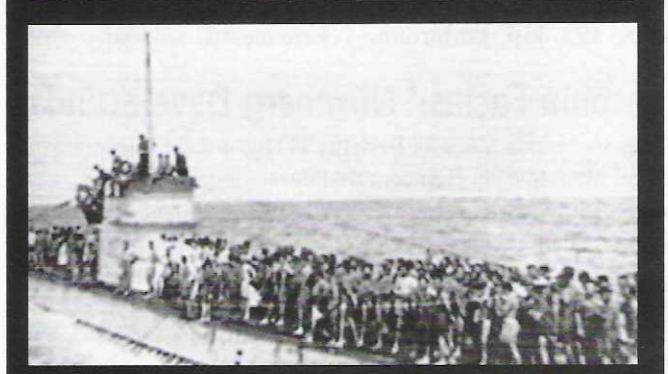
Aynı gün Deniz Kuvvetleri Komutanı Büyük Amiral Erich Raeder, Dönitz'e verdiği kararı onayladığını, yalnız kurtarma çalışmalarına katılan denizaltı gemilerinin tehlikeyle karşı karşıya kalmamaları gerektiğini bildirdi.

Ancak işler Dönitz'in planladığı gibi gitmiyordu: Hitler'in kurmay grubundan Deniz Albay Von Puttkamer, Dönitz'e, Hitler'in Kapstadt Harekâtı'nın durdurulmaması kararını ve denizdekileri kurtarmakla görevlendirilen denizaltı gemilerinin herhangi bir tehlikeye maruz bırakılmaması emrini iletti...

Bu sırada U-156'nın komutanı Hartenstein kazazedeleri kurtarmaya çalışıyordu. Daha merkeze mesajı geçme-



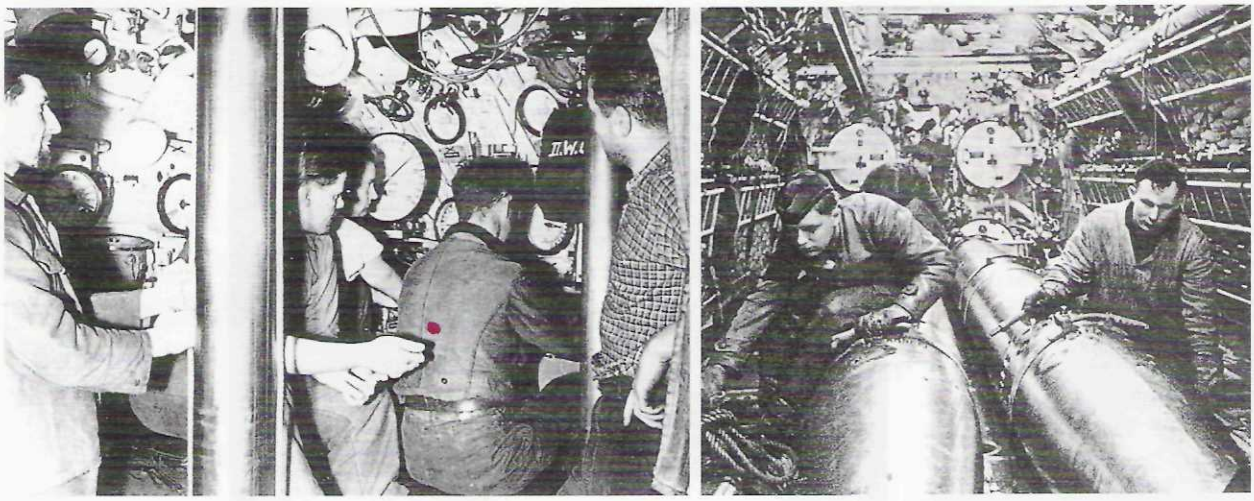






Laconia kazazedeleri kurtarılıyor

U-156, Laconia'yı torpilledikten sonra, denizden gemiye alınanlar, Laconia'da 1.800 İtalyan esirinin bulunduğunu açıkladılar. İçi kadın ve çocuklarla dolu filikalar da, saldırının yarattığı faciayı ve durumun korkunçluğunu ortaya koyuyordu.



Alman U-Boot'larında savaşa hazırlık görüntüleri: Dalış başlıyor ve torpidolar hazırlanıyor (üstte).

den, yani 13 Eylül sabahı, Kısa Dalga 25 Metre üzerinden, İngilizce ve açık mesaj halinde, şu telsiz mesajını geçmişti:

"Laconia kazazedelerine yardım etmek isteyen herhangi bir gemiye: Gemi ve uçaklar tarafından saldırıya uğramadığım sürece saldırmayacağım. 193 kişi kurtardım. Mevkiim, 04 Derece 52 Dakika Güney ve 11 Derece 26 Dakika Batı'dır. Alman Denizaltısı."

Bu mesaj Gine Körfezi yakınlarındaki Fransız Vichy Hükümeti'ne ait bir yelkenli gemi tarafından duyuldu. Gemi, durumu Dakar'daki merkeze mesajla nakletti.

Alman makamları da Vichy Hükümeti ilgilileriyle ilişkiye geçmiş, kazazedelerin Fransız Fildişi sahillerine doğru nakledilmesi ve Fransız gemilerinin kazazedeleri almaları, ayrıca kaza yerinde toplamaya yardım etmeleri konusunda anlaşmaya varılmıştı.

FRANSIZLARLA TEMAS SONUÇ VERİYOR...

Bu anlaşmaya göre, Gloire kruvazörü ile Batı Afrika Fransız Lejyonu'ndan iki gemi ve aynı bölgede bulunan İtalyan denizaltı gemisi Capellini, Laconia kazazedelerine yardım için yola çıktılar.

Amiral Dönitz'in emriyle

'Laconia Faciası' Nürnberg Davaları'nda

Savaş sonrasında Müttefik Devletler'in oluşturduğu Uluslararası Askerî Mahkeme'nin Nürnberg'deki davalarında (1945-46), savaş suçlusu olarak yargılanan Amiral Dönitz *(solda)*, Laconia faciasıyla ilgili suçlamalarla karşı karşıya kaldığında, İngiliz ve Amerikan denizcilerinin böyle bir durumda ne şekilde hareket edeceklerinin açıklanmasını istedi. Mahkeme, Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Nimitz'i şahit olarak Nürnberg'e davet etti *(sağda; Alman savaş suçluları Nürrnberg'de)*. Amiral Nimitz'in açıklaması, bütün dünyada bomba etkisi yarattı. Komutan şöyle diyordu: "Birleşik Amerika Donanması'nın denizaltı gemileri, genel prensipler uyarınca, eğer kurtarma çalışması, kurtarma yapan denizaltı gemisinin ileriki görevine engel olacak veya bir tehlike yaratacak durumda ise, kurtarma yapmazlar."







15 Eylül günü, U-506 ve U-507 olay yerine ulaşarak kurtarma çalışmasına katıldılar. Hartenstein'ın U-156 denizaltısı, üzerindeki 260 kişiyi diğer denizaltı gemilerine devretmişti.

Denizdeki Laconia'a ait devrilmiş filikalar da yüzdürülerek, filikalara kazazedeler alınmış ve gemiler tarafından yedeklenmeye başlanmıştı.

AMERİKAN UÇAĞI SALDIRIYOR

16 Eylül 1942 günü, saat 11.25 sıralarında, dört motorlu bir Amerikan uçağı Alman denizaltılarının üzerinde bir saate yakın bir süre dolaştı.

Hartenstein barışçı amacını anlatabilmek için güverteye 2 metrekarelik bir Kızılhaç bayrağı serdi. Kurtardığı İngilizler arasında bulunan bir hava subayı da tanıtma işaretleriyle uçağın olası saldırısını önlemeye çalıştı.

Yarım saat süreyle gözden kaybolan Amerikan uçağı ise, yeniden ortaya çıktığında, bombalarını atmaya başladı.

U-Boot 156'ya isabet eden bombalar, geminin içine su sızmasına neden oldu.

Komutan Hartenstein alarm emri verdi ve dalış yapabilmek için faciadan kurtarılan kazazedeler yeniden denize bırakıldı.

U-156'nın dalışından sonra yapılan kontrolde, gemide bazı önemli arızaların olduğu anlaşılıyordu.

Periskop sıkışmıştı, soğutma devresi bozulmuş, yedi adet akümülatör çalışmaz hale gelmişti...





HİTLER'E RAĞMEN YARDIM

Komutan Hartenstein durumu mesajla Amiral Dönitz'e bildirdi ve Dönitz, Hartenstein'a çalışmaları durdurması ve üsse dönmesi emrini verdi.

Amiral Dönitz bu mesajı gönderdikten sonra U-506 ve U-507'ye emir vererek, olay yerine gitmelerini, U-156'nın denize bırakmak zorunda kaldığı İngiliz ve İtalyan kazazedelerin toplanarak cankurtaran sandallarına yerleştirilmelerini ve bölgeye giden Fransız yardım gemilerine götürülmelerini istedi.

17 Eylül günü U-Boot 506 tekrar bir Amerikan uçağının kısa süreli hücumuna maruz kaldıysa da iki denizaltı, güverteleri tıklım tıklım insan dolu bir şekilde, kazazedeleri yardım gemilerine ulaştırdı. ■

Amiral Dönitz, Hitler ile birlikte (sol üstte). Amerikan uçaklarının saldırısı yüzünden, Laconia kazazedelerini tekrar denize bırakmak zorunda kalan U-156'nın kurtarma çalışmalarını, Amiral Dönitz'in emriyle U-506 ve U-507 denizaltıları sürdürdüler (solda).

Kaptan Werner Hartenstein



1908'de Plauen, Vogtland'da dünyaya gelen Werner Hartenstein'ın *(solda)* deniz subaylığı kariyeri Nisan 1928'de başladı. Birkaç yıl boyunca Karlsruhe kruvazöründe ve çeşitli torpido gemilerinde görev yaptı. II. Dünya Savaşı'nın ilk yılında, 65 harekâta katıldı. Daha sonra Mart 1941'de Alman denizaltı gücü U-Boot ekibine geçti. 4 Eylül 1941'de U-156'nın kaptanı olarak görevlendirildi. Bu gemiyle ikinci harekâtında Aruba rafinerisini bombaladı. Dördüncü harekâtında ise Laconia transatlantiğini batırdı. Laconia'dan denize dökülen İngiliz ve İtalyan askerlerinin kurtarılması operasyonunu gerçekleştirdi. Hartenstein, U-156 ile 8 Mart 1943'te Güney Barbados'ta katıldığı bir harekât sırasında ABD uçakları tarafından uğradığı saldırıda öldü.

Efsanevî sarışının esrarı

Marilyn'i kim öldürdü?



Beyazperdenin efsane sarışını Marilyn Monroe'nun ölümü, dünya çapında şok yaratacak; ama olay, yıllarca üzerine komplo teorileri kurulacak büyük bir esrar perdesinin arkasında kalacaktı.

AYŞE ÖZEK KARASU

Evet, tavırları ürkekti; ama milyonlarca Amerikalının gözleri önünde Başkan ile sevişecek kadar cesurdu.

19 Mayıs 1962 günü, Başkan John F. Kennedy'nin 45'inci doğum günü şerefine New York Madison Square Garden'da verilen davette sahne alması istenmişti. Düş gücüne hiçbir şekilde imkan tanımayan, Jean Louis imzalı 7 bin dolarlık saydam elbisesiyle sahneye çıkıp öyle şehvetli bir sesle "Happy Birthday President"i söyledi ki, ertesi gün son derece etkin köşe yazarlarından Dorothy Kilgallen, sütununda şöyle yazdı: "40 milyon Amerikalının gözleri önünde Başkan'la aşk yaptı..."

Başkan o geceyi Park Avenue'daki Carlyle Hotel'de Marilyn ile birlikte geçirdiyse de, onu bir daha asla görmedi.



Marilyn Monroe'nun ölüm haberinin ardından evine gelen polisler, ondan hiçbir iz taşımayan dağınık yatak odasıyla karşılaştılar (sağda).

AŞAĞI YUKARI ÜÇ AY SONRA

5 Ağustos 1962; sabaha karşı 03.00: Los Angeles'in Brentwood semti, en tenha saatlerini yaşıyor. Ara sokaklardan birindeki İspanyol stili villada, 36 yaşında bir sarışın yatak odasında ölü yatıyor. Kirli elbiseler, Frank Sinatra plakları ve lüks Beverly Hills mağazalarının alışveriş torbaları yere saçılmış.

Marilyn Monroe'nun solgun çıplak bedeni, yatağa yüzükoyun uzanmış. Platin sarısı saçları kuru ve matlaşmış,

tırnakların cilası bozulmuş. Sağ eli hâlâ telefon ahizesini tutuyor. Kollarında, bacaklarının arkasında ve kalçasının sol yanında çürükler var. Yatağın hemen yanı başındaki komodinin üzerinde, 15 adet plastik ilaç şişesi duruyor.

Hollywood'un sarışın efsanesi Marilyn Monroe yüksek miktarda uyku ilacı alarak intihar etmişti. Peki ama gerçekten intihar mı etmişti?

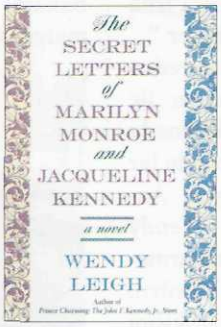
Marilyn'in ölümü üzerine onlarca kitap yazıldı. Pek çoğunda da yıldızın ölümünden, Kennedy kardeşler sorumlu tutuluyordu. Farklı senaryolar olsa da sorumlular, Başkan Kennedy ve kardeşi Robert (Bobby) Kennedy idi.



Marilyn Monroe, 7 bin dolarlık elbisesiyle, 19 Mayıs 1962 günü New York Madison *Square Garden'da*, verilen davette, Başkan Kennedy'e (üstte) "Happy Birthday President" diye seslenmişti (solda).

MAFYA SENARYOSU

Araştırmacı-yazar Wendy Leigh, geçen yıl yayımlanan "Gizli Mektuplar" adlı kitabında *(sağda)*, yıldızın Kennedy kardeşlerle aşk ilişkisinden, adli tıp kayıtlarından ve işin içine mafyanın karıştığını gösteren belgelerden yola çıkarak bir ölüm teorisi kuruyor.



Bu kitaba göre Marilyn, ölümünden önceki aylar boyunca hiçbir şekilde intihar eğilimi gösterecek bir ruh hali içinde bulunmuyordu. Ayrıca, uyku ilaçlarıyla, yanlışlıkla aşırı doza kaçamayacak kadar yakın tanışıklığı vardı.

Marilyn'in, aralarındaki ilişkiyi açıklayacağı tehdidi yüzünden, Bobby Kennedy tarafından öldürüldüğü çok yaygın bir görüş olsa da, yazar bu ihtimali reddediyor.

Yakın tanıklıklar ve ilgili belgeler, Marilyn'in aslında Başkan Kennedy'nin eşi Jackie'den boşanmasını sağlayıp 'first lady' olmanın düşünü kurduğunu gösteriyor. Ancak bunu kamuoyuna açıklamaya niyetli olmadığı apaçık belli. Psikiyatristi Dr. Ralph Greenson'in bant kayıtlarına göre, bir seansta bilinç akışı içinde şöyle konuşuyor Marilyn:

"Marilyn Monroe bir askerdir. Baş komutanı ise dünyanın en güçlü adamı. Bir as-

Monroe'nun cesedi, evinden çıkarılıyor (altta). Basın ve hayranları, Monroe'nun cenaze törenine büyük ilgi gösterdiler (sol altta).







Marilyn Monroe, bir 'beyzbol efsanesi' olan eski kocası Joe DiMaggio ile Florida'da bir kumsalda (üstte). Senatör Robert (Bobby) Kennedy ile (sol üstte) ilişkisinde büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Monroe, eski kocası DiMaggio ile, cenaze töreninin yapıldığı gün olan 8 Ağustos 1962'de ikinci kez evlenecekti.

kerin öncelikli görevi baş komutanına itaat etmektir. Aynı donanmadaki gibi. Başkan kaptan, Bobby ise onun emir subayı. Bobby, ağabeyi için her şeyi yapar, ben de öyle. Asla onu utandıracak bir şey yapmam."

Belki bilerek değil ama, aslında Marilyn cinsel karizmasıyla Başkan'ı utandırmıştı. Şu meşhur, "Happy Birthday President" şarkısıyla. O geceden sonra Başkan onu bir daha görmemişti.

Bobby ile ilişkisine gelince: Onunla, İngiliz aktör Peter Lawford'un evindeki akşam yemeğinde tanışmıştı. Kennedy'lerin kardeşi Pat Kennedy ile evli olan Lawford'un evindeki yemekten sonra, Marilyn eski kocası Joe DiMaggio'nun oğluna yazdığı mektupta şöyle demişti: "Çok zeki bir adam. Ayrıca müthiş espri yeteneği var. Benim de yemeğe katılmamı istemiş. Yanında oturdum. Ayrıca fena da dans etmiyor."



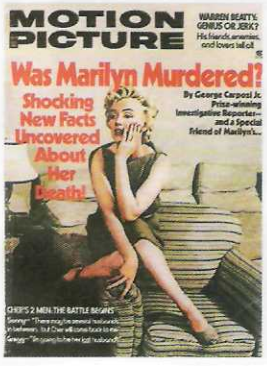
İşte o geceden sonra Marilyn ile Bobby Kennedy arasında tutkulu bir ilişki başlıyor. Ancak yazar Wendy Leigh'in araştırmasına göre Marilyn, Bobby ile ilişkisini açıklamaya da hiçbir zaman niyetlenmemiş. Yani Kennedy kardeşler tarafından susturulduğu iddiaları gerçek dışı. Ancak Kennedy kardeşler doğrudan sorumlu olmamakla birlikte, aynı zamanda Marilyn'in ölümünde birer kilit isim konumundalar.

Yazara göre, yeraltı dünyasının iki ismi, sendika lideri Jimmy Hoffa ve Chicagolu mafya babası Sam Giancana'nın tetikçileriydi Marilyn'in katilleri. Çünkü Hoffa ve Giancana, Adalet Bakanı Bobby Kennedy'nin bir numaralı düşmanlarıydı. Ondan intikam almaya yemin etmişlerdi.

Bobby Kennedy, mafyayı çökertmekte kararlıydı. Bu nedenle tehlikeli biriydi ve Marilyn'in öldürülmesi halinde, kamuoyu önündeki imajı beş paralık olurdu. Bobby'nin örgütlü suça karşı açtığı savaş öyle etkili olmuştu ki, adalet bakanı olmasından sonra mafya üyelerine yönelik tu-



Clark Gable ve Marilyn Monroe, Monroe'nun üçüncü eşi Arthur Miller'ın senaryosunu yazdığı 'Uygunsuzlar' filminde (en sağda). Monroe'nun cesedi otopsiye götürülüyor (sağ altta). Sarışın yıldızın ölümü, pek çok gazete ve derginin ilk sayfalarında yer aldı (sağ üstte ve altta).









Zaman zaman ABD'nin çeşitli bölgelerini ziyaret eden ve halktan insanlarla görüşen (solda) Monroe'nun cenaze törenini bir basın ordusu izledi (en solda).

tuklamalar yüzde 71 artmıştı.

Ne var ki küçük Kennedy'nin mafyaya savaş açması, aynı zamanda, babasının servet edinmesine ve ağabeyinin Beyaz Saray'a yükselmesine olanak tanıyan örgütlenmeye savaş açması anlamına geliyordu. Baba Joe Kennedy, içki yasağı döneminde kaçak alkol satarak bir servet yapmıştı ve en büyük işbirlikçisi de hiç kuşkusuz mafyaydı.



Baba Kennedy, 1969 yılındaki ölümüyle geride bıraktığı 500 milyon dolarlık servetini mafyaya borçluydu. Frank Sinatra'nın kızı Tina Sinatra'ya göre, Joe Kennedy, mafyayla yakın ilişkileri çok iyi bilinen Frank'i 1959 yılında gizli bir görüşme için evine davet etmiş ve yemekte ona şöyle demişti:

"Sanırım Batı Virginia ve Illinois'teki dostlarımızla bir görüşme yaparak bana yardımcı olabilirsin. Anlıyorsun değil mi Frank? Ben onlara gidemem. Onlar benim de dostum ama, şu sıra onlara yaklaşamam. Oysa sen yapabilirsin."

Bunun üzerine Frank Sinatra, Sam Giancana'nın kapısını çalmıştı. Böylece Batı Virginia'da kampanyaya oluk oluk para akıtıldı.

Ancak Bobby mafyaya savaş açarak velinimetine ihanet etmişti ve bunun bedelini ödemesi gerekiyordu. O dönemde 22 aileden oluşan mafyanın, 5 bin üyesi ve 50 bin işbirlikçisi vardı.



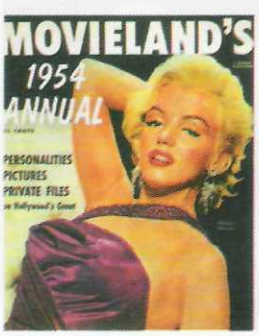
1962 yılında Adalet Bakanlığı, Hoffa ve Giancana hakkında soruşturma başlatmıştı. İkisi Bobby'ye karşı güçlerini birleştirdiler. FBI kayıtlarına göre Hoffa, bir yakınına, "O, o... çocuğunun işini bitirmek gerek. Ancak kimin yaptığı çok belli olur. Başka

Yeraltı dünyasının iki ismi: Sendika lideri Jimmy Hoffa (solda) ve Chicagolu mafya babası Sam Giancana (üstte). Monroe, yıldızı parladıktan sonra pek çok derginin kapağını süslemişti (altta).













Theodroe Curphey, Dr. Norman Farberow ve Dr. Robert Litman, Monroe'nun ölümünün ardından, basına ilk resmi açıklamayı yapıyorlar (sağda). Monroe'nun otopsisi, Dr. Thomas Noguchi tarafından yapılmış; bugün hâlâ nerede olduğu bilinmeyen rapor, ortadan kaybolmuştu (sağ üstte). Monroe'nun (sağda; 1960'ta boşandığı A. Miller ile) tabutu cenaze töreni için hazırlanıyor (sağ altta).

yol bulmak lazım" demişti.

Böylece Hoffa ve Giancana, Marilyn Monroe'yu öldürerek, Bobby Kennedy'nin prestijini düşürme planını hazırladılar.

Tıpkı Başkan gibi, Bobby Kennedy de Marilyn'in aşırı saplantılı ilgisinden bunalmıştı. Bu yüzden özel telefonunun numarasını değiştirdi. Sonunda umutsuzluğa kapılan Marilyn, bir 'beyzbol efsanesi' olan eski kocası Joe DiMaggio'yu aradı. Yıldıza hâlâ âşık olan Joe evlilik teklifinde bulundu. Kendini yalnız ve kayıp hisseden Marilyn hemen kabul etti. Nikâh tarihi tespit edildi: 8 Ağustos 1962.

SON 48 SAAT

Dr.Greenson, Marilyn'i hayatının son 35 gününde





tam 27 kez görmüştü. 3 Ağustos günü öğleden sonra Marilyn son derece olumlu bir ruh hali içindeydi. Aynı gün eski bir arkadaşını arayıp, "İyice yaşlanmadan artık hayatı yaşamaya başlamak lazım" demişti.

4 Ağustos sabahı yorgun ve bitkin görünüyordu. Pat Newcomb'a şöyle demişti: "Gece boyunca kadının biri telefon edip durdu. Bobby'den uzak durmamı söylüyordu." Saat 19.30'da Peter Lawford telefon ettiğinde ise, ona şöyle dedi: "Pat'e elveda de. Başkan'a ve kendine de elveda de. Sen iyi bir adamsın."

Sonra sanki ahize elinden düştü. Saat 20.30'da kuaförüyle telefonda konuştu. Sonra da, bir zamanlar kısa bir ilişki yaşadığı Meksikalı senarist José Bolanos ile... Hayatının son telefon konuşmasıydı bu. 21.00 ile 22.30 arasındaki bir zaman diliminde, Marilyn son nefesini verdi.



MAFYANIN EN SEVDİĞİ İLAÇ

Marilyn'in yatağının baş ucunda çok önemli bir ipucu duruyordu. Apayrı bir hikaye anlatan bir şişe. 50 tabletlik bir kloralhidrat şişesi. İçinde sadece 10 tablet kalmıştı.







'New York Mirror' gazetesinin manşetinde, Joe DiMaggio'nun gözyaşları (sol altta) ve yıldızın hayranlarının cenaze törenindeki görüntüleri (solda). Sıkıntılı dönemlerinde, zaman zaman alkole de sığınan (solda) Monroe'nun 'Westwood Memorial Park'taki mezar taşı (solda, en altta).

New York Örgütlü Suç Komitesi'nin eski üyelerinden Hank Messick'in verdiği bilgiye göre, geçen bir yıl içinde bu maddeyle birçok cinayet işlenmişti. Mafyanın en sevdiği cinayet aletlerinden biriydi bu...

Marilyn'in kanında 8 mg kloralhidrat, 4.5 mg Nembutal, karaciğerinde de 13 mg nembutal bulunmuştu. İlaçların bu seviyeye yükselmesi için 27-42 Nembutal ve 41-65 tablet kloralhidrat almış olması gerekiyordu. Bu miktar 15 kişiyi rahatlıkla öldürebilirdi. Ancak midesinde ilaç izine rastlanmamıştı.

Pekiyi, Marilyn nasıl ölmüştü?..





Los Angeles Bölge Savcılığı Adli Tıp Bölümü Başkanı olan ve Marilyn'in otopsisine katılan John Miner, "Eğer birisini öldürmek istiyorsan, lavman midede kesinlikle iz bırakmaz. Ben öldürücü dozun bu yolla verildiğine inanıyorum" demişti.

Otopside elde edilen kanıtlar, Marilyn'in uyku ilaçlarını ağız yoluyla almadığını gösteriyordu. Ayrıca ölüm mahallinde temizlik yapıldığı belliydi. Cesetten alınan çok önemli doku örnekleri de ortadan yok olmuştu.

Belki de hepsinden önemlisi, 70 dolar tutarındaki telefon kayıtlarının silinmiş olmasıydı.

Marilyn ile en son röportajı yapan ve fotoğraflarını çeken kişi George Barris idi. Barris, yıldızın hayatının en mutlu günlerini yaşadığı bir dönemde intihar etmesinin olanaksız olduğunu düşünüyordu. Elinde hiçbir kanıt olmamasına karşın, Marilyn'in öldürüldüğüne inanıyordu.

Marilyn'in ölüm haberini alan Başkan ve kardeşi, ilişkilerini gösteren bütün izlerin ortadan kaldırılması için derhal Peter Lawford'u görevlendirmişlerdi. Marilyn'in Bobby



ile konuşmalarını kaydettiği kırmızı kaplı günlüğü hemen ortadan kaldırıldı. Ev işlerine bakan kadın da Avrupa'ya gönderildi.

Marilyn Monroe'nun cenazesi Joe DiMaggio tarafından kaldırıldı. Yeniden evlenecekleri 8 Ağustos günü toprağa verildi. Joe DiMaggio, Kennedy'lerin ve Hollywood takımının cenazeye gelmesini istememişti.

Bu sahnenin üzerinden 41 yıl geçti. Mafya, Marilyn'in ölümünden sorumlu olduğunu asla itiraf etmedi. Jimmy Hoffa, 1975 yılında kayboldu. Muhtemelen mafya tarafından öldürüldü. Tuhaf bir tesadüf eseri, Sam Giancana da aynı yıl 19 Haziran'da öldü: Bir gün sonra, Kennedy'lerle ilişkisi konusunda ifade verecekti... ■

İstanbul âşığı Çelik Gülersoy



İstanbul, 6 Temmuz 2003'te bir âşığını daha yitirdi. Çelik Gülersoy, 73 yaşında İstanbul'a veda etti.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Şimdi gelin, Çelik Gülersoy'un hayatında ve hayatını adadığı şehir olan İstanbul'da kısa bir yolculuğa çıkalım. Dönemin aydınlarının kurduğu Turing kurumunun çatısında; Şehremini Cemil Paşa, Said Duhanî, Ali Fuad Çebesoy, Abdülhak Şinasi Hisar, Henri Prost ve kurumun başkanlığını ölümüne dek sürdüren Reşit Saffet Atabinen bulunuyordu. Böylesine zengin bir kültür ortamında yetişen Gülersoy, İstanbul'un göçle büyümeye başladığı ve şehrin giderek eski dokusunun, eski kültür zenginliğinin değiştiği yıllarda İstanbul'un çağdaş bir şehir olması yolunda çalışmalarını sürdürür...



Gülersoy, 1967'de Topkapı'da açılacak enformasyon bürosunun hazırlığı sırasında (sağ altta).



Gülersoy'un yönetimindeki Turing, İstanbul'un tarihî zenginliğinin yok olmaya yüz tutan önemli mekan ve yapılarını restore etmeye başlar.

Çelik Gülersoy'un katkılarıyla kurumun tarihe tekrar kazandığı mekan ve yapılardan birkaçının öyküsünü beraberce izleyelim... Yıldız Parkı'ndayız... 1979 yılında Yıldız Parkı'nın ıslahı İstanbul Belediyesi tarafından Turing'e bırakılır. Çelik Gülersoy öncelikle park alanını "19. Yüzyıl saray bahçesi" üslubu ile imara başlar. Park düzenlemeleri sürerken Malta Köşkü de onarıma alınır. Çırağan Sarayı'nın

1947'den beri Turing'deydi...

23 Eylül 1930'da Hakkari'de doğan Çelik Gülersoy, jandarma subayı Akif Bey ile Münevver Hanım'ın oğlu idi. İlkokulu Yıldız'da Şems-ü'l Mekâtip'de (Okullar Güneşi), ortaokulu Ortaköy'de Beşiktaş Ortaokulu'nda, liseyi Ayazpaşa'da Beyoğlu Erkek Lisesi'nde bitirdi. 1949'da girdiği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1958'de bitiren Çelik Gülersoy kısa bir süre avukatlık yaptı. 1947'de lisedeyken, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nda (TTOK) çalışmaya başlayan Gülersoy, bu nedenle de üniversiteyi geç bitirdi. Askerlik dönüşü 1961'de kurumun hukuk müşaviri oldu. 1965 yılında TTOK Başkanı Reşit Saffet Atabinen'in vefatı üzerine kurumun müdürlüğüne getirilen Çelik Gülersoy, büyük bir atılım hamlesiyle kuruma çağdaş bir kimlik yaratma çabasını sürdürdü...







Turing nedir?

Turizm ve otomobille seyahat konusunu kendine uğraş alanı seçen bir kuruluş olarak 1923 yılında kurulan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ya da günümüzde kullanılan yaygın ismiyle Turing, ilkin "Türk Seyyahîn Cemiyeti" sonra "Türkiye Turing Klübü" isimlerini alır. 1930 yılında kamu yararına çalışır kurum olarak tanınarak gümrük, *trafik konularında* özel yetki ve görevler yüklenmiştir.



arkasında, Yıldız Parkı'nın içinde 1870'lerde bir seyir pavyonu olarak yaptırılan bu köşk, İstanbul'daki birçok tarihî yapı gibi harap bir haldeydi.

Malta Köşkü restorasyonu, diğer binaların restorasyonuna öncülük edecektir. 'Europa Nostra' kuruluşu tarafından başarı ödülüne layık görülen Malta Köşkü, yeni düzenlemesiyle İstanbulluların uğrak yeri olur. Malta Köşkü'nü, 1980'de Pembe Sera, 1983'de Çadır Köşk'ü ve Yeşil Sera izler. 1900'ler üslubundaki kır kahveleri, ortancaları, petunyaları ile...

Emirgân Korusu'ndadır sıra. Tarihi, IV. Murat dönemine kadar uzanan koru, Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın deniz kıyısına yaptırdığı ahşap sarayın bahçesi olarak kullanılır. Koruluk içindeki 3 bina bulunmaktadır. Sarı Köşk 1979'da, Pembe Köşk 1982'de ve Beyaz Köşk 1983'de restore edilir...

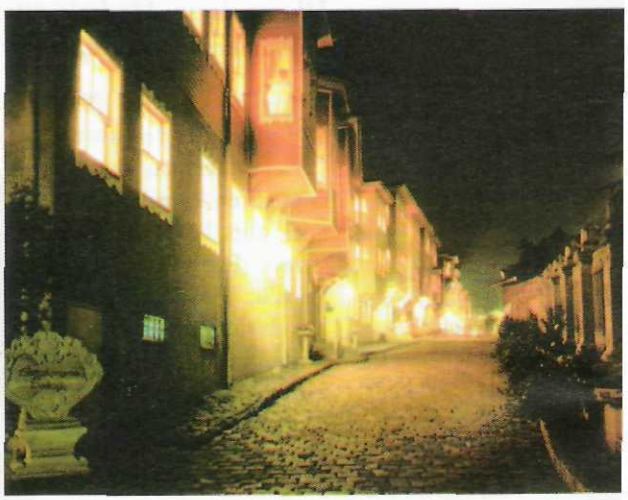
Karacaahmet'te Ayrılık Çeşmesi'ndeki tarihi mezar, Kandilli Tarihi Mezarlığı, Sultanahmet Talat Paşa Konağı'nın onarımı, Galata Mevlevihanesi bahçe düzenlemeleri, Hidiv Kasrı'nın onarımı, Büyük Çamlıca Tepesi'nin ve Kariye Müzesi'nin çevre düzenlemesi, Fenerbahçe'nin yeniden düzenlenmesi, Turing'in Maslak Merkezi'nin inşaası da hep onun imzasını taşır.

Gülhane Parkı'nda bulunan Tanzimat Müzesi Pavyonu'nun, Atatürk'ün Şişli'deki evinin ve Bâbıâli Kapısı'nın onarılarak İstanbul'a kazandırılmasındaki payını da unutmayalım...

Tarihi yarımadanın en güzel semti olan Sultanahmet'te Şükrü Bey Konağı'nın onarılıp 'Yeşil Ev Oteli' olarak hizmete sokulması, Yeşil Ev'in yanındaki bir medresenin El Sanatları Çarşısı'na dönüştürülmesi de onun çabalarıyla gerçekleşir.

Onun imzasını taşıyan Soğukçeşme Sokağı'ndaki konakların restore edilerek turistlik mekanlar haline getirilmesi ve eski bir konağın onarılarak 'İstanbul Kitaplığı' yapılması, onun yaşam öyküsündeki kilometre taşlarındandır. ■

Yaşadığı şehirde, yüzyılların mirasını korumak isteyen Gülersoy, *bu isteğini Turing* bünyesinde gerçekleştirirken, Kariye Müzesi civarındaki evleri (sol üstte) **ve Soğukçeşme Sokağı'nı** (altta) **İstanbul'a yeniden kazandırır.**



Yayınları

Konusunda yabancı kaynaklara dayalı ilk çalışma olan 'Tabiatı Koruma Broşürü'nü 1959 yılında yayımlayan Gülersoy, daha sonra İstanbul üzerine kitaplar yazmaya devam edecektir. Tam 62 kitaba imza atan Gülersoy, kendi *kurduğu 'İstanbul Kitaplığı'* bünyesinde de 100'ü aşkın kitap yayımlayacaktır...

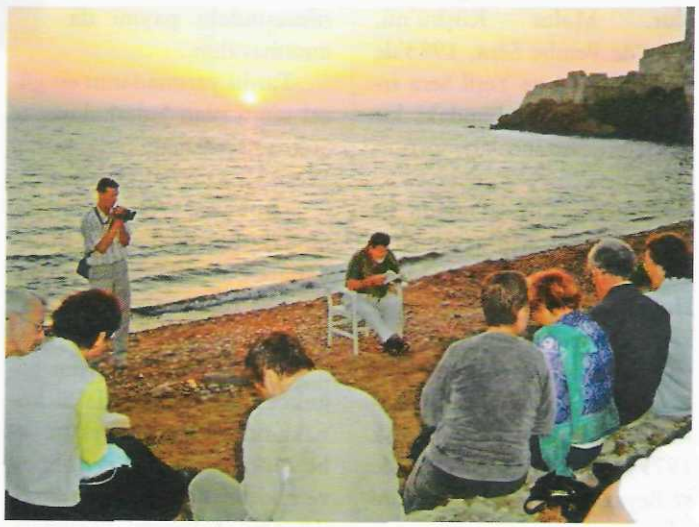


◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

Homeros, bir kez daha Bozcaada sularındaydı



Bozcaada'da düzenlenen "II. Ozan'ın Günü / Homeros Anlatıyor" etkinliğinde, farklı ülkelerden, onlarca farklı ses, İliada'dan bölümleri çeşitli dillerde okudu; dinleyenler kendi dillerinde izledi.



"Söyle tanrıça, Peleusoğlu Akhilleus'un öfkesini söyle.
Acı üstüne acıyı Akhalara o kahreden öfke getirdi,
Ulu canlarını Hades'e attı nice yiğitlerin,
Gövdelerini yem yaptı kurda kuşa."

10 Ağustos 2002'de, gündoğumundan hemen önce Troia'yı gören kumsalda yerlerimizi alıp böyle başlamıştık söze. İngiliz'i, Alman'ı, Rum'u, Türk'ü, Fransız'ı, her birimiz Homeros'un sesi olmuştuk kendi dilimizce. 3200 yıllık efsane canlanıvermişti yüreklerimizde...

Peki ya, İlyada'da uzun uzun anlatılanlar yalnızca bir efsane miydi, yoksa gerçeğin ta kendisi mi? Akhaların gemileri, sayıları yüz binleri aşan kalabalığı Hisarlık tepesindeki o muhteşem kalenin önlerine kadar taşımış mıydı sahiden? Homeros, İlyada'sında düş gücüyle yarattığı bir savaş destanını mı sunuyordu, yoksa Troia tüm Anadolu halklarını bir araya toplayan inanılmaz bir mücadelenin gerçek öyküsü müydü?

2000 yılının Temmuz ayında, Cenova'da yapılan Uluslararası Homeros Kongresi sonunda, o güne kadar ele geçen veriler doğrultusunda, Homeros'un İlyada'sında anlattığı Troia'nın, Anadolu kültürünün önemli bir merkezi olduğu doğrulanıyordu. Troia, her ne kadar savaşı ile tanıyorsa da, tüm Anadolu halklarını Anadolu dışından gelen bir tehlikeyle karşı bir araya getiren merkez olarak barışın sembolü olmalıydı.

10 Ağustos 2002'de düzenlenen etkinlik, yani "I. Ozan'ın Günü / Homeros Anlatıyor" adlı İlyada okumaları günü, bu amaçla hazırlanmıştı. Troia'yı 15 yıldır sürdürdüğü çalışmalarla dünya gündemine taşıyan, 'Düş ve Gerçek: TROİA' adlı sergisi 850 bin



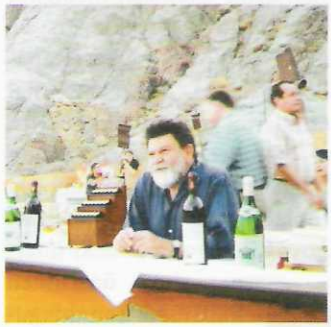


2 Ağustos sabahı güneş doğarken, Cevat Çapan, Homeros'u Bozcaada Kalesi'nin kıyısındaki 'Arka Deniz'de okumaya başlıyor (üstte). **Talay firmasının özel etiketli şarabı** (sağda). **Haluk Şahin açılış konuşmasını yapıyor** (en sağda).

kişi tarafından ziyaret edilen, aynı adla hazırladığı kitabı birçok dile çevrilen Prof. Manfred Korfmann, etkinliğin onur konuğuydu.

Farklı ülkelerden, onlarca farklı ses, İlyada'dan bölümleri çeşitli dillerde okudu, dinleyenler kendi dillerinde izledi. Adını, mitolojideki kuzeydoğu rüzgar tanrısından alan Kaikias Otel, ilk konuk şairimiz Cevat Çapan'a tahsis ettiği odanın kapısına 'Şairin Odası' yazan bir tabela asmıştı. Bu yıl, aynı tabelaya Ülkü Tamer'in, sonra da sırasıyla her yıl katılan diğer şairlerin adlarının yazılması, bu listenin yıllar boyunca uzayıp gitmesi planlanmıştı. Ancak Tamer'in rahatsızlığı, bu yılki etkinliğin coşkusuna gölge düşürdü.

1 Ağustos 2003, Cuma akşamı, Bozcaada'da Kaikias'ın





Mitolojiye göre, adaya girmesi yasak olan flüt, tıpkı Homeros gibi yalnızca bir günlüğüne Tenedos'taydı. Etkinliğe pek çok sanatçı katıldı; bir flüt sanatçısının ezgileri de şiire arkadaş oldu.

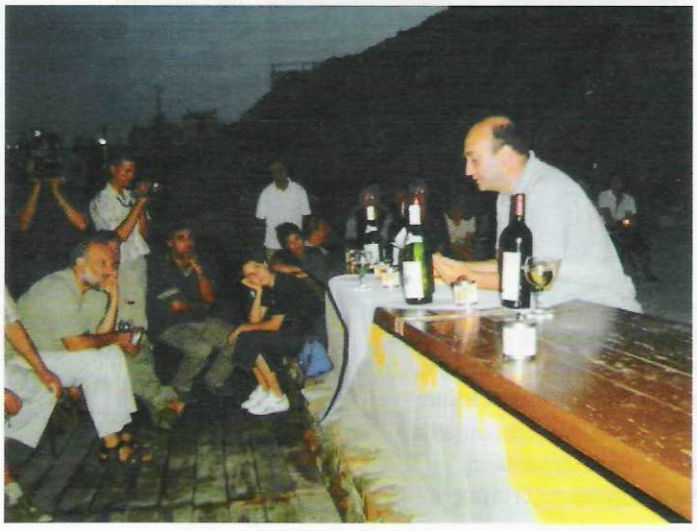
rüzgarı tatlı tatlı eserken, Salhane'den Cevat Çapan'ın seslendirdiği dizeler duyulmaya başlandı. Katılımcılar, Talay'ın özel olarak ürettiği 'Homeros' etiketli şarapların ikramıyla karşılandılar. Etkinliğin fikir ve isim babası olan Prof. Haluk Şahin'in açılış konuşmasının ardından, bu yıl mazereti nedeniyle katılamayan Prof. Manfred Korfmann'ın mesajı sunuldu.

2 Ağustos sabahı, gün aydınlanmaya başladığında, İlyada'nın 12. bölümü çoktan geride kalmıştı. Rumca, Fransızca, İtalyanca, Bulgarca, İngilizce, Almanca, Türkçe dizeler derinden gelen etkileyici bir flüt sesiyle rüzgara karıştı. Öğleye doğru, Kaikias Sanat Cafe'de, Cevat Çapan'ın 'Türk Şiirinde Troia' başlıklı söyleşisi vardı.

Günbatımını beklerken, Kaikias, Bozcaada'ya hakimiyetini ilan eder gibiydi; kumsalda barınmak neredeyse imkansız hale geldiğinden konuklar Kaikias Sanat Cafe'ye alındı. Belgin Çöleri'nin projesiyle, Candan Seda Balaban tarafından hazırlanıp Yücel Tunca tarafından görüntülenen, İlyada kişiliklerini sembolize eden maskelerden oluşan 'Popmit' adlı fotoğraf sergisi, sahildeki yerinde ziyaretçilerini bekledi. Etkinliğin finalinde, Belgin Şahin'in arkadaşlarıyla birlikte Priamos'un hazinelerinden esinlenerek hazırladığı 'Troyart' takı sergisi, ilginç bir sokak defilesiyle sunuldu.

"Ozan'ın Günü" etkinliği böylece son buldu. Konuklar, uzaklardan son bir kez daha Troia'ya bakıp veda ederken, Bozcaada'da Kaikias'ın şiddetli poyrazı hâlâ esiyordu.

■ Emel Altan Ege



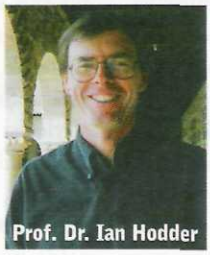
Şair Cevat Çapan (sol üstte) **ve şair Turgay Fişekçi** (solda) **Ozan'ın Günü için 1 Ağustos'ta yapılan ilk toplantıda Homeros'u anlatıyorlar.**

Çatalhöyük 'koruma' altında





Konya Ovası'nda, Ankara'nın 250 km güneybatısında yer alan ve tarih öncesi arkeolojik alanların en önemlilerinden biri olarak kabul edilen Çatalhöyük'teki arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan 9 bin yıllık evlerin korunması amacıyla, bir 'çatı-örtü' inşa edildi. Çatalhöyük Araştırma Projesi'nin 10. yılını tamamlaması ve koruyucu örtünün inşası nedeniyle, 12 Ağustos'ta, Kültür Varlıkları ve Turizm Genel Müdürü Nadir Avcı'nın da katılımıyla, kazı alanında bir tören düzenlendi.



Prof. Dr. Ian Hodder

Törende bilgi veren Stanford Üniversitesi Arkeoloji Profesörü ve Kazı Başkanı Prof. Dr. Ian Hodder, koruyucu örtü sayesinde, Neolitik Çağ'a ait 20 evin ziyarete açıldığını, böylece Çatalhöyük'ün arkeoloji turizmindeki yerini sağlamlaştırma yolunda önemli bir adım atıldığını söyledi.

Çatalhöyük'ün bilinen en eski ve en büyük Neolitik şehirlerden biri olduğunu belirten Hodder, proje kapsamında bugüne dek 92 tarihî evin ortaya çıkarıldığını, 526 heykelcik ve çok sayıda duvar resmi bulunduğunu söyledi. Hodder, elde edilen bulguların, dönemin insanlarının kadın-erkek ayrımı yapmadığını, sığırlarını evcilleştirmediğini, bataklıkta yaşadıklarını ve Nil Nehri'nden sepet, Kapadokya'dan ise doğal cam ithal ettiklerini gösterdiğini belirtti.

Hodder, derlenen zengin bilgilerin 6 ciltlik bir raporda toplandığını ve *'www.catalhoyuk.com'* adresindeki internet sitesi üzerinden kullanıma sunulduğunu hatırlattı.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Çatalhöyük'le ilgili olarak üç hedef belirledi: Arkeoloji biliminin en yeni teknikleri kullanılarak alana ve sanat eserlerine ışık tutmak; erozyonu durdurmanın, binaları, duvar sıvalarını, kabartma ve resimleri muhafaza etmenin yollarını bulmak; Çatalhöyük'ü turizm açısından bir cazibe merkezi haline getirmek...

Konya Ovası'nda 8 bin nüfuslu bir şehir

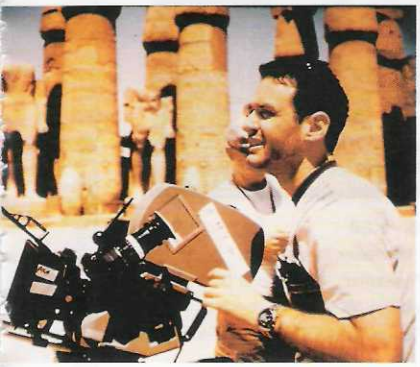
Çatalhöyük, 1961-1965 yılları arasında, James Mellaart tarafından yapılan ilk kazılardan elde edilen bulgularla uluslararası bir üne kavuştu. Tarihteki en eski yerleşim birimlerinden Çatalhöyük, 9 bin yıl önce 13 hektar genişliğinde ve 8 bin nüfuslu bir şehirdi. Çok yüksek sayı ve çeşitte sanat eserinin bulunması, Çatalhöyük'te yapılan kazıların en ilginç sonucu olarak göze çarpıyor. Avlanan ve vahşi hayvanları kızdıran insanlar *(sağda),* 'Ana Tanrıça' heykelleri *(solda),* başsız cesetleri gagalayan akbaba imgeleri, duvarlarda dikey sıra halinde boğa başları, bu eserlerden bir kısmını oluşturuyor. Daha önce, bu kadar ilkel ve aynı zamanda da gelişmiş bir uygarlık kalıntısı bulunmamıştı. Çatalhöyük kazıları, sadece Mezopotamya'da değil, İç Anadolu'da da karmaşık tarımsal toplumların varlığını sürdürdüğünü ve uygarlığın doğduğunu ortaya çıkardı.





Örnek'ten 'Çanakkale' belgeseli

'Atatürk', 'Tanrıların Tahtı Nemrut' ve son olarak 'Hititler' adlı belgeselleriyle karşımıza çıkan yönetmen Tolga Örnek boş durmuyor. Örnek, şimdi de Çanakkale Savaşları'nı konu alan bir belgesel çekmek için kolları sıvadı.



Yeni projesi için hazırlıklara başlayan Tolga Örnek, çekimlere 2004 yılında başlayacak. Çanakkale Savaşları'nı, bombardıman altında kalan insan hikayeleri ekseninde anlatacak olan Örnek; belgeselde, savaşla ilgili çeşitli söylencelerin efsaneleşme nedenlerini ele alacağını ve izleyenlere savaşın dehşetini hissettirmeye çalışacağını belirtiyor. Ayrıca, savaşa katılan tüm taraflara objektif olarak bakacağını ifade ediyor. Belgeselin, Çanakkale Savaşları'nın 90. yıldönümü olması nedeniyle, 2005'te hem Türkiye'de hem de yurtdışında vizyona girmesi planlanıyor.

'Müzeden Gökyüzüne' projesi



Rahmi M. Koç Müzesi, Sabiha Gökçen Uluslararası Havaalanı ve İstanbul Havacılık Kulübü, havacılığın 100. yılı etkinlikleri kapsamında, 'Müzeden Gökyüzüne' projesi ile müzeyi ziyaret edenlere uçuş hakkı kazandırıyor. Rahmi M. Koç Müzesi'ne Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında ziyaretçi olarak gelen herkes, 'Müzeden Gökyüzüne Uçuş Yarışması'na katılım formu doldurarak uçma şansına sahip olacak.



Müze ziyaretçileri, formlarda bulunan 3 çoktan seçmeli soruyu ve bir final sorusunu cevaplandırdıktan sonra, formlarını müzeye teslim ederek uçuşa doğru ilk adımı atmış olacaklar. Formlar, jüri tarafından değerlendirmeye alınacak. Jürinin belirlediği en başarılı 10 kişinin katılacağı etkinlik, Ekim ayında gerçekleştirilecek.

◆ HAZIRLAYAN: OLKAN ÖZYURT
olkanozyurt@hotmail.com

BELGESELLER

DISCOVERY CHANNELL


Cleopatra

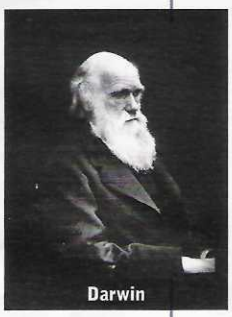

Napolyon

2 Eylül: 17.00 Sıra Dışı Makineler
3 Eylül: 22.00 Vikinglerin Yolculuğu
4 Eylül: 14.30 Stalingrad Gazileri
6 Eylül: 16.30 Bir Otomobil Doğuyor
8 Eylül: 21.00 Büyük Sfenks
9 Eylül: 22.00 Havva: İnsanlığa Gebe
10 Eylül: 23.00 Cleopatra'nın Sarayı
15 Eylül: 20.00 Sırlarıyla Roma
17 Eylül: 19.00 Napolyon'un Esrarengiz Ölümü
19 Eylül: 18.00 Sivrisinek Alarmı
20 Eylül: 20.00 Enkaz Detektifleri
21 Eylül: 23.00 Üçkağıtçıların Dünyası
23 Eylül: 21.00 Yanardağ Araştırmacıları
24 Eylül: 21.00 Midas Gün Işığında
25 Eylül: 14.30 Kızıl Liderler: Deng Xiao Ping
26 Eylül: 20.00 U - 234: Hitler'in Son Denizaltısı
27 Eylül: 23.00 Suç ve Ceza
28 Eylül: 19.00 Dünyanın En Güzel Plajları
29 Eylül: 20.00 Sırlarıyla İspanya
30 Eylül: 22.00 İncinin Gizemi

NATIONAL GEOGRAPHIC


Pearl Harbor Baskını

1 Eylül: 22.00 Nuh Tufanı'nın Peşinde
2 Eylül: 22.00 Darwin'in Hastalığı
3 Eylül: 18.00 U - 534 Operasyonu
5 Eylül: 24.00 Denizaltılar, Sırlar ve Casuslar
7 Eylül: 22.30 Kırmızı Mumyalar
8 Eylül: 24.00 Pearl Harbor - Saldırının İzleri
12 Eylül: 23.00 İlk İnsan
15 Eylül: 24.00 2. Dünya Savaşı: PT - 109'un Peşinde
16 Eylül: 24.00 2. Dünya Savaşı: Bombacıların Son Uçuşu
17 Eylül: 19.00 İpek Yolu
21 Eylül: 22.30 Mamma Mia Mumyaları
23 Eylül: 22.00 Modern Frankenstein
24 Eylül: 19.00 Gizli Tibet Krallığı
26 Eylül: 24.00 Shaolin Kung Fu Mantığı ve Efsanesi
27 Eylül: 24.00 Gobi Efsanesi
29 Eylül: 15.00 Roma: Örnek İmparatorluk
30 Eylül: 18.00 Kızıl Uzay


Darwin

THE HISTORY CHANNEL


Kulelerin Yıkıldığı Gün

2 Eylül: 18.00 Casus Ağı - KGB
3 Eylül: 23.00 Modern Mucizeler Paraşütler
4 Eylül: 24.00 Askeri Fiyaskolar - Gorbaçov'a Darbe
6 Eylül: 21.00 Silah Öyküleri AK - 47
7 Eylül: 23.00 Dünya Ticaret Merkezi - Bir Amerikan İkonun Yükselişi ve Çöküşü
8 Eylül: 22.00 Vladimir Lenin
9 Eylül: Modern Mucizeler - Las Vegas
10 Eylül: Savaşın Sırları - Kimyasal ve Biyolojik Silahlar
11 Eylül: 20.00 Kulelerin Yıkıldığı Gün
11 Eylül: 21.00 Dakika Dakika Pentagon'a Saldırı
12 Eylül: 16.00 Fidel Castro
13 Eylül: 20.00 Gerçek Dracula
14 Eylül: 20.00 Kral Ramses'in Gizli Hayatı
16 Eylül: 20.00 FBI - En Çok Aranan 10 Kişi
17 Eylül: 22.00 Nostradamus
18 Eylül: 23.00 Kubbeli Stadyumlar
19 Eylül: 21.30 Zafer Mücadelesi: Düello
20 Eylül: 20.00 Tarihin Peşinde: Odessa Dosyası
21 Eylül: 23.00 Şövalyeler ve Zırhlar
22 Eylül: 20.00 Çakal Carlos
23 Eylül: 18.00 Casus Ağı - MOSSAD
24 Eylül: 17.00 Modern Mucizeler: Antibiyotikler
25 Eylül: 19.00 Büyük Bunalım - Grev Dalgaları
26 Eylül: 22.00 Adolf Hitler
27 Eylül: 23.00 Martin Gilbert'la İsrail
28 Eylül: 15.00 Silah Öyküleri: Makineli Tüfekler
29 Eylül: 16.30 Zafer Mücadelesi: Taş Devri Silahları
30 Eylül: 18.00 Casus Ağı - GRU


Gorbaçov


Nostradamus

FİLMLER

MOVIEMAX



HİTLER 'Hitler: The Rise of Evil'
(23 Eylül Salı / 20.30)
Yönetmen: Christian Duguay
Oyuncular: Robert Carlyle, Stockard Channing, Jena Malone,
Yapım Yılı: 2003 **Süresi:** 240 dk.
Dünya tarihine kapanmayacak kara bir leke olarak geçen kanlı diktatör Adolf Hitler'in yaşam öyküsü... Uluslararası bir oyuncu kadrosuna sahip olan film, Hitler'in çocukluğundan başlayıp, Nazi söylemini yaydığı dönemlere uzanıyor ve 2. Dünya Savaşı'ndaki inanılmaz soykırımların yanından geçip ölümüyle son buluyor. Filmde Hitler'i canlandıran İskoç oyuncu Robert Carlyle'ın ustalıklı bir kompozisyon çizdiğini hatırlatalım.

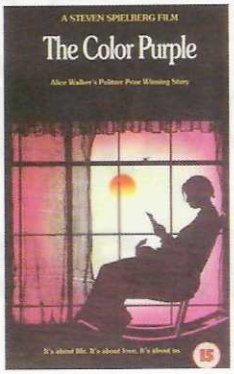
KAPIDAKİ DÜŞMAN



'Enemy at the Gates'
(21 Eylül Pazar / 20.30)
Yönetmen: Jean - Jacques Annaud
Oyuncular: Jude Law, Joseph Fiennes, Rachel Weisz, Ed Harris,
Yapım Yılı: 2001 **Süresi:** 131 dk.
Ural dağlarında çobanlık yapan Vassili Zaitsev, Alman işgali altındaki Stalingrad'ı korumakla görevli askerlerden biridir. Keskin nişancılık yeteneğini göstererek kısa sürede efsane haline gelen Vassili, Nazi'lerin başına bela olur. Nazi'ler de Almanya'dan Koenig adlı bir keskin nişancı getirirler. Artık Zaitsev ile Koenig arasında, ikisinden birinin ölümüyle sonuçlanacak bir düello başlamıştır.

CNBC - e

MOR YILLAR 'The Color Purple'
(1 Eylül Pazartesi / 21.00)
Yönetmen: Steven Spielberg
Oyuncular: Danny Glover, Whoopie Goldberg, Margaret Avery, Oprah Winfrey, Willard E. Pugh, Akosua
Yapım Yılı: 1985 **Süresi:** 147 dk.



Sinemanın dahi çocuğu Steven Spielberg'ten ırkçılığı konu alan etkileyici bir film. Alice Walker'ın Pulitzer ödüllü romanından beyazperdeye uyarlanan filmde, Celie adlı siyah bir kadının yaşamı ekseninde, yüzyılın ilk yarısında Amerika'da yoğun olarak yaşanan ırkçılık konu ediliyor. Film 11 dalda Oscar'a aday olmuş ama kazanamamıştı. Filmde, kocasına satılan, öz babası tarafından hamile bırakılan Celia'nın 30 yıllık trajik yaşamı anlatılıyor.

BONNIE VE CLYDE 'Bonnie and Clyde'
(3 Eylül Çarşamba / 21.00)
Yönetmen: Arthur Penn
Oyuncular: Warren Beatty, Faye Dunaway, Michael J. Pollard, Gene Hackman
Yapım Yılı: 1967 **Süresi:** 106 dk.



Yönetmen Arthur Penn, 'Bonnie and Clyde'da seyirciyi 1930'ların Amarikası'ndaki suç dünyasına götürüyor. Sinema tarihinin en unutulmaz çiftlerinden birini yaratan ve üzerinden 35 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen hala eskimeyen filmde, bir dizi silahlı olaya karışan Clyde Barrow ve Bonnie Parker'ın maceraları anlatılıyor. Warren Beatth ile Faye Dunawey'in hafızalara kazınan performansı ve usta işi yönetimiyle kaçırılmaması gereken bir başyapıt...

SinemaTURK

YATIK EMİNE *(30 Eylül Salı / 21.00)*
Yönetmen: Ömer Kavur
Oyuncular: Necla Nazır, Serdar Gökhan, Mahmut Hekimoğlu
Yapım Yılı: 1974 **Süresi:** 84 dk.



Önümüzdeki günlerde 'Karşılaşma' ile seyirci karşısına çıkacak olan, 'Amansız Yol', 'Anayurt Oteli', 'Gizli Yüz' ve 'Yusuf ile Kenan'ın yönetmeni Ömer Kavur'un ilk filmi. Refik Halit Karay'ın aynı adlı romanından sinemaya uyarlanan filmde, Osmanlı'nın son döneminde Anadolu'daki bir kasabada yaşayan ama 'kötü' kadın olduğu için vali tarafından sürgün edilen Emine'nin dramı anlatılıyor. 'Kötü' kadın yaftası yapıştırılan Emine'ye sürüldüğü kasabada sadece orada görevli bir subay yardım etmeye çalışır. Fakat kasabanın ileri gelenleri subayın bu girişimini engellemeye çalışır.

Gramofon ve taş plak dönemi

'Sadayı iade eden alet'

İstanbul'un başka kentlere benzemediğini çabuk fark eden Batılı gramofon ve plak firmaları, kayıt ekiplerini 1900'den itibaren İstanbul'a yollar.

İSKENDER ÖZSOY

Emile Berliner, gramofonun patentini 26 Eylül 1887'de alır. Çok yaygın olarak kullanılmasa da, gramofon Osmanlı topraklarına 1900'lü yılların başından itibaren girer. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle popülerliğini kaybeden gramofon, 1925'ten itibaren Türkiye'de yeniden hızla yayılır ve popüler bir teknoloji ürünü haline gelir.

İcadından bu yana, yerini önce pikaba; sonra teyp, kaset, CD ve şimdi de bilgisayar destekli MP 3'e yerini terk eden gramofon ve dolayısıyla taş plak, bugün sayıları gittikçe artan koleksiyoncuların gözdesi...

Şimdi sesin kaydedilmesinin dünyada ve Türkiye'deki yolculuğuna şöyle bir göz atalım: Sesin kaydedilmesi yolunda yapılan çalışmaların tarihi, çok eskilere gidiyor. Bu çalışmayı ilk yapanlarda biri, Leon Scott adında bir matbaa işçisi. Scott, 1858 yılında 'fonotograf' adını verdiği bir çeşit yapay kulakla sesleri kaydetmiş.

Scott'ın sesi kaydettiği cihaz, ortasına madenî bir uç tutturulmuş gerili bir zardan ibaretti. Zar, sesin etkisiyle titrediği zaman, uç da sesin bu hareketini izliyor ve isle kaplanmış bir cam levha üzerine





Gramafonun mucidi Emile Berliner (altta). **Bir gramafon mağazasının plak zarfı** (sağ altta).

Blumenthal Kardeşler'in Columbia'sı

Türk insanının taş plaklarla tanışması, 1912 yılında ilk Türk plak fabrikası Orfeon Record'un kurulmasıyla oldu. Orfeon, dönemin ünlü ismi Tamburi Cemil Bey'i kendisine bağlayarak zirveye oturdu. Bu dönemde peş peşe plak çıkaran Herman ve Julius Blumenthal Kardeşler, Türk plak tarihinde önemli bir yer edindiler. Blumehthal Kardeşler'in bayrağını daha sonra, Julius Blumemethal'in oğlu ve Columbia Şirketi'nin yöneticisi Marcel Blumenthal aldı *(üstte; Marcel Blumenthal, Türk Halk Müziği sanatçısı Melek Aracı ile birlikte).*





izi aktarıyordu.
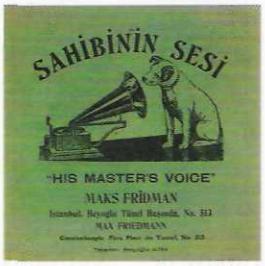
Daha sonra 1877'de Fransız Charles Cros, fonografın icadına doğru bir adım attı. Arkasından 1878'de ABD'li Thomas Alva Edison bugünkü fonografı icat etti.

"Mary'nin küçük bir kuzusu var" adlı çocuk şarkısı, o yılın 12 Ağustos'unda kalay levhalar üstüne kaydedilen ilk insan sesi oldu.

1881 yılına gelindiğinde, A. Graham Bell, fonografta, kalay levhalar yerine balmumu kalıpları kullandı. Sesin zapt edilmesindeki yolculukta, en önemli gelişme ise, 1887'de Emile Berliner'in gramofonu icadıyla oldu. Berliner'in icadının özelliği, ses ve müziğin kaydının dönen silindirler yerine, düz satha yapılmasıydı.

FONOGRAF TÜRKİYE'DE

Türkler fonografla, icadından altı yıl sonra, Ahmet Rasim'in, 1884'te Fransızca'dan çevirdiği ve kimi bölümlerine kendi yorumunu eklediği "Bedayi-i Keşfiyat ve İhtiraatı Beşeriyyeden Fonograf, Sadayı Tahrir ve İade Eden Alet" isimli 16 sayfalık yazısı sayesinde tanıştılar.



Daha sonraki yılların gazetelerinde de, fonografla ilgili kimi haberlere rastlandı. 1901'de, Türk halkı fonografı cismen de tanıdı: Dönemin gözde dergisi 'Servet-i Fünûn'da, 'Fonografhane-i Gülistan' firmasının ilanları sık sık yer almaya başlamıştı.

TÜRKİYE'DEKİ İLK KAYITLAR

Türkiye'de sesin kaydedilmesi de 1900 yılına rastlar. İstanbul'un başka kentlere benzemediğini çabuk fark eden Batılı gramofon ve plak firmaları, kayıt ekiplerini 1900'den itibaren İstanbul'a yollar.

Hollandalı Türkolog Hugo Strötbaum'a göre, The Gramaphone Company Limited, ilk ticarî plakların ses kayıtlarını yapmak üzere İstanbul'a teknisyenlerini gönderir ve bu teknisyenler Eminönü'nde, Yeni Cami önünde kayıt yaparlar. Bu kayıtlar daha sonra Almanya'ya götürülür ve kayıtları yapan şirketin kardeş kuruluşu Deutsche Grammophon tarafından plak olarak basılır.

O yıllarda, sonradan 'The



FOTOĞRAF: FAİK ŞENOL

Belki bir dükkan, belki de bir kahvehane önünde, gramafon insanlarla uyum içinde (solda). 'Sahibinin Sesi'ne ait bir plak zarfı (sol üstte).



Bir kır gezisinde gramafon keyfi (sağda). 'Gramafon Gazetesi'nin ilk sayısı (altta). Bir plak etiketi (en sağda). 1900'lerin başında, dönemin müzik meraklısı aydınlarından Dr. Esat Paşa [sağ başta] ve arkadaşları, beyaz örtü üzerine itina ile yerleştirilmiş fonografı dinliyor (sağda, en altta).

Gramophone and Typwriter Company' adını alacak olan The Gramaphone Company Limited'in Türkiye'deki ilk temsilcisi, ülkemizi sinema ile de tanıştıran Sigmund Weinberg'dir. Yine 1900'lerin başında, ülkenin farklı kentlerinde kayıtlar yapılır, ses kalıpları İngiltere ve Almanya'ya götürülür, orada tek taraflı plak olarak basıldıktan sonra Türkiye'de satışa çıkarılır.



GRAMOFON MAĞAZALARDA

Gramofon ve plak, 1900'lerin başında İstanbul'da açılan kimi mağazaların vitrinlerindedir. Bu mağazalar Beyazıt'tan başlayarak, Beyoğlu'na kadar sıralanır. Türkiye'nin yüz yılı aşan kayıtlı ses tarihinde önemli izler bırakan bu mağazalardan bazıları şunlar:

Çarşıkapı'da Suhulet Pazarı, Sirkeci'de Kolumbia (Columbia) Pazarı, Gülşen Pazarı, Herses Ticaretevi, Türk Gramofon ve Plak Pazarı Remzi Galip, Sultanhamam'da Grünbergler, Yüksekkaldırım'da İliyas Vafiyadis, Yako Enyanni, Atanaş Kokinos, Apa, Zafer Plakevi.

Galipağa Caddesi ve Tünel'den başlayarak Taksim'e uzanan mağazalar da şöyle sıralanır: Nota da yayınlayan Ernest Commendinger, Lâle Plak, Rozental, Eskenazi, Ateş Ticaretevi, Alman Pazarı, Maks Friedman, İzidor Perlman, Papadopulo Biraderler, Basmacıyan, Sahibinin Sesi Vahram Gesar ve Ortakları, Nektar (D. Manikas), Yorgo Stefanidis, Halil Naci Mıhçıoğlu... Bu mağazalarda, gramofon ve taş plakların yanı sıra, gramofon iğnesi ve duvar saati de satılır.



Taş plak dünyasında Blumenthal Kardeşler, Columbia'nın; Grünberg ailesi, Odeon'un; Vahe Ütüciyan, Polydor'un ve Geseryan ailesi de Sahibinin Sesi firmalarının Türkiye temsilciliklerini yıllar boyu sürdürürler.

Türk plak tarihinde önemli rolü olan Blumenthal Kardeşler'den Julius Blementhal'in oğlu Marcel Blumenthal, 1950'li yıllarda Moşe Bilman'la Sirkeci Hamidiye Caddesi 47 numaradaki Columbia Pazarı'nı çalıştırdı. ■



'Fonografhane-i Gülistan' firmasının ilanı: Dersaadet, Sirkeci Hamidiye Tramvay Caddesi 18 numaradaki firma, ilanda müşterilerine, "Her cinsten olmak üzere Amerikan fonograf makineleri..." diye seslenmiş.



FOTOĞRAF: MEHMET ÖZTEKİN KOLEKSİYONU

◆ Hazırlayan: Taner Güdükoğlu

Kore'de şehit düşen Teğmen Tahir Ün



Birleşmiş Milletler'in emrine verilen Kore Birliği, 28 Eylül 1950'de Türkiye'den yola çıktı. Kore Birliği'ndeki 5 bin 500 kadar Türk askeri, Kunuri Cephesi'nde görev aldı. Bu askerler arasında, Harbiye'yi ikincilikle bitiren genç Teğmen Tahir Ün de vardı. 27 Kasım'ı 28'ine bağlayan gece, Çinlilerin saldırısına uğrayan birliğin içinde yer alan 24 yaşındaki Teğmen Tahir Ün, saldırıdan kurtulamayıp şehit düştü; naaşı ve künyesi ise hiçbir zaman bulunamadı. Ün'ün ailesi, üzüntülerini herkesle



paylaşmak için Kore Savaşı'nı ve Teğmen Ün'ün hayatını anlatan bir site hazırlamış. 'www.tahirun.org' adresinde yayınlanan sitede, Teğmen Tahir Ün'ün 16. ölüm yıldönümünde babası tarafından yapılan konuşmayı da MP3 olarak dinleyebilirsiniz. Manisa-Akhisar doğumlu olan ve Akhisar'da bugün bir kahraman olarak anılan Teğmen Tahir Ün ile ilgili bilgileri 'www.akhisar.com' adresinde de bulabilirsiniz.



Mevlanâ'ya saygı ve övgü

Büyük İslam âlimi ve âşığı Mevlanâ Cellaleddin Rumî'nin doğum tarihi, kayıtlarda *30 Eylül 1207 olarak geçer. Fikirleri ve* eserleri bütün insanlığa mal olan Mevlanâ Cellaleddin Rumî'nin, bütün dünyada ne kadar saygı duyulan bir alim olduğunu anlamanız için



internette kısa bir gezinti yapmanız yeterli. Mevlanâ'nın hayatı, eserleri, *fikirleri ile ilgili çeşitli dillerdeki* internet kaynaklarını gezdiğinizde, en çok dikkat çeken nokta, bu sitelere gelen ziyaretçilerin Mevlanâ'nın ardından bıraktığı övgü dolu mesajlar; 'www.rumionfire.com' da, bu *sitelerden biri. İnsanların Mevlanâ'ya duyduğu* saygı, sevgi ve yakınlığı detaylı olarak görmek istiyorsanız, aşağıdaki siteleri ziyaret edebilirsiniz:

www.mevlana.net
www.mevlana.ws
www.mevlana-ev.de
www.mevlana.nl

Efsanevî kahramanın kasabası



İskoçların efsanevi kahramanı William Wallace önderliğindeki İskoç kuvvetleri, 1297'de İngilizleri, Stirling köprüsünde yendi. Bu savaşın geçtiği Stirling kasabasını hiç merak ettiniz mi? William Wallace ile özdeşleşen bu kasabayı görme şansınız olmayabilir; ancak, internet sayesinde bu efsanevî toprakları yakından tanıyabilirsiniz.

www.instirling.com
http://skell.org/SKELL/travels/stirlinggal.htm
http://128.121.51.42/Main/lib/photos/photos.shtml
www.corruptinc.com/gallery/displayimage.php?album=1&pos=10
http://go.supereva.it/europamedievale/gallery11/pagine/Stirling.htm
http://facweb.furman.edu/~dstanford/fte2/edcastletour.htm

Varşova Gettosu'nda ayaklanma...



1942 Mayıs'ında Nazilerce istila edilen Polonya'nın başkenti Varşova'daki getto ayaklanması kanlı bitti. Eylül 1942'ye gelindiğinde, ayaklanmayı bastıran Alman SS birlikleri, geride 50 bin Yahudi'nin cesedini bırakmışlardı. Varşova Gettosu ayaklanmasıyla ilgili bilgi almak isteyenlere, olayın, fotoğraflar eşliğinde anlatıldığı şu ilginç siteleri önerebiliriz:

http://fcit.coedu.usf.edu/holocaust/resource/gallery/G1941WGU.htm
www.historywiz.com/ghetto.htm
www.pbs.org/wgbh/nova/holocaust/timeprint.html
www.ushmm.org/outreach/wgupris.htm

Efsanevî 'Vespa' modelini yaratan

Piaggio

19. Yüzyıl başlarında ilk örnekleri görülen ve iki dünya savaşı arasında, özellikle askerî amaçlara hizmet eden motosiklet, 1946'dan sonra yepyeni bir çehreye bürünür. Bu gelişmenin mimarı, İtalyan sanayiinin öncülerinden Piaggio'dur.

MİNE HAKSAL

İkinci Dünya Savaşı'nın hâlâ ülkeyi kasıp kavurduğu İtalya'da, 1945 başları: Cenovalı sanayici Piaggio ailesinin üçüncü kuşağından Enrico Piaggio, ürettiği avangard mobilyalarla ünlenen dedesinden ve kamyon, kurtarma gemisi, savaş uçağı üreten babasından devraldığı, yıkımın eşiğindeki işletmesinde, artık yeni bir şeyler üretme zamanının geldiğine karar verir.

Teknik adamlarından, savaş bittiğinde insanlara kolay ve hesaplı ulaşım olanağı sağlayacak bir araç geliştirmelerini ister. İlk modeli beğenmez, hantal bulur. İkinci modeli geliştirmek daha önce Atlantik ötesinde havacılık sektöründe çalışmış olan fabrika müdürü mühendis Corradino d'Ascanio'ya nasip olur.





Küçük çaplı iki tekerleği, transmisyonda tasarruf sağlamak maksadıyla arka tekerleğin üzerine yerleştirilen motoru ve uçaktan esinlenmiş bir gövde altında gizlenen bu mekaniğiyle, benzersiz bir taşıt modeli olan 'MP 6' böyle ortaya çıkar.

Patron Piaggio, modeli gördüğünde, "Yabanarısına benziyor!" der. 23 Nisan 1946'da patent bürosuna tescil edilen bu motorlu trotinet ya da 'scooter' modeli, dünyada 'Vespa' adıyla ünlenecektir.

Hava direncini en aza indirecek bir biçime sahip, açık kadrolu ve motosikletten çok otomobile yakın bir sürüş konumu sağlayan düz taban döşemeli Vespa, teknik özellikleri, kullanım kolaylığı ve il-

'Vespa'nın yaratıcısı Cenovalı sanayici Enrico Piaggio (sağda). **Vespa, 60'lı yıllarda, İngiltere'de** (sağ üstte). **Bir Vespa reklamı** (sağ sayfada, üstte).

ginç dizaynı ile, piyasaya ilk çıkışından itibaren ilgi çeker. Ama sevimli, hesaplı ve pratik olmanın ötesinde, insanların hayallerini süsleyen, onlara modern dünyanın kapılarını açan bir efsane haline gelmesi o gün için 'akıl almaz' bir pazarlama siyasetiyle gerçekleşir.



50'li yılların başında piyasayı fethetmeye yönelik gösterişli bir reklam stratejisi benimsenir. Bunun belki de en çarpıcı örneği, Piaggio'nun 1951 yılından itibaren yayımlamaya başladığı 'Vespalı takvimler' olur.

Bu uygulama büyük yankı uyandırır ve yıllarca sürer; tabiî başkaları tarafından da taklit edilir çoğu zaman. Piaggio bugünkü reklamcılar için çok bildik bir başka yöntem daha kullanır: Her fırsatta Vespa imajını ünlü bir kişiyle birleştirir, genellikle bir sinema yıldızıdır bu insan. 1962'de Vespa'nın rol aldığı filmlerin sayısı 60'ı aşar. Bunlardan en ünlüsü 1953 yapımı 'Roma Tatili'dir. Genç prenses Ann'i oynayan Audrey Hepburn ve onu baştan çıkaran Amerikalı gazeteci Joe rolündeki Gregory Peck'ten sonra, filmin üçüncü starı Vespa'dır...

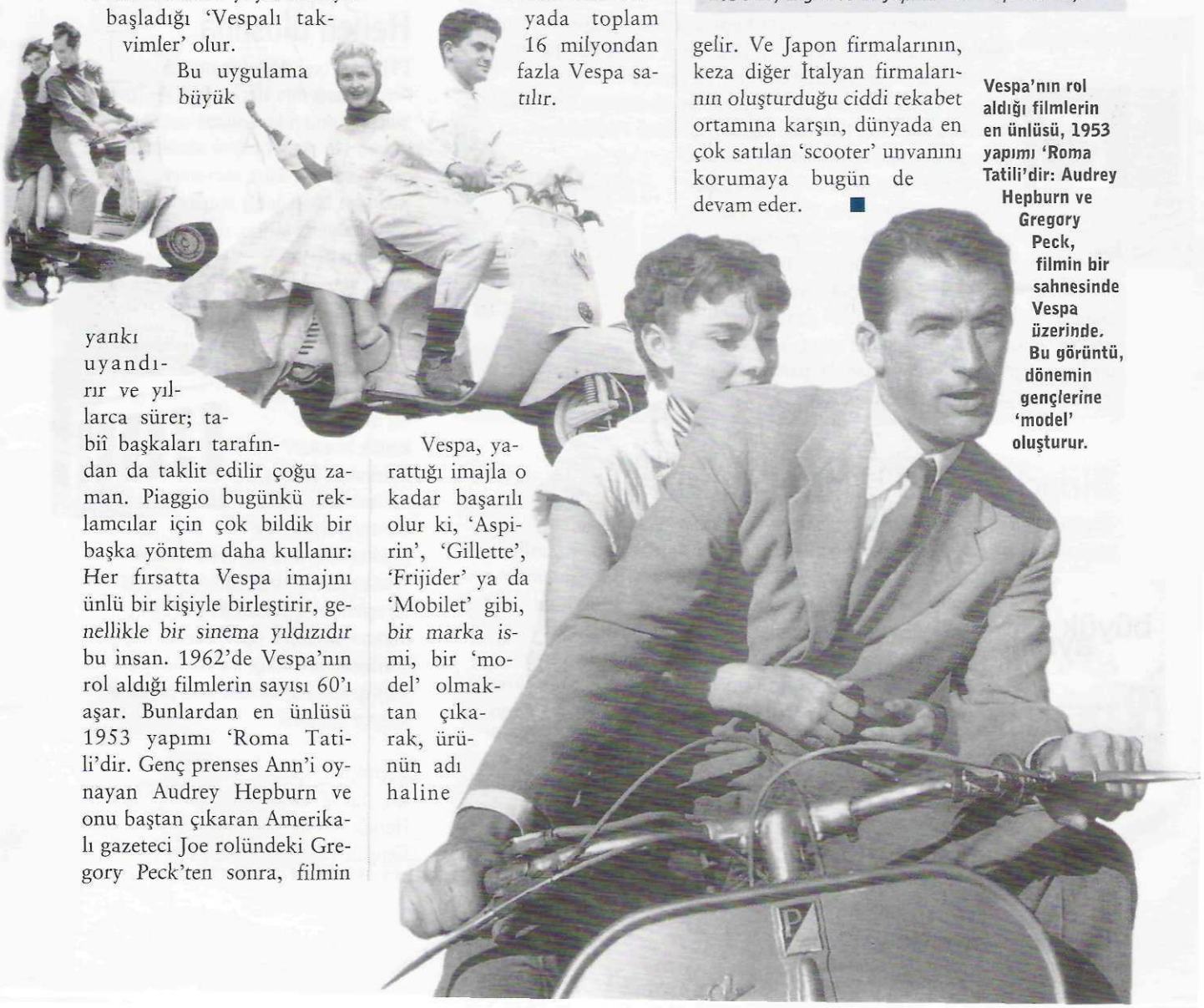
Vespa halk tipi bir taşıt olmakla birlikte zihinlerde şıklığı, zarafeti simgeler hale gelir. Aynı zamanda özgürlük ve hayal gücü demektir. 'Alıp başını gitmeye' hevesli genç çiftlerin gönüllerine taht kurar... 1947'de 10 bin adet satılır, satış rakamı 1950'de 60 bini, 1953'te 170 bini bulur. Fiyatı bugünün parasına çevirirsek, 150 Euro bile değildir... 1946'dan bu güne kadar tüm dünyada toplam 16 milyondan fazla Vespa satılır.

Vespa, yarattığı imajla o kadar başarılı olur ki, 'Aspirin', 'Gillette', 'Frijider' ya da 'Mobilet' gibi, bir marka ismi, bir 'model' olmaktan çıkarak, ürünün adı haline gelir. Ve Japon firmalarının, keza diğer İtalyan firmalarının oluşturduğu ciddi rekabet ortamına karşın, dünyada en çok satılan 'scooter' unvanını korumaya bugün de devam eder. ■

Vespa kulüpleri ve etkinlikleri

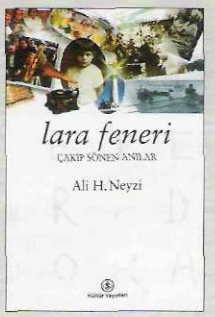


İlk 'Vespa Club' 1949'da İtalya'da kurulur. Onu 1951'de Fransa'daki izler. 1953'te 'Uluslararası Vespa Kulüpler Federasyonu' FIV kurulur. Ralliler, geziler, toplantılar tertip edilir. *Türkiyeli Vespa tutkunları ise, ancak 1999'da bir çatı altında toplanırlar ve Türkiye Federasyonu,* içinde bulunduğumuz yılın 20-21 Haziran tarihlerinde Viyana'da yapılan FIV toplantısında 'Vespa Club Turkey' olarak tescil edilir *(üstte; 1956'da, İngiltere'de yapılan bir Vespa rallisi).*



Vespa'nın rol aldığı filmlerin en ünlüsü, 1953 yapımı 'Roma Tatili'dir: Audrey Hepburn ve Gregory Peck, filmin bir sahnesinde Vespa üzerinde. Bu görüntü, dönemin gençlerine 'model' oluşturur.

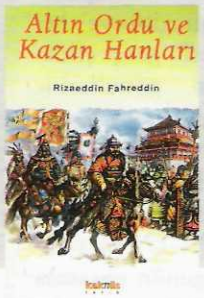
Lara Feneri
(Çakıp Sönen Anılar)
Ali H. Neyzi
İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2003, İstanbul

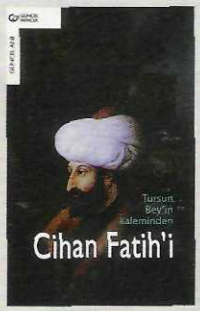




O Şehir Senin Bu Şehir Benim
(Turne Anıları)
Tarık Dursun K.
Literatür Yayıncılık, Ekim 2002, İstanbul

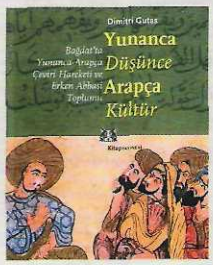
Altın Ordu ve Kazan Hanları
Rizaeddin Fahreddin
Notlandırarak çeviren: İlyas Kamalov
Kaknüs Yayınları, Mart 2003, İstanbul



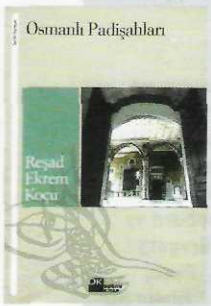


Cihan Fatih'i
Tursun Bey'in Kaleminden
Güncel Yayıncılık, Mayıs 2003, İstanbul

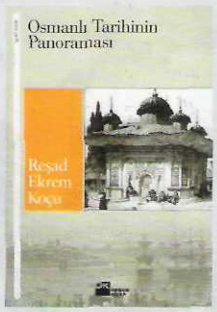
Yunanca Düşünce, Arapça Kültür
Dimitri Gutas
Çeviren: Lütfü Şimşek
Kitap Yayınevi, Temmuz 2003, İstanbul



Reşad Ekrem'in iki başvuru yapıtı



Doğan Kitap'ın 'Reşad Ekrem Koçu Dizisi', aldı başını gidiyor. Dizideki yapıt sayısı şu sıralar 18'e ulaştı. Bunlardan 10. ve 17'ncisi üzerinde dikkatle durmak; bu yapıtların tarih meraklılarının not defterlerine yazılması gerektiğini belirtmek, bir boyun borcu... Tam 628 sayfalık 'Osmanlı Padişahları', Osman Gazi'den Vahideddin'e, imparatorluğun kaderini etkilemiş 36 padişahın yaşamlarını içeriyor. Tabii, Koçu'nun o benzersiz anlatımıyla...
İkinci yapıt ise, 'Osmanlı Tarihinin Panoraması'. Bu yapıt da 'Koçu'vârî' yapısı içinde, ilk bölümünde, kuşbakışı bilgileri, idarî yapının temel kavram ve kişilerini sıraladıktan sonra, 150 sayfalık bir 'kronoloji' sıralıyor. Ardından da 'parça bohça' makalelerle panorama tamamlanıyor.



Birinci sınıf bir belgesel roman

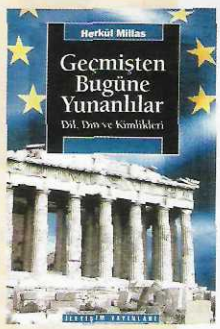
Kemal Anadol'un, uzun bir araştırma ve tanıklıklar toplama safhası geçirdikten sonra kaleme aldığı belli olan 'Büyük Ayrılık' romanı, aslında birbirinden ilginç öykülerin özenle sarmalandığı bir bütünsellik taşıyor. Kitap aynı zamanda 1900'lerin başından 1922'ye uzanan süreçte, Ege bölgesinin öyküsünü anlatıyor. İsimsiz kahramanların yanı sıra romanda, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma sürecini kucaklayan bu dönemin tarihini biçimlendiren simaların yaşantıları ve mücadeleleri de karşımıza çıkıyor.



Büyük Ayrılık
Kemal Anadol
Doğan Kitap, Mart 2003, İstanbul

Millet-i Rum'dan Hellen ulusuna

1971'den beri Atina'da oturan Ankara doğumlu Herkül Millas, Türk-Yunan ilişkileri konusunda verdiği yapıtlar ve siyaset bilimi alanındaki çalışmalarıyla, Türk okurunun yakından tanıdığı bir araştırmacıdır. Son kitabında Millas, dilleri, dinleri ve kimlikleriyle Yunanlıları ele alıyor. Türk okuru için kaleme alınmış yapıtta Millas, bir 'Yunan tarihi' değil de, dil, din ve kimlik konuları üzerinden, çağdaş Yunanlıların Antik Yunanla, Bizans ile ilişkilerini ortaya koyuyor. Kitabın 'Yunan Osmanlılığı' bölümü, güncel tartışmalar açısından da çok ilginç... Yapıtın bir başka ilginç özelliği de, Yunanca'nın Türkçe'nin harfleriyle yazılışı konusunda kısa ama pratik bir kılavuz içermesi.

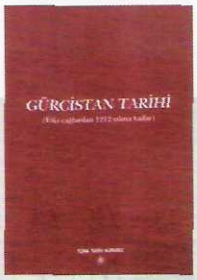


Geçmişten Bugüne Yunanlılar
Dil, Din ve Kimlikleri
Herkül Millas
İletişim Yayınları, 2003, İstanbul

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com



Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)
Laurance Evans
Türkçesi: T. Alaya-N. Uğurlu
Örgün Yayınevi, 2003, İstanbul



Gürcistan Tarihi (Eski çağlardan 1212 yılına kadar)
Gürcüceden çeviren: Marie Félicité Brosset
Çeviri: Hrand D. Anddeasyan
Türk Tarih Kurumu, 2003, Ankara



Türk Devrim Tarihi
Toktamış Ateş
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, Ekim 2002, İstanbul

Doğan Kardeş: Yakın tarihe büyüteç

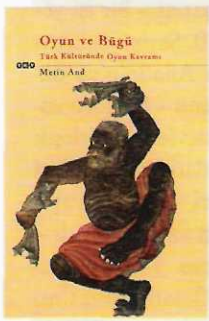
1945'ten 1978'e kadar süren 'Doğan Kardeş' dergisinin serüveni, yakın tarihimizi araştıranlara çok farklı bir pencere açar. İşte bu olguyu Mine Söğüt, 'Yakın tarihe çocuksu bir büyüteç' diye nitelendiriyor. Evet, çocuksu belki; ama dönemin renklerini yerli yerine oturtan bir büyüteç gerçekten... Türkiye'de birkaç kuşak aydının, küçük yaşlarda neler okuduğunu, nasıl bir ortamda büyüdüğünü algılamak için, gerekli bir 'büyüteç'...



Sevgili Doğan Kardeş
Mine Söğüt
Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2003, İstanbul

Metin And'ın büyüsü

Metin And 'hoca' büyük tutkularından birini daha gerçekleştirdi: 1974'te yayımlanan 'Oyun ve Bügü' çalışması, Sabri Koz'un titiz editörlüğü altında, ek bölümlerle yeni bir baskı yaptı. Meraklılarını sahaf sahaf dolaştıran bu kaynak yapıt, gerçekten oya gibi işlenmiş, okurunun karşına çıkmadan. Yapıtın 'Albüm' bölümü de, başlı başına bir kitap hacminde olmuş...



Oyun ve Bügü
(Türk Kültüründe Oyun Kavramı)
Metin And
Yapı Kredi Yayınları,
Ağustos 2003, İstanbul

Osman Nuri'nin şehir rehberi

Eski bir İstanbul rehberini elime aldığımda, en çok merak ettiğim konu, değiştirilmiş sokak isimleri olur. Son 30 yıldır Belediye Meclisleri'nin epey 'mesai' harcadıkları konulardan biri de budur.

Ben de bir sahaf dükkanında, bir eskicide bir 'İstanbul Şehir Rehberi' bulduğumda, sayfaları hep bu gözle karıştırırım. Adı değişmiş bugünün kimi sokaklarının eski isimlerini arar; eğlenirim.



Ama bu kez, öyle olmadı. *Osman Nuri Ergin'in (sağda)* 1934'te hazırlamış olduğu 'İstanbul Şehri Rehberi'nin tıpkıbasımını karıştırırken, bu *küçük eğlencemi bir tarafa* bırakıp haritaların düzgünlüğü ve estetiğiyle ilgilenmeye başladım. Sonra hemen, Emin Nedret İşli'nin büyük bir titizlikle hazırladığı ve tıpkıbasıma eşlik eden 'Osman *Nuri Ergin / Hayatı ve Eserleri' kitapçığını karıştırıp* haritaların (aslında 'sokak planları') kimin tarafından gerçekleştirildiğini öğrendim:

Döneminin İstanbul Belediyesi'nde 'Genel Sekreterlik yaparken *hazırladığı bu rehberin sokak planlarını Osman* Nuri Ergin, yanında çalışan mühendis ve ressam Salim Bey'e yaptırmıştır. Harita yazılarını da hattat Halim Bey yazmıştır!.. Yani bugünle kıyaslandığında, Latin harfli ilk Türkçe şehir rehberi olma özelliğini de taşıyan bu çalışma, aslında örnek bir eserdir...



Aydın kişiliği ve yorulmak bilmez yaratıcılığıyla 40'ın üzerinde esere imza atan Osman Nuri Ergin, bu şehir rehberi için de yıllarca çalışmıştır.

Şimdi bu rehber, yukarıda sözünü ettiğim tanıtım kitapçığı ve bir de bu tür rehberler konusunda uzman InterMedia'nın hazırladığı "Adım Adım İstanbul" rehberiyle birlikte, "İstanbul'un En Eski ve En Yeni Rehberi" adıyla, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.'nin yayınları arasında yer aldı.

Bütünselliğiyle, kutlanmaya değer bir çalışma. Meraklılarına duyurulur...

Bu arada, Osman Nuri Ergin'in rehberdeki tanıtım yazısından öğreniyoruz ki, 'yollara ve meydanlara tek ve millî birer ad verilmesi' 1927'de çıkarılan 1003 numaralı bir kanuna dayanıyor. Ama daha önce de sözünü ettik; son 30 yılda bu kanunun üstünden çok sular aktığını düşünüyoruz!

Hadise yaratan miting



7-8 Eylül 1930: Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir ve Manisa mitingleri büyük ilgi gördü; ancak çıkan olaylarda yaralananlar da oldu.

12 Ağustos 1930'da, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in, halkın genel eğilimlerini yakından izleme ve nabzını yoklama isteğiyle bağlantılı olarak kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 7 Eylül'deki İzmir mitingi, büyük ilgi gördü. Ama miting öncesinde Cumhuriyet Halk Fırkası binasının taşlanması gibi çeşitli şiddet olaylarının yaşanması; Cumhuriyet'ten sonraki bu ilk demokrasi denemesine bizzat ön ayak olan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in, açık bir biçimde Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan yana tavır koymasına neden oldu. Bu durum, aynı yılın sonbaharında yapılan belediye seçimlerinde beklenmedik bir ölçüde başarılı olan Serbest Fırka'nın sonunu hazırladı.

Nitekim Mustafa Kemal'in, SCF'ye verdiği desteği çektiğini açıklaması, partinin varlık nedenini de ortadan kaldırmış oldu. Hiçbir biçimde bir iktidar alternatifi olarak düşünülmeyen parti, artık potansiyel bir iktidar haline gelmişti ve partinin varlığını sürdürebilmesi, Mustafa Kemal Paşa ile açık bir siyasî mücadeleye girilmesini gerektiriyordu.

Bu gelişmeler, parti yöneticilerini bir hayli ürküttü. Paris Büyükelçiliği görevini yürütürken, Mustafa Kemal'in isteğiyle SCF'yi kuran Ali Fethi (Okyar) Bey, 17 Kasım'da İçişleri Bakanlığı'na bir dilekçe göndererek partinin kendini feshettiğini açıkladı.